

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PROMĚNY STRUKTURY ČIMELICKÉHO OBYVATELSTVA
V OBDOBÍ PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU A PO
VYTVOŘENÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Grulich, Ph.D.

Autor práce: Bc. Filip Procházka

Studijní obor: uCJL–uD

Ročník: 2.

2018

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 22. července 2018

.....

Filip Procházka

Rád bych tímto poděkoval doc. PhDr. Josefu Grulichovi, Ph.D. za pomoc s nasměrováním k tématu této práce, vstřícnost a ochotu projevenou při konzultacích.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se věnuje problematice proměny struktury obyvatel jihočeských Čimelic v letech 1890–1921. Tyto proměny jsou popisovány na základě souboru čtyř sčítání lidu z avizovaného období. Prvním cílem je popsat populaci obce z pohledu historické demografie v porovnání s obecným vývojem v českých zemích. Druhým cílem je aplikace mikrohistorického pohledu na obyvatelstvo rozdělené podle povolání či přesněji socioekonomického statutu jednotlivých obyvatel. V poslední řadě se práce zabývá vlivem první světové války na populaci Čimelic z hlediska počtu padlých a mužů sloužících v československých legiích. V závěru práce jsou následně shrnuty hlavní zjištěné aspekty proměny venkovského obyvatelstva v perspektivě zkoumané obce a nastíněna je i možnost dalšího bádání.

Summary

The bachelor thesis is devoted to the description and evaluation of population changes in the South Bohemian village of Čimelice between 1890 and 1921. These changes have been described on the basis of a set of four population censuses which were taken during the above-mentioned period. The first aim of the thesis is to describe the village population from the point of view of historical demography and to compare it with general development in the Czech lands. The second aim of the thesis is to survey the population, divided according to their occupation or, more precisely, according to their socioeconomic status, through the microhistorical approach. Subsequently, the thesis examines the influence of the First World War on the population of Čimelice in terms of the fallen and of the men serving in the Czechoslovak Legion. In the last chapter of the thesis, the main aspects of the changes in the rural population in the perspective of the examined village have been summarised, and the possibilities for further scientific research have been mentioned.

Obsah

1. Úvod	9
1.1. Metodologie a literatura	9
1.2. Pramenná základna.....	14
1.2.1. Sčítací operáty jako pramen poznání obyvatel venkova	14
1.2.2. Další prameny k poznání venkovského obyvatelstva.....	17
2. Čimelice – místo v krajině a v dějinách	19
3. Čimelice ve světle demografických ukazatelů	21
3.1. Počet obyvatel a počet domů.....	21
3.2. Věk a věkové složení	23
3.3. Poměr pohlaví	26
3.4. Rodinný stav.....	27
3.5. Národnost	29
3.6. Náboženství.....	30
3.7. Místo narození a domovské právo	32
3.8. Mobilita obyvatel – odchod za prací.....	33
3.9. Úmrtnost.....	35
4. Obyvatelstvo „podle povolání“	37
4.1. Zemědělské obyvatelstvo	37
4.2. Řemesla a řemeslníci v Čimelicích.....	42
4.2.1. Stabilně přítomná řemesla	44
4.2.2. Sporadicky se vyskytující řemesla	57
4.3. Státní zaměstnanci.....	58
4.3.1. Zaměstnanci státních drah.....	58
4.3.2. Poštovní služba a zaměstnanci pošt.....	60
4.3.3. Zajištění bezpečnosti – četnictvo a finanční stráž	61
4.3.4. Zaměstnanci státní správy – státní úředníci	63

4.3.5.	Ostatní zaměstnanci státu	64
4.4.	Skupina nevýrobních živností a služeb	64
4.4.1.	Obchody, obchodníci a nevýrobní živnosti	65
4.4.2.	Čimelické hostince a hostinští	68
4.5.	Žáci, studenti, učitelé a jejich škola	71
4.5.1.	Žáci a jejich obecná škola	71
4.5.2.	Učitelé	74
4.5.3.	Studenti vyšších škol	77
4.6.	Další příslušníci inteligence – duchovní a lékaři	79
4.7.	Ostatní ekonomicky aktivní skupiny	81
4.7.1.	„Průmyslová povolání“	81
4.7.2.	Osobní služby	81
4.8.	Ekonomicky neaktivní obyvatelé	83
5.	Dopad první světové války na obyvatele Čimelic	86
5.1.	Čimeličtí rodáci v první světové válce	86
5.2.	Legionáři	87
6.	Závěr	89
7.	Prameny a literatura	92
7.1.	Prameny	92
7.1.1.	Nevydané prameny	92
7.1.2.	Hmotné prameny	92
7.2.	Literatura	92
7.3.	Internetové zdroje	97
8.	Seznam tabulek, grafů a map v textu	98
8.1.	Tabulky	98
8.2.	Grafy	98
8.3.	Mapy	98

9. Seznam příloh.....	99
9.1. Tabulka a grafy	99
9.2. Obrazová příloha	99
10. Přílohy.....	100
10.1. Tabulky a grafy.....	100
10.2. Obrazová příloha	113

1. Úvod

Na konci „dlouhého devatenáctého století“ nastala řada změn, které výrazně proměnily tvář světa. Se změnami se museli potýkat obyčejní lidé, jejichž životní osudy však zavál čas. Obyvatelé vesnice, jejichž život byl více svázán tradicemi, než tomu bylo na přelomu 19. a 20. století ve městech, však svůj život proměňovali také. Přibývalo na jihočeské vesnici pracujících v průmyslu na úkor zaměstnaných v klasickém zemědělství? Stěhovali se obyvatelé vesnic na jihu Čech za práci do měst? Měnila se věková struktura vesnice? Na tyto otázky se pokusí v perspektivě zkoumané vesnice odpovědět předkládaná práce. Nejzásadnější otázkou však je, zda se venkov již na počátku dvacátého století proměňoval do podoby v jaké venkov existuje dnes, nebo zdali zánik tradičního venkovského života výrazně spojeného se zemědělskou prvovýrobou nastal na příkladu Čimelic až déle. Z tohoto důvodu bude výrazná pozornost věnována složení obyvatel podle povolání.

Protože se práce snaží popsat populaci konkrétní vesnice mezi lety 1890–1921 co nejpřesněji, byla autorem práce zvolena obec, kterou dokonale zná – jihočeské Čimelice. Dokonalá znalost místopisu a dalších místních reálií umožní zobrazit obyvatele vesnice a jejich pracovní životy co nejplastičtěji. Je nutné si však uvědomit, že dokonalá znalost určitého místa může vyústi v neúčelné „zromantizování“ z důvodu sentimentu či idealizace, tomu se musí každý z badatelů v co největší míře vyhnout.

1.1. Metodologie a literatura

Prvním úkolem předkládané práce je popsat vesnici v průběhu vymezeného období v kategoriích a ukazatelích užívaných historickou demografií, která je prvním ze dvou metodologických východisek této práce. Historická demografie stojí na pomyslném pomezí historické vědy a obecné demografie, přičemž obě disciplíny v České republice disponují zavedenými vědeckými periodiky. Pro obecnou demografii to je časopis Demografie s podtitulem Revue pro výzkum populačního vývoje vydávaný od roku 1959, v současné době vychází časopis čtyřikrát ročně v nákladu Českého statistického úřadu. O osm let mladší je časopis Historická demografie, který vychází od roku 1967 jedenkrát ročně, v současnosti se tento časopis řadí do portfolia Etnologického ústavu Akademie věd ČR.

Pro seznámení se se základními pojmy a metodami či dalšími skutečnostmi souvisejícími s demografií lze využít široké spektrum příručkové literatury od Vladimíra

Srba,¹ Eduarda Maura,² Vladimíra Roubíčka,³ Květy Kalibové⁴ či předchozí jmenované ve spojení se Zdeňkem Pavlíkem a Alenou Vodákovou.⁵ S (obecnou) demografií sdílí historická demografie společný zájem ve studiu počtu, složení, regionálního rozmístění a pohybu obyvatelstva, s historií pak sdílí společný „prostor“ ve studované minulosti. Historická demografie metodicky vychází z demografie obecné a využívá řadu jejích postupů a metod, které aplikuje na studium populace v minulosti, z čehož pramení jistá omezení. Zatímco pro demografický výzkum probíhající v současnosti lze teoreticky nashromáždit téměř neomezené množství dat a údajů, historická demografie je nucena aplikovat výzkumné cíle na dochované historické prameny, u nichž většina nevznikla za účelem poznání obyvatelstva, to ovšem neplatí pro hlavní prameny užívané v této práci – sčítací operáty.

V Čechách první práce z oboru historické demografie vyšly v pozdních padesátých a raných šedesátých letech 20. století, přičemž jejich autoři se zaměřovali zvláště na stanovení přesných počtů obyvatelstva českých zemí.⁶ Od té doby vyšla v Čechách řada dalších studií rozvíjejících a užívajících jako svou metodu historickou demografii.⁷ Potřebný makropohled na obyvatelstvo českých zemí v aktuálním pojetí, do jehož rámce lze tuto drobnější analýzu zasadit, tvoří několik publikací. Ve spojení pohledů antropologie, historie, demografie a sociologie popisují populaci ve své společné práci reprezentanti jmenovaných vědních oborů Ludmila Fialová, Pavla Horská, Milan Kučera, Eduard Maur, Jiří Musil a Milan Stloukal, kteří se v publikaci snažili zachytit „nový obraz více než tisíciletého vývoje českých zemí“.⁸ Tisíciletý vývoj taktéž avizuje ve svém souborném kvalitními statistikami nasyceném díle demograf Vladimír Srb.⁹ Vzhledem k tomu, že se tato práce pohybuje „přes rozhraní“ klasicky zkoumaných historických období, ke srovnání může přispět i práce Milana Kučery sledující populaci České republiky od roku 1918 do devadesátých let 20. století.¹⁰

¹ Vladimír SRB, *Úvod do demografie*, Praha 1965.

² Eduard MAUR, *Základy historické demografie*, Praha 1983.

³ Vladimír ROUBÍČEK, *Úvod do demografie*, Praha 1997.

⁴ Květa KALIBOVÁ, *Úvod do demografie*, Praha 2003.

⁵ Květa KALIBOVÁ – Zdeňk PAVLÍK – Alena VODÁKOVÁ, *Demografie nejen pro demografy*, Praha 2009.

⁶ Otto PLACHT, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, Praha 1957; Ludmila KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1854–1914*, Praha 1965.

⁷ Podrobný vývoj historické demografie uvádí Josef GRULICH, *Populační vývoj a životní cyklus obyvatelstva na jihu Čech v 16.–18. století*, České Budějovice 2008, s. 24–35.

⁸ Ludmila FIALOVÁ a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996.

⁹ Vladimír SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, Praha 2004.

¹⁰ Milan KUČERA, *Populace české republiky 1918–1991*, Praha 1994.

Práce si klade za cíl nejenom popsat populaci Čimelic z historicko-demografického hlediska, ale také poznat, popsat a nabídnout čtenáři pohled na vesnici a profesní zaměření jejich obyvatel v perspektivě mikrohistorické analýzy. Podobně jako inspirativní Josef Petráň své Ouběnice¹¹ se i tato práce pokusí Čimelice (avšak v mnohem kratším časovém úseku) přiměřeně „zaldnit“ a oživit pracovní svět jejich obyvatel. Na místě je i případné srovnání s vhodnými doklady každodenního (profesního) života na přelomu devatenáctého a dvacátého století v jiných lokalitách českých zemí. Petráňův přínos pro dějiny českého venkova a mikrohistorie je nesporný – skrze jednu vesnici a její obyvatele dokázal mistrným způsobem popsat dějiny českého venkova a nasměrovat další badatele k zájmu o toto téma. Prostor, který věnuje zvláště ve 20. století ego-dokumentům, umožňuje vesnici v historii nejenom popsat a analyzovat, ale i pochopit.¹²

Každá obec nemůže mít to štěstí, že jejím rodákem je výrazná osobnost české historické vědy. Monografická podoba historie Čimelic je o poznání skromnější a pochází z pera regionálního historika a mirovického archiváře Jana Tomana.¹³ Ten mimo monografie o Čimelicích sepsal i další metodicky a obsahově značně podobná díla o několika dalších vesnicích severního Písecka. Tyto publikace, které vznikaly většinou na objednávku místních národních výborů v osmdesátých letech 20. století, lze do jisté míry označit za tendenční, přičemž se v „historiích“ různých obcí vyskytují někdy i celé víceméně stejné obraty.¹⁴ Tomanovou záslužnou prací však bylo zpracování základních přehledů dějin těchto obcí takovým způsobem, že je možno na něj dále navázat a některé aspekty rozvinout, o což se ve vymezeném čase a tématu pokusí i tato práce.

Zájem o konkrétní aktéry dějin (nejenom) z přelomu 19. a 20. století a jejich převedení do obecnějších rovin je v současné (české) historické vědě relativně častým jevem. Výrazně aktivní v tomto směru jsou moravští historikové seskupení kolem Lukáše Fasory, kteří navazují na práce rakouských a německých historiků z počátku 21. století. Jejich „lidé na Moravě“ pokrývají období od druhé poloviny 18. století do konce 20. století jsou kombinací odborně a zároveň čtivě podaného života moravských obyvatel

¹¹ Josef PETRÁŇ, *Příběh Ouběnic*, Praha 2001. Se zaměřením na dvacáté století TÝŽ, *Dvacáté století v Ouběnicích*, Praha 2009. Ve výrazně rozšířené syntetické podobě TÝŽ, *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha 2011.

¹² Srov. TÝŽ, *Příběh*, s. 17.

¹³ Jan TOMAN, *Čimelice – regionální historie*, Čimelice 2000.

¹⁴ Týž, *Rakovice: historie a přítomnost jihočeské vesnice*, Rakovice 1984; Týž, *Ostrovce: historie a přítomnost jihočeské vesnice*, Ostrovce bez data vydání.

vybraných na základě jejich socioekonomického postavení.¹⁵ Část těchto studií bude sloužit jako srovnávací materiál pro tuto práci.

Jelikož se práce pohybuje na rozmezí dvou „oddělených“ období, jejichž hranice naprostá většina historiků nepřekračuje, byl výběr komparovatelného materiálu tímto faktem ztížen. Důležitými a zároveň vzácnými prameny, z nichž vycházela a vychází celá řada badatelů, jsou ego-dokumenty (zvláště paměti), které jsou k dispozici pro širší vrstvy obyvatelstva i z 19. století. Pro řemeslníky jako výrazně početnou (zároveň ale značně diferenciovanou) skupinu obyvatel českých zemí i Čimelic je množství literatury minimální. Střední vrstvy jsou i nadále výraznou badatelskou výzvou, která na své souhrnné zpracování teprve čeká.¹⁶ Avšak právě středním vrstvám obyvatelstva a živnostníků se věnovali Jiří Matějček a Jana Macháčová, kteří jako jeden z hlavních pramenů pro bádání o této sociální skupině užívali převážně již zmíněné paměti.¹⁷

Badatelsky vděčným tématem jsou mlýny a mlynáři. Luděk Štěpán společně s dalšími autory ve své dvoudílné práci podal relativně dobrý obraz života mlynářů a sekerníků, při jehož rekonstrukci využíval širokou škálu pramenů.¹⁸ Encyklopedické informace o vodních mlýnech pro téměř všechny oblasti Čech poskytují publikace Josefa Klempery, který však Písecko zpracovával pouze ve velice omezené míře.¹⁹

Biogramy venkovské inteligence jako jedinečných osobností vesnice podává Josef Petráň ve svých Ouběnicích, o jejichž příslušnicích hovoří jako o „tvůrcích příběhu“. Intelektuální elitu v Ouběnicích představoval farář (spisovatel) Bohumil Zahradník a učitel Jan Zahradník.²⁰ Pro obecnější pohled na obyvatele, hmotnou kulturu

¹⁵ Jiří MALÍŘ (ed.), *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*, Brno 2008; Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004; Lukáš FASORA a kol. (edd.), *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno 2006; Lukáš FASORA a kol. (edd.), *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století*, Brno 2011.

¹⁶ Srov. Jiří MATĚJČEK, *Živnostník. Příklad Antonína Vodsedálka, Jana Vognara, Aloise Beera a Václava Medka*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004, s. 355.

¹⁷ Jana MACHAČOVÁ, *Prostředí drobného řemeslnictva v Českých zemích v druhé polovině 19. století (analýza paměti Václava Medka)*, in: Zdeněk Kárník, *K novověkým sociálním dějinám českých zemí*, II. díl. *Z dob rakouských a předlitavských 1848–1918*, Praha 1998 s. 101–114; Jiří MATĚJČEK, *Maloměstí řemeslníci ve druhé polovině 19. století: Alois Beer. Památnosti mého podomování*, in: Zdeněk Kárník (ed.), *Studie k sociálním dějinám 19. století 5*, (= *Studien zur Sozialgeschichte des 19. Jahrhunderts*), Opava 1995, s. 169–200.

¹⁸ Luděk ŠTĚPÁN – Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*, I. díl, Praha 2000; Luděk ŠTĚPÁN – Radim URBÁNEK – Hana KLIMEŠOVÁ a kol., *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*, II. díl, Praha 2008.

¹⁹ Josef KLEMPERA, *Vodní mlýny v Čechách*. V díl. *Česko-budějovicko, Jindřichohradecko, Vltavotýnsko, Tábořsko, Strakonicko, Českokrumlovsko, Milevsko, Písecko, Pelhřimovsko*, Praha 2000.

²⁰ J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 363–369.

a každodennost viděnou zdola poslouží publikace sestavená okruhem pracovníků Národního zemědělského muzea.²¹

Práce založené na ego-dokumentech lze jen těžko porovnávat či z nich informace čerpat, protože informace o minulosti, které podávají, jsou subjektivní a některým podstatným skutečnostem se nevěnují vůbec. To platí například pro text Jana Beránka o venkovském lékaři²² či pro studii Václava Jiříčky o životě železničního zřízence.²³

²¹ Pavel NOVÁK a kol., *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*, Praha 2007.

²² Jan BERÁNEK, *Veřejná zdravotní péče a hygiena na české vesnici (Jinecko) koncem 19. století*. Portrét venkovského lékaře, *Podbrdsko* 9, 2002, s. 84–98.

²³ Václav JIŘIČKA, *Vzpomínky na život a práci železničního zřízence v letech 1896–1926*, Výběr. *Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 3, 2009, s. 211–217.

1.2. Pramenná základna

1.2.1. Sčítací operáty jako pramen poznání obyvatel venkova

Hlavní část pramenů pro tuto práci tvoří sčítací operáty pro Čimelice z let 1890, 1900, 1910 a 1921, které jsou fyzicky uloženy ve Státním okresním archivu (dále jen SOkA) v Písku.²⁴ Jelikož mají tyto sčítací operáty široké spektrum využití pro různé druhy nejenom odborného historického bádání, jsou od roku 2012 přístupné v digitalizované podobě přes Digitální archiv Státního oblastního archivu (dále jen SOA) v Třeboni.

Historicky první sčítání lidu bylo na našem území provedeno k 31. prosinci 1869. Zákon, který byl vydán dříve téhož roku, stanovil mimo jiné rozmezí mezi sčítáními na 10 let. Další cenzy byly v rámci habsburské monarchie konány v letech 1880, 1890, 1900 a 1910, přičemž každý splňoval datum konání 31. prosince. Po vzniku Československé republiky se první sčítání uskutečnilo až v roce 1921, navíc již nebylo provedeno k poslednímu kalendářnímu dni v roce, ale k 15. únoru. Právě tato skutečnost (není však jedinou) znesnadňuje porovnání tohoto sčítání s předválečnými. Změna data nicméně měla své opodstatnění, protože 31. prosince se často větší část obyvatel nacházela mimo svá bydliště, což mohlo zvláště u menších sídel výsledky velice zkreslit.²⁵ Po přechodném období výrazných politických a společenských změn se sčítání vrátilo do roku končícího nulou – následující sčítání proběhlo k 1. prosinci 1930.²⁶

Mezi základní zjišťované skutečnosti, které se mezi jednotlivými zkoumanými sčítáními veskrze neměnily, patří: *jméno a příjmení; příbuzenský nebo jiný poměr k majetníkovi bytu; pohlaví, rok, měsíc a den narození; obec rodiště, politický okres a země; domovské právo, místní obec, politický okres a země; náboženské vyznání; rodinný stav; obcovací řeč.*

Datum narození je jednou z kategorií, v nichž vykazuje soubor sčítání pro Čimelice k roku 1890 výraznou odlišnost. Zatímco ve třech následujících sčítáních je datum narození vyplněno až na malé výjimky vždy, ve sčítacích operátech z roku 1890 téměř ve třetině záznamů (304 z 959) chybí den a měsíc. Podobné tendence nízké vyplněnosti jednotlivých sčítacích archů můžeme nalézt i u dalších oddílů, například *náboženské vyznání* u dětí či jejich *rodinný stav*. Namátkovým srovnáním některých

²⁴ Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Písek, Okresní úřad (dále jen OÚ) Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890; Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁵ Vladimír SRB, *1000 let*, s. 18.

²⁶ Tamtéž.

čimelických obyvatel bylo taktéž zjištěno, že přesná data narození u prokazatelně stejných osob (stejná adresa, stejné příbuzenstvo, stejné povolání aj.) se mezi jednotlivými sčítáními mohla lišit. Zda šlo o výlučnost sčítání v Čimelicích nebo o obecný jev nelze s jistotou určit, protože v žádné z dalších užívaných studií nikdo z badatelů na tuto skutečnost nepoukazuje.

V oddíle pro příjmení bylo v roce 1890 ve zkoumané obci ze 491 zapsaných žen uvedeno pouhých 82 (16,7 %) s přechýlenou formou příjmení,²⁷ avšak ve sčítání o deset let později jich v přechýlené podobě bylo zapsáno více než 97 %, ²⁸ přičemž v tomto trendu se nesla i další sčítání. V jednotlivých záznamech se zobrazuje také stále určitý stupeň neustálenosti zapisování příjmení (zvláště cizích), jako příklad může posloužit jméno Františka či Jana Olearčuka.²⁹ Tato forma příjmení byla zaznamenána až v roce 1910, o deset let dříve bylo jméno zapsáno jako Olearczuk,³⁰ k roku 1890 byla forma ještě mírně odlišná v podobě Olearczug.³¹

Kategorie *obcovací řeči* jako jedna z důležitých zjišťovaných informací o obyvatelích monarchie byla zvažována již v prvním moderním sčítání z roku 1869, avšak zavedena byla až v následujícím. Sloužila k nepřímému zjišťování národnosti obyvatelstva.³² Národností spory zostrila reforma sčítání obyvatel na počátku Taaffovy vlády, která od sčítání 1880 vyžadovala, aby byl uváděn pouze jediný obcovací jazyk, což u bilingvních občanů znamenalo přiklonit se tím pouze k jednomu národu.³³ Kategorie *obcovacího jazyka* figurovala od konce šedesátých let 19. století ve všech sčítáních až do první světové války. V prvním československém sčítání se přistoupilo ke změně, kdy místo ní byla již přímo zjišťována *národnost* s vysvětlením *mateřský jazyk*.

V každém z výše jmenovaných sčítání docházelo k mírným změnám a obměnám v dotazovaných oblastech, které snižují vzájemnou kompatibilitu informací, obvykle však ne do té míry, že by jednotlivá sčítání byla neporovnatelná. Nejvýraznější změny se projevovaly ve zjišťovaných informacích týkajících se povolání. Všechna předválečná sčítání užívaná v této práci zjišťovala kategorie *přesné označení oboru povolání hlavního*

²⁷ SOkA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁸ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁰ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³¹ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³² Pavel KLADIWA a kol., *Národnostní statistika v českých zemích 1880–1930. Mechanismy, problémy a důsledky národnostní klasifikace*, I. díl, Praha 2016, s. 58–59.

³³ Milan HLAVAČKA a kol., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, II. díl, Praha 2016, s. 82.

a *postavení v hlavním povolání*. Ve sčítacích operátech z roku 1910 byl k hlavnímu povolání přidán navíc oddíl *označení závodu ve kterém se vykonává hlavní povolání*, informace v něm obsažené jsou však velice obecného rázu (např. *selská živnost*).³⁴ Přesto tato rubrika minimálně dovoluje oddělit osoby samostatně výdělečně činné od osob zaměstnaných. Podobná informace o místě výkonu povolání se uváděla již ve sčítání k roku 1900, ovšem vyplnění tohoto oddílu se týkalo pouze osob pracujících v *živnosti průmyslové neb obchodním podniku*, oddíl proto zůstal u většiny obyvatel Čimelic nevyplněný.³⁵ Obdobný oddíl obsahovalo i poválečné československé sčítání – uvedení místa výkonu povolání v něm bylo zaznamenáno až na výjimky zcela přesně (včetně jména zaměstnavatele).

Za účelem zjišťování pracovní mobility byl od sčítání roku 1910 zaveden i oddíl pro hlavní povolání vykonávané koncem roku 1907.³⁶ Tento model přejala i první československé sčítání z roku 1921, kdy v tomto retrospektivním oddíle bylo uváděno povolání k 16. červenci 1914, tedy k datu těsně před vypuknutím první světové války. Informace získané touto cestou dovolovaly zjistit sociální a profesní přesuny, k nimž došlo během válečného období. Velmi výraznou změnou týkající se uváděného povolání v roce 1921 bylo neužití oddílu pro uvedení vedlejšího povolání, tato část se nacházela ve všech sledovaných rakousko-uherských sčítáních a je obzvláště důležitá pro malé samostatné zemědělce, kteří mimo polního hospodaření vykonávali obvykle i jiné zaměstnání.³⁷

Jednotlivé soubory sčítacích operátů pro Čimelice se od sebe liší i faktem, který by se dal označit jako „vyplněnost rubrik“. Zatímco ve sčítáních z let 1900, 1910 a 1921 je nevyplněných polí minimum, sčítání z roku 1890 jeví vysokou míru neúplnosti podávaných informací. Pravděpodobně ale nešlo o jev celozemské povahy, protože například sčítací archy v sousedních Rakovicích byly i v tomto sčítání téměř stoprocentně vyplněny. Na tom, jak budou sčítací archy jednotlivých obcí dobře či špatně (úplně či neúplně) vyplněny, měl zásadní podíl sčítací komisař.

Tím byl v Čimelicích v roce 1890 starosta³⁸ a zároveň zemědělec Antonín Pajer, který v kontrole sčítacích archů svých spoluobčanů nebyl příliš důsledný. Následující sčítání se v Čimelicích odehrálo již v režii jeho nástupce v úřadu starosty – Josefa

³⁴ SOkA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁵ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³⁶ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁷ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³⁸ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 70.

Huleše,³⁹ pod jeho dohledem bylo sčítání v Čimelicích provedené mnohem důkladněji. Ve sčítáních z let 1910 a 1921 není sčítací komisař podepsán, ovšem lze předpokládat, že onu funkci i nadále plnil starosta obce. Jmenovitě tuto funkci v roce 1910 vykonával rolník Josef Hesoun⁴⁰ a v roce 1921 obuvník František Kulhavý.⁴¹

Zpracování a vyhodnocení pramenů statistické povahy, mezi něž sčítací operáty bezpochyby patří, je v současné době relativně snadné. Moderní databázové programy typu MS Access sice poměrně zdlouhavý proces vytváření samotné databáze neurychlují, nicméně jejich vyhodnocovací možnosti jsou dalekosáhlé. Moderní historická demografie s elektronickými databázemi umožňuje badateli snadnější přístup a lepší vyhodnocení dat získaných z pramenů oproti například velice pracné metodě sestavování souborů z jednotlivých sběrných štítků, která byla v historické vědě užívána ještě v relativně nedávné době osmdesátých let 20. století.⁴²

1.2.2. Další prameny k poznání venkovského obyvatelstva

Další prameny tvoří pro tuto práci už jen doplňkovou úlohu. Jedná se zvláště o prameny spojené se vzdělanějšími vrstvami venkovského obyvatelstva – učiteli a duchovními. Ostatní obyvatelé obce, z povahy své vlastní činnosti, která se zaměřovala na zemědělskou či řemeslnou výrobu, po sobě nezanechávali mnoho písemných reliktních využitelných pro dnešní bádání.

Ze školního prostředí se do dnešních dnů dochovala značná část nejen ředitelem školy vedené agendy, která je uložena v SOkA Písek ve fondu Národní škola Čimelice 1833–1953.⁴³ Materiál většinou aktové povahy může nabídnout velice podrobný pohled na chod čimelické obecné školy. Koncentrovanější možnost studia obecné školy nabízí velice umně vedená školní kronika (částečně vycházející z výše uvedených pramenů), jejíž první díl obsahuje záznamy z let 1874–1927.⁴⁴ Tato kronika je digitalizovaná a volně přístupná z webu SOA Třeboň. Školní kronika čimelické obecné školy může pro demografickou část této práce poskytnout statistiku žactva pro každý školní rok, který je

³⁹ Tamtéž. U Josefa Huleše je nemožné zjistit povolání, které vykonával v době, kdy nebyl starostou. Příjmení Huleš bylo v Čimelicích jedním z nejobvyklejších a ve spojení s tradičním českým jménem Josef žilo v Čimelicích s touto kombinací v roce 1900 celkem 6 obyvatel.

⁴⁰ Tamtéž, s. 71.

⁴¹ Tamtéž, s. 80.

⁴² E. MAUR, *Základy*, 76–79.

⁴³ SOkA Písek, Národní škola (dále jen NŠ) Čimelice, inv. č. 132, sign. II/132, Konferenční protokoly (1896–1918); Tamtéž, inv. č. 137, sign. II/B, Spisy (1836–1918).

⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

v ní popsán. Součástí jsou také informace týkající se složení učitelského sboru a základní životopisné údaje jednotlivých učitelů. Mimoto školní kronika obsahuje důležitá nařízení nadřízených orgánů a další náležitosti, jež se přímo dotýkaly chodu školy. Jak je u podobných pramenů typické, obsahuje i informace o důležitých událostech zemského či evropského významu, jubileích členů habsburského rodu a dalších významných osobností.

Pro duchovní coby další vzdělané obyvatele venkova je možno předpokládat existenci pramenů vypovídajících o jejich životě a činnosti. Osobní spisy farářů, které jsou uloženy stejně jako další prameny v SOkA Písek, jsou naneštěstí velice torzovité. Z celkem pěti čimelických farářů se soubor o více než jednom listu týká jediného z nich – P. Martina Žemličky. Ovšem i jeho spis je zaplněn zvláště korespondencí došlou z biskupského úřadu a „daňovými přiznáními“, které o faráři jako význačné osobnosti obce mnoho neprozradí. I přesto se v souboru nachází několik podstatných dokumentů, které dovolují alespoň nahlédnout do profesního života venkovského faráře.⁴⁵

V neposlední řadě je v SOkA Písek uložen fond Archiv obce Čimelice, který je do značné míry (stejně jako jiné fondy podobně velkých obcí) torzovitý a neúplný. Většina z různých druhů pramenů aktové povahy se k určitým tématům vyjadřuje sporadicky a pro hlubší poznání života venkovského obyvatelstva se proto příliš nehodí. V samotné předkládané práci bude pro ilustrativní účely použit pouze seznam zemřelých z let 1906–1925, který umožní nahlédnout do příčin úmrtí čimelických občanů na počátku 20. století.⁴⁶

Za značně netypický pramen lze označit knihu Vladimíra Franze *Voják s maceškou*.⁴⁷ Tento politický román byl napsán v osmdesátých letech 20. století na základě deníků a korespondence čimelického obyvatele Václav Koreckého, přičemž v románu jsou užity i vzpomínky jeho sestry Růženy na jejího bratra a život v Čimelicích. Tento pramen má kvůli své povaze značně omezené využití a je nutné u něj klást zvláštní důraz na pramennou kritiku.

⁴⁵ SOkA Písek, Farní úřad (dále jen FÚ) Čimelice, inv. č. 79, sign. II.1, Osobní spisy farářů.

⁴⁶ Tamtéž, Archiv obce (dále jen AO) Čimelice, inv. č. 22, sign. IC/9, Seznam zemřelých 1906–1925.

⁴⁷ Vladimír FRANZ, *Voják s maceškou*, Praha 1983.

2. Čimelice – místo v krajině a v dějinách

Čimelice byly zvoleny pro analýzu z několika různých důvodů, hlavním z nich je již zmíněná autorova dobrá znalost vesnice a jejích reálií. Bez dostatečného povědomí o lokalitě by nebylo vhodné užití mikrohistorické analýzy,⁴⁸ která bude použita pro studium čimelického obyvatelstva podle jejich socioekonomického statutu či povolání. Dalším důvodem je počet obyvatel Čimelic, který v celém období kolísal mezi 800–900 obyvateli, přičemž tento počet dovoluje nejenom reprezentativní kvantitativní analýzu, ale umožňuje také poznat jednotlivce a proniknout k nim.

Čimelice jsou obec střední velikosti ležící v mírně zvlněné krajině severního Písecka v nadmořské výšce okolo 400 m. n. m.⁴⁹ Pro většinu Jihočechů jsou pouze místem průjezdu při cestě mezi Strakonice a Pískem a Prahou, avšak pro milovníky květin jsou Čimelice místem hojně navštěvovaných květinových výstav, pro znalce filmu a české kinematografie jsou navíc místem, kde dříve fungovala známá filmová škola.⁵⁰

První písemná zmínka o obci je z roku 1352,⁵¹ osada na jejím místě však byla pravděpodobně starší. Vesnici postupem času vlastnilo několik různých rodů, přičemž do moderních dějin se nejvíce zapsali Bissingenové, Vratislavové z Mitrovic a orličtí Schwarzenbergové. Bissingenové držící obec mezi lety 1686–1782 zanechali na obci a jejím okolí nezapomenutelný dotek. V době jejich držby nedošlo pouze k povýšení zdejšího filiálního kostela Nejsvětější Trojice roku 1738 na kostel farní, ale došlo i k výstavbě jedné z dominant obce – čimelického zámku. Ten byl vystavěn v barokním slohu v letech 1728–1730.⁵² Ve stejné době se na popud Karla Bohumila Bissingena v Čimelicích usadil sochař Jan Hammer, z jehož hutě vzešlo značné množství barokních sousoší, z nichž některé jsou v obci umístěny dodnes.⁵³

Po smrti hraběnky Apolonie Bissingenové (rozené Vratislavové z Mitrovic) přešla obec roku 1798 do držení jejího bratra Prokopa Vratislava z Mitrovic. V široce rozvětveném rodě byla obec mezi jeho příslušníky několikrát prodána. Kolem roku 1800 o relativně bohatou ves projevila zájem schwarzenberská sekundogenitura, avšak i přes značný obnos, který nabídli hraběti Josefu Vratislavovi, zůstala obec (ne však na dlouho)

⁴⁸ J. GRULICH, *Populační vývoj*, s. 50.

⁴⁹ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. díl, A–G, Praha 1991, s. 597–598.

⁵⁰ Historie filmové školy byla zpracována např. Květa LUJKOVÁ, *Výchova filmových kádrů. Historie Střední průmyslové školy filmové*, Diplomová práce, Brno 2013.

⁵¹ Václav DAVÍDEK a kol., *Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970*, Praha 1978, s. 224.

⁵² J. TOMAN, *Čimelice*, s. 34.

⁵³ Tamtéž, s. 35.

v držení Vratislavů. Během držby Vratislavů došlo k několika důležitým stavebním projektům – po požáru čimelické školy v roce 1803 byla postavena v roce 1804 nová školní budova v ulici mezi náměstím a zámekem. Ve stejné ulici byla dále vystavěna v letech 1804–1807 nová budova fary. Kolem roku 1815 došlo k přesunu hřbitova z nevhodného prostoru kolem kostela Nejsvětější Trojice v samotném srdci obce na její jižní okraj. Na hřbitově byla roku 1818 vystavěna další dominanta obce – vratislavská kaple s hrobkou.⁵⁴

K roku 1840 přešla držba Čimelic po smrti poslední držitelky z rodu Vratislavů, hraběnky Gabriely, do rukou její dcery Josefíny, provdané Schwarzenbergové, tím v čimelických dějinách započala poslední epocha rodové držby.⁵⁵ Za vlastnictví Schwarzenbergů byla okolní krajina proměňována cílenými krajinářskými úpravami, na Čimelicku navazovali Schwarzenbergové mimo jiné na krajinářské úpravy předcházejících majitelů (Bissingenů a Vratislavů). Krajina byla proměněna zvláště geometricky přesnými dubovými alejemi oddělujícími od sebe jednotlivé zemědělské plochy, tyto aleje vytváří podobu kolem obce i v dnešních dnech.⁵⁶

⁵⁴ Tamtéž, s. 46–48.

⁵⁵ Tamtéž, s. 50.

⁵⁶ Ivan VOREL, *Orlicko a Čimelicko*, in: Zdeněk BEZECNÝ – Martin GAŽI – Martin C. PUTNA (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 117–126.

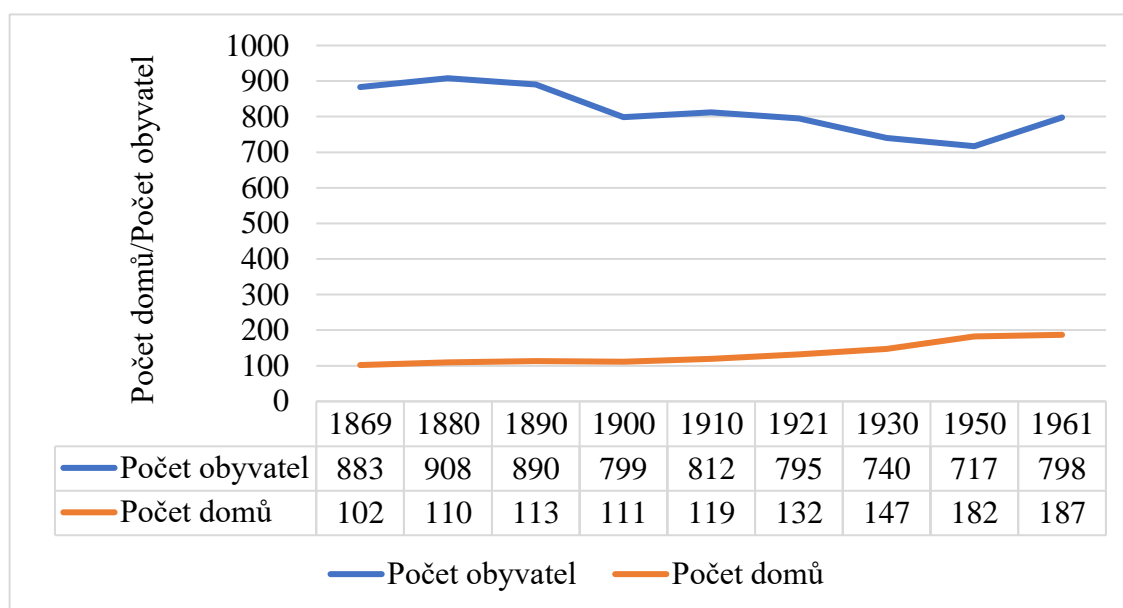
3. Čimelice ve světle demografických ukazatelů

3.1. Počet obyvatel a počet domů

Jihočeské Čimelice podobně jako jiné obce agrárního charakteru v období konce 19. a počátku 20. století procházely obdobím změn, které vedly ke zvýšení podílu ve městech žijícího obyvatelstva – k urbanizaci. Poměr obyvatel žijících ve městech se v období 1890–1921 změnil z 39,8 % na počátku období na 45,7 % na jeho konci. Počet obyvatel ve městech nadále rychle rostl, přírůstek na venkově na počátku století byl už jen relativně malý.⁵⁷ Počet čimelického obyvatelstva se od konce 19. století vytrvale snižoval, svého minima dosáhl v polovině 20. století, kdy se trend obrátil a obec se začala opět rozrůstat, v té době se však již změnilo vnímání vesnice na dnešní charakter. Malé obce následně fungovaly jako další sídelní jednotka vedle měst a povaha venkovského a městského života se od sebe v zásadě nelišila, tento trend můžeme sledovat až do dnes.⁵⁸

Graf č. 1

Vývoj počtu obyvatel a počtu domů v Čimelicích (1869–1961)

V samotném sledovaném období došlo k největší změně mezi sčítáními v letech 1890 a 1900, mezi nimiž se počet obyvatel snížil o nezanedbatelný počet 91 osob (více než 10 % původního stavu). Při dalších sčítáních stav obyvatel jen mírně kolísá kolem počtu 800, druhá výrazná změna směrem dolů byla zaznamenána až při druhém

⁵⁷ V. SRB, *1000 let*, s. 59.

⁵⁸ K procesu „socializace“ vesnice a stírání rozdílů mezi životem ve městech a na vesnici Alois SLEPIČKA, *Venkov a/nebo město*, Praha 1981, s. 199–224; V moderním pojetí J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s.621–769.

československém sčítání v roce 1930. Podobný ale časově posunutý vývoj zaznamenaly středočeské Ouběnice a jejich blízké okolí. Hlavní vylidňovací vlna proběhla v Ouběnicích, Jiříně a Tomicích už v období 1869–1880, podíl na tomto faktu měla nepochybně výrazná blízkost Prahy.⁵⁹

Počet domů však oproti trendu snižování (respektive stagnaci) obyvatel rostl. Více domů bylo obýváno snižujícím se počtem obyvatel. Počet domů v Čimelicích ke konci 19. století stagnoval kolem počtu 110, při sčítání v roce 1910 byl zaznamenán mírný nárůst na 119 ze 111 v roce 1900. Při následujícím sčítání v roce 1921 je ve sčítacích operátech označeno celkem 124 domů s číslem popisným a dva domy prozatím zapsané bez čísla popisného, dohromady se zde tedy nacházelo 126 domů, Retrospektivní lexikon obcí jich však uvádí 132.⁶⁰

Tabulka č. 1

Počet obyvatel, domácností a domů v Čimelicích (1890–1921)

ROK	1890	1900	1910	1921
Počet obyvatel	890	799	812	795
Počet domácností	154	185	203	205
Počet domů	113	111	119	126
Průměr osob na domácnost	5,8	4,3	4,0	3,9

Základní jednotkou pro sčítání byla domácnost, která se neshoduje s počtem domů, v některých domech bylo uváděno domácností více. Počet uváděných domácností se neustále zvyšoval z počtu 154 v roce 1890 na 205 v roce 1921, při snižujícím se počtu obyvatel to znamená snižující se počet členů domácností. V roce 1890 měla průměrná domácnost v Čimelicích téměř 6 členů (přesně 5,8), zatímco v roce 1921 vychází při přepočtu na jednu domácnost počet necelých 4 členů (přesně 3,9). V literatuře lze nalézt rozdělení domácností pro počátek 20. století na dva typy, z nichž se oba na vesnici vykytovaly – bytové (bydlící dohromady) a hospodařící (hospodařící dohromady), v nichž v průměru roku 1921 žilo v bytových 4,3 členů a v hospodařících 4,2 osob.⁶¹ Čimelice v případě porovnání průměrného počtu členů vykazují mírně nižší hodnotu než celozemské průměry.

V čase se tedy chápání domácnosti vyvíjelo pravděpodobně k privátnějšímu vnímání pojmu. Do jedné domácnosti byli v roce 1890 často zapisováni i členové širší

⁵⁹ J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 328.

⁶⁰ V. DAVÍDEK a kol., *Retrospektivní lexikon*, s. 224.

⁶¹ V. SRB, *1000 let*, s. 230.

rodiny (např. prarodiče), zatímco v roce 1921 byli stejní členové (nebo členové rodiny ve stejném postavení) zapisováni do samostatných domácností. Zvyšování počtu domácností reflektuje i snižující se počet dětí jako závislých členů (z 320 dětí ve věku 0–14 let na počátku sledovaného období o téměř třetinu původní hodnoty na 211 na jeho konci)⁶² a narůstající počet osob v produkčním a postprodukčním věku, které žily v samostatných domácnostech

3.2. Věk a věkové složení

Pro nejjednodušší představu o věkovém složení obyvatel Čimelic před a po první světové válce může posloužit průměrná hodnota věku, která vykazuje neustále se zvyšující hodnotu. Tento fakt může být jeden z ukazatelů vylidňování vesnice vlivem odlivu mladších obyvatel do měst a také snížené porodnosti. Podobný růst vykazuje i mediánová hodnota věku, která však nevypoví o mnoho více než samotný průměr, který se v odborných pracích příliš nevyužívá, protože nebyl v historii sledován a jeho vytvoření by tedy bylo velice složité.

Tabulka č. 2

Věkový průměr a medián v Čimelicích (1890–1921)

VĚK	1890	1900	1910	1921
Průměrný	27,4	31,1	30,8	33,0
Medián	20	27	29	30

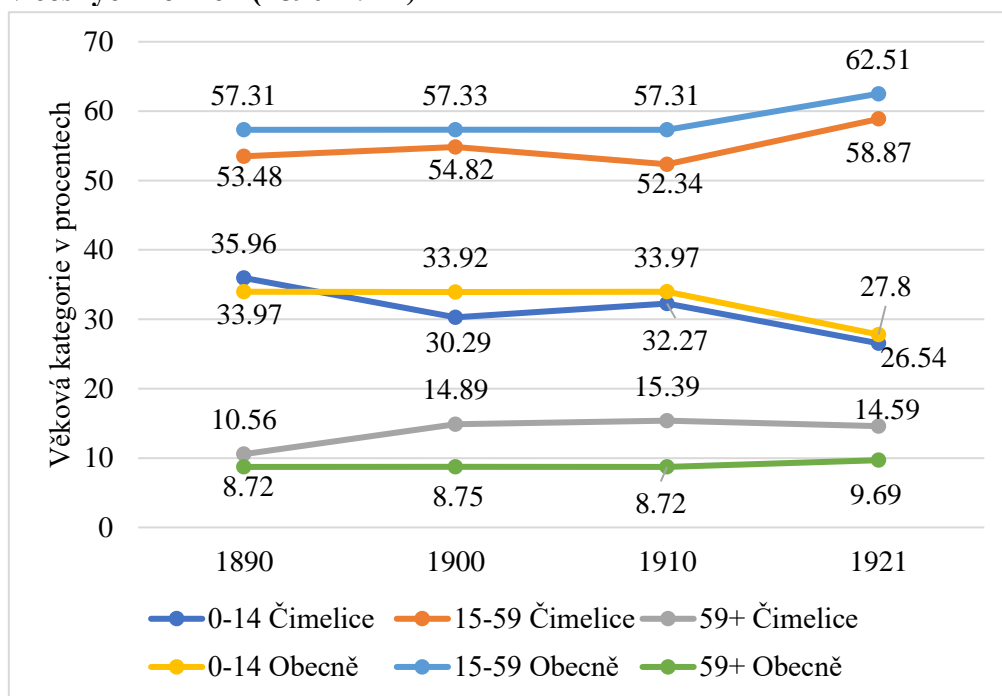
Mnohem lepším ukazatelem věku obyvatel Čimelic je rozdělení do tří Sundbärgových kategorií: děti ve věku 0–14 let, dospělí v produkčním věku 15–49 let a dospělí v postprodukčním věku od 50 let výše. Srovnání relativních hodnot (vyjádřených procenty) v Čimelicích s obecným vývojem v českých zemích lze získat představu o rozložení tří velkých věkových skupin. Tak jako obecně i v Čimelicích postupně klesal podíl dětí v populaci, naopak osob v produkčním věku ve složení občanů obce i celého českého území přibývalo. Obyvatel v postprodukčním věku v Čimelicích výrazně přibýlo mezi sčítáními 1890 a 1900, tedy tehdy, kdy byla zaznamenána největší populační změna směrem dolů. Mezi těmito lety vzrostla poměrná část obyvatel ve věku 59 a více o téměř 4,5 %, v následujících sčítáních pak vykazovala hodnotu kolem 15 %, v

⁶² SOkA Písek, Okresní úřad (dále jen OÚ) Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

což je ale o téměř 7 % více než bylo zastoupení této věkové skupiny obecně v populaci českých zemí. Čimelická populace se v tomto období dá dle Sundbärga zařadit mezi kategorii stagnující populace a po roce 1921 se začala výrazně přibližovat populaci regresivní, která se vyznačuje nízkým zastoupením dětské složky a postupným stárnutím a slábnutím populace.⁶³

Graf č. 2

Srovnání vývoje věkové rozvrstvení obyvatel Čimelic s obecným vývojem v českých zemích (1890–1921)

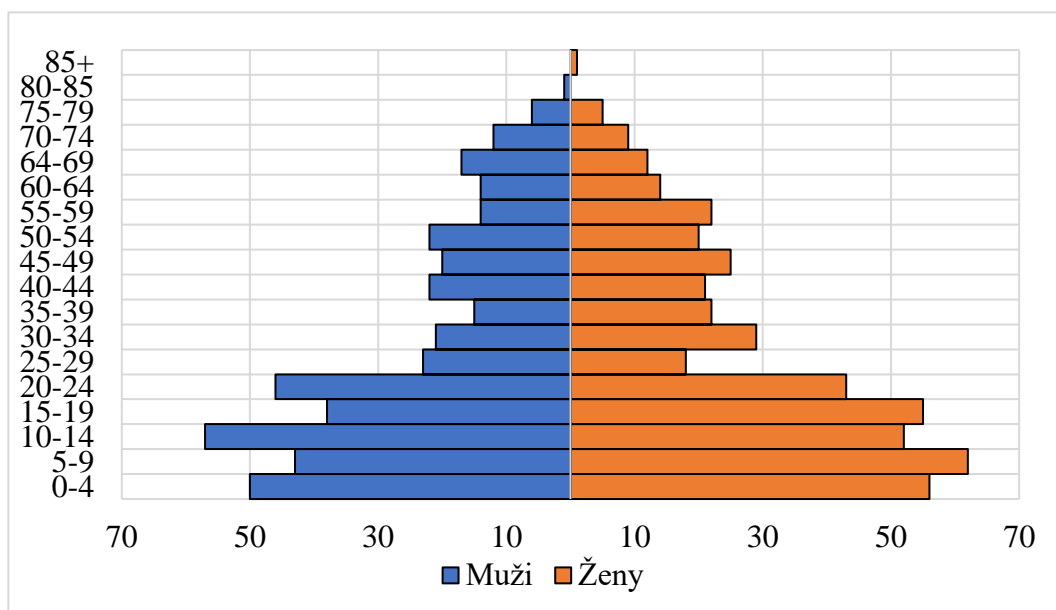
Jemnější rozdělení na pětileté věkové skupiny poskytne doklady o mírně se zvyšujícím počtu obyvatel ve velmi pokročilém věku (věkové skupiny 80–85 let, 85 a více let) a zároveň skokové snížení počtu osob v nejmladší věkové skupině (0–4 let) při sčítání v roce 1921. Přičemž tato skupina se mezi lety 1890–1910 vyvíjela relativně rovnoměrně. Snižující se porodnost na počátku 20. století byla obecným trendem,⁶⁴ který byl ještě umocněn válečnými útrapami během první světové války. Všechny výše popsané aspekty proměn obyvatelstva Čimelic jsou zvláště výrazné v jejich porovnání v následujících grafech. Zejména v mužské části spektra je patrný značný úbytek osob v kategorii 20–24 let ze 46 mužských obyvatel v tomto věku v roce 1890 na pouhých 17 v roce 1921. Část takto starých čimelických mužů našla smrt v zákopech a na bojištích

⁶³ E. MAUR, *Základy*, s. 93; V. SRB, *1000 let*, s. 100.

⁶⁴ V. SRB, *1000 let*, s. 102.

Graf č. 3

Věkové složení obyvatelstva Čimelic (1890)

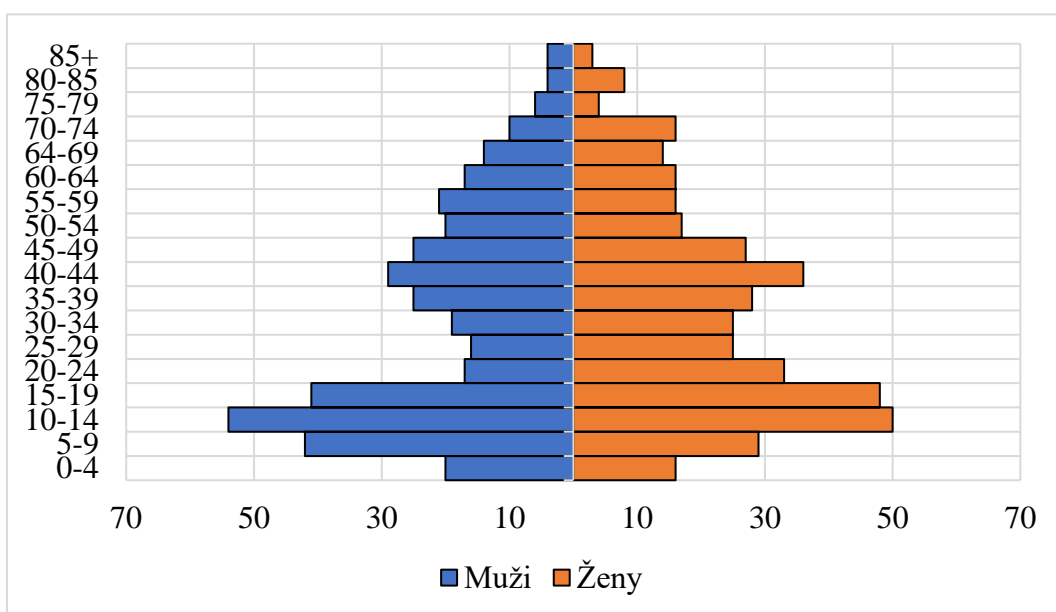

první světové války, což způsobilo úbytek i v kategoriích 25–29 a 30–34. Přičemž výraznější počet mužů v těchto věkových kategoriích se v obci nevyskytoval v žádném ze sledovaných roků.

V porovnání počátku a konce sledovaného období lze vysledovat radikální úbytek u obou pohlaví v nejmladším dětském věku 0–4 let. Každé pohlaví bylo zastoupeno přibližně 50 dětmi v tomto věku při každém ze tří předválečných sčítání. Sčítání v roce

Graf č. 4

Věkové složení obyvatelstva Čimelic (1921)

1921 velice názorně zobrazuje dopady vleklé světové války na zázemí válčícího státu, chlapců bylo po první světové válce napočítáno pouhých 20 a dívek 16.⁶⁵

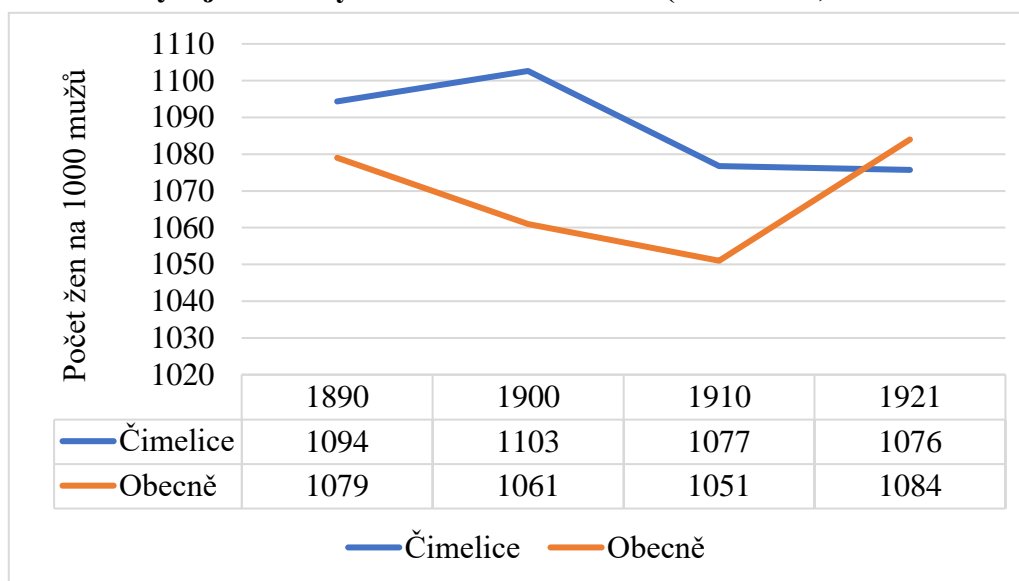
3.3. Poměr pohlaví

Poměr pohlaví jako hodnota dokáže zobrazit mimo dlouhodobého poměru živě narozených také rozdílnou úmrtnost mužů a žen či migraci obyvatelstva. Nejlépe je vyjádřen indexem maskulinity (respektive feminity), který ukazuje kolik mužů v dané populaci připadá na 100 (respektive 1000) žen či naopak.⁶⁶ Muži v celém období demografické statistiky od poloviny 18. století projevují v jakémkoli věku vyšší úmrtnost než ženská populace. V populaci se tedy v Čechách dlouhodobě vyskytovala (a vyskytuje) převaha žen nad muži.⁶⁷

Graf porovnávající feminitu obecně v českých zemích a v Čimelicích zobrazuje podobné trendy, jejich průběh měl však různou intenzitu. Až do období po první světové válce v obci žilo výrazně více žen než byl celozemský průměr. Zatímco obecně feminita

Graf č. 5

Srovnání vývoje feminity v Čimelicích a obecně (1890–1921)

mezi lety 1890 a 1900 klesala, v Čimelicích mírně narostla. V obci poté nastal strmý úbytek, který je svou intenzitou srovnatelný s úbytkem na celozemské úrovni, nikdy zde však hodnota feminity nedosáhla stejného dna jako hodnota v obecném měřítku v roce

⁶⁵ SOkA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁶⁶ E. MAUR, *Základy*, s. 90.

⁶⁷ V. SRB, *1000 let*, s. 104–105.

1910. Ačkoli obecně po skončení první světové války feminita v českých zemích skokově vzrostla v důsledku válečných ztrát, které se výrazně dotýkaly zvláště mužského obyvatelstva, v perspektivě zkoumané obce poměr žen k mužům mezi lety 1910–1921 stagnoval.

V absolutních počtech to znamenalo, že v Čimelicích v roce 1890 žilo 424 osob mužského pohlaví proti 464 osobám pohlaví ženského.⁶⁸ O téměř 40 obyvatelk více vykazuje i porovnání k roku 1900 (380 mužů, 419 žen).⁶⁹ K mírnému srovnání došlo v obci v roce 1910, kdy rozdíl mezi pohlavími tvořilo 30 osob (391 mužů, 421 žen).⁷⁰ Válečné ztráty (30 mužů se nevrátilo do svých domovů) však paradoxně výrazně nezasáhly do stagnujícího trendu. Po první světové válce byl k roku 1921 v obci rozdíl mezi pohlavími stejný jako před válkou, došlo však k mírnému úbytku na obou stranách (383 mužů ku 412 ženám).⁷¹

3.4. Rodinný stav

Rodinný stav jako demografický ukazatel vykazuje ve sledovaném období relativní stálost, v každém ze čtyř sledovaných roků bylo ženatých či vdaných obyvatel mírně nad 300. Počet ovdovělých osob se mírně zvyšoval a pohyboval se mezi 43 jako nejmenší hodnotou⁷² v roce 1890 a 70 v roce 1910 jako hodnotou nejvyšší.⁷³ Svobodných obyvatel v roce 1890 bylo nasčítáno 464 a s největší pravděpodobností k nim lze zařadit i osoby, u nichž nelze z pramenů rodinný stav určit. Tyto osoby se typicky pohybovaly v rozmezí 15–25 let a lze tedy logicky uvažovat na jejich rodinný stav, těchto osob bylo nalezeno 82.⁷⁴ V následujících třech sčítáních se stav svobodných běžně pohyboval v jedné až dvou desítkách nad počtem 400.

Nicméně hodnoty z veškerého počtu obyvatel nejsou příliš vhodné, protože zahrnují příliš velký počet dětí, které neúčelně navyšují hodnotu svobodných mužů i žen, proto je nutné aplikovat toto rozdělení na osoby ve věku 15 a více let. Zatímco počet svobodných mužů v Čimelicích v průběhu let 1890–1910 setrvale klesal, v roce 1921

⁶⁸ SOkA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

⁶⁹ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

⁷⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁷¹ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁷² Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

⁷³ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁷⁴ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

naproti tomu mírně vzrostl. Počet ženatých mužů byl v obci po celé sledované období stálý a poměrně přesně koreloval se stavem vdaných žen.

Tabulka č. 3

Rodinný stav obyvatel Čimelic starších 15 let (1890–1921)

RODINNÝ STAV	MUŽI				ŽENY			
	1890	1900	1910	1921	1890	1900	1910	1921
Svobodní/svobodné	106	92	71	95	120	100	91	113
Ženatí/vdané	148	156	163	154	151	158	155	155
Vdovci/vdovy	19	20	25	17	24	31	45	49
Rozvedení	0	0	0	1	0	0	0	0
Úhrnem	273	268	259	267	295	289	291	317
% ženatých/vdaných	54,2	58,2	62,9	57,7	51,2	54,7	53,3	48,9

Protože svobodní muži častěji odcházeli za prací jinam, jejich počet se v Čimelicích pohyboval mírně pod stavem přítomných svobodných žen. U věkové kohorty 20–24 pak mezi lety 1890 a 1900 (tedy v období s největším populačním propadem v Čimelicích) počet přítomných svobodných mužů klesl ze 43 na méně než polovinu (19) v roce 1900, na podobné úrovni byl poté zaznamenán i v následujících letech. Počet ženatých mužů byl ve třech nejnižších kohortách produkčního věku (15–29 let) velice nízký, výraznější počty přítomných ženatých mužů jsou ve všech letech zaznamenány až od věkového rozpětí 30–34 a v dalších věkových kategoriích jsou rovnoměrně rozvrstveny.

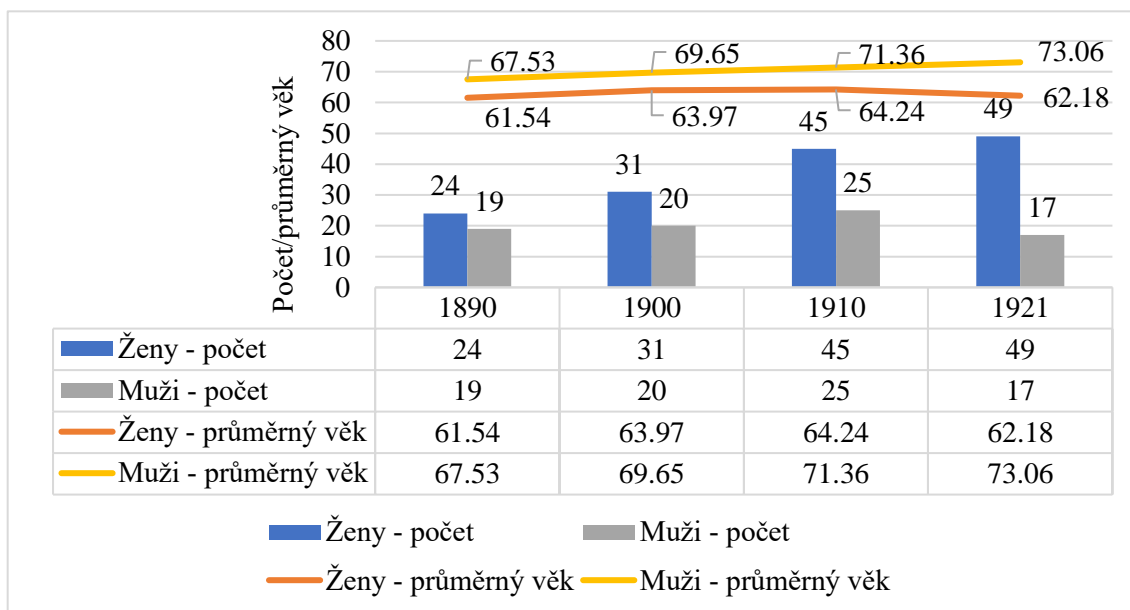
Počet přítomných svobodných žen v obci byl nepatrně vyšší než stav přítomných svobodných mužů, pomyslná křivka však měla mírnější průběh, i když i u žen je sledován výrazný propad přítomných svobodných v roce 1910. Procento vdaných žen v Čimelicích téměř naprosto přesně kopíruje všeobecný trend. Výrazný propad jejich počtů v roce 1921 byl při dalším sčítání v roce 1930 vykompenzován na úroveň roku 1910,⁷⁵ první světová válka tedy výrazně zasáhla i do počtu uzavřených sňatků (vedle dalších faktorů hlavně kvůli odeslání mužů na frontu). Nejnižší sňatečnost byla zaznamenána v roce 1916, kdy její hodnota dosahovala pouhých 3,3 promile, po skončení světového konfliktu však velice rychle dosáhla opět vysoké hodnoty (13,6 promile v roce 1920).⁷⁶

⁷⁵ V. SRB, *1000 let*, s. 227.

⁷⁶ M. KUČERA, *Populace*, s. 18.

Graf č. 6

Počty a věková struktura vdov a vdovců v Čimelicích (1890–1921)

Specifickou skupinu podle rodinného stavu tvořily vdovy a vdovci. Z jejichž porovnání je patrné, že v celém sledovaném období ovdovělé ženy početně převyšovaly muže-vdovce a rozdíl se v Čimelicích postupem času výrazně zvětšoval až k počtu 49 vdov ku 17 vdovcům v roce 1921. Z komparace hodnot průměrných věků těchto osob je patrné, že ženy se stávaly vdovami v mladším věku, zatímco pokud ovdověl muž, byl již ve věku mírně pokročilejším. Po skončení první světové války by se dal předpokládat nárůst ovdovělých žen, jejich počet se mezi sčítáními ovšem lišil jen velice nepatrně. Mírně se snížil průměrný věk vdov, avšak minimální věk čimelických vdov se nijak výrazně neposunul (34 let v roce 1910, 28 let v roce 1921).⁷⁷

3.5. Národnost

Národnostní situaci v Čimelicích na přelomu 19. a 20. století lze označit jako zcela homogenní. Ze sčítacích operátů se národnost získávala nepřímo skrze kategorii *obcovací řeči* (po roce 1921 přímo). Během čtyř sčítání ve více než třicetiletém období se k německé obcovací řeči (a tím nepřímo k německé národnosti) přihlásili pouze dva obyvatelé ve sčítáních z let 1900 a 1910 – *poštmistr* František Moschnitschka a jeho žena Marie, kteří zde pobývali od roku 1893.⁷⁸ Národnostní otázka v Čimelicích nebyla

⁷⁷ SOkA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁷⁸ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

nikterak vyhrocená na rozdíl od jiných částí mnohonárodnostní habsburské monarchie či národnostně smíšených česko-německých oblastí Československé republiky.⁷⁹ Mimo výše jmenované německé občany by se za občany „jiné národnosti“ dali považovat čimeličtí židé, ovšem ti v každém z předválečných sčítání uváděli jako obcovací řeč českou, po první světové válce pak i českou národnost.

3.6. Náboženství

Podobně jako národnostní byla i náboženská situace v Čimelicích téměř zcela stálá, přesto měla i ona svá specifika. Majoritním bylo v obci podobně jako na celém území českých zemích římskokatolické vyznání, ke kterému se hlásila naprostá většina zdejších věřících. Čimelice byly významnou farní obcí s vlastním farářem.

Jak je patrné z tabulky, v téměř každém sčítání se vyskytoval i nepatrný vzorek osob, u nichž nebylo náboženské vyznání vyplněno, šlo obvykle o osoby, které pobývaly při domácnosti svého zaměstnavatele a nešlo u nich jako u jiných místních občanů doplnit vyznání deduktivně, například podle vyznání rodičů. Přesto však lze usuzovat, že i těchto několik osob bez vyplněného vyznání patřilo k většinovému katolictví.

Tabulka č. 4

Náboženské vyznání obyvatel Čimelic (1890–1921)

NÁBOŽENSKÉ VYZNÁNÍ	1890	1900	1910	1921
Římskokatolické	841	780	791	776
Židovské	21	19	12	5
Neurčeno	26	0	9	0
Českobratrské	0	0	0	4
Československé	0	0	0	2
Bez vyznání	0	0	0	8

V Čimelicích mezi majoritními katolíky žila relativně nepočetná skupina místních židů,⁸⁰ která v průběhu sledovaného období citelně slábla. Srovnáním s obecným vývojem bylo zjištěno, že úbytek židů v českých zemích byl obecným trendem, v celozemském měřítku jejich počet mezi roky 1890 a 1921 poklesl bezmála o 25 000 (ze 149 845 osob židovského vyznání v roce 1890 na 125 083 v roce 1921).⁸¹ Zdejší židovské

⁷⁹ Srov. Martin KUDLÁČEK, *Sčítání obyvatelstva ve Znojmě v roce 1921*, Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě, Znojmo 2002, s. 29–46.

⁸⁰ Podrobněji o jejich ekonomické činnosti v kapitole o nevýrobních živnostech.

⁸¹ V. SRB, *1000 let*, s. 161–162.

rodiny zachycené ve více než jednom sčítání nesly příjmení: Fantl, Kohn, Veil,⁸² a Platovský.⁸³ V roce 1890 zde byla zapsána navíc rodina s příjmením Fišel,⁸⁴ roku 1900 s příjmením Vachtl⁸⁵ a v roce 1910 při obchodě rodiny Platovských působila učednice s příjmením Šulová.⁸⁶ V roce 1921 již v Čimelicích pobývalo pouhých pět židovských občanů složených ze čtyř příslušníků rodiny Kohnových a vdovy Barbory Weilové, ostatní židovské rodiny postupně obec opustily.⁸⁷

Další výrazná změna ve vyznání čimelických obyvatel nastala až po rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku Československé republiky. Snahy programu „Pryč od Říma“ spojené s právě vznikajícím státem a s konečnou rozlukou se starým mocnářstvím vyvrcholily založením vlastní církve. Dne 8. ledna 1920 byla radikálním proudem reformního hnutí katolického duchovenstva založena nová církev – Církev československá.⁸⁸ K novému vyznání s nadšením a ve velice krátkém časovém období přestoupilo asi 200 000 lidí,⁸⁹ ve sčítání 15. února 1921 se k nové církvi přihlásilo již 523 232 osob a církev neustále rostla.⁹⁰ I v Čimelicích se objevili první vyznavači nového náboženského směru – dvě mladé ženy. První z nich byla *zastupující učitelka* na zdejší obecné škole Hana Netušilová, druhou byla *praktikantka zubního technictví z laboratoře Dr. Hlaváče z Prahy* Marie Dolejší.⁹¹

Další věřící protestanské větve křesťanství byli v obci zastoupeni příslušnými k českobratrské (evangelické) církvi, toto vyznání do Čimelic „přinesla“ čtyřčlenná rodina *penzionovaného úředníka* Josefa Hrádka, která se přistehovala roku 1911.⁹² Další novou skutečností sčítání z roku 1921 oproti předcházejícím byla přítomnost osmi osob bez vyznání. Mimo *četníka na zkoušku* Ferdinanda Langmeiera, *pivovarského dělníka* Josefa Hanzlíka a *vrchního rady na ministerstvu železnice* Josefa Schmidta se víry vzdala zdejší dlouhodobě usedlá pětičlenná rodina Františka a Františky Pajerových,⁹³ která až do roku 1910 uváděla římskokatolické náboženství.⁹⁴ Takzvané ateistické hnutí

⁸² Zapisováno i jako Weil.

⁸³ SOkA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

⁸⁶ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁸⁷ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁸⁸ Pavel MAREK, *Česká reformace 20. století? K zápasu církve československé (husitské) o vizi moderního českého křesťanství v letech 1920–1924*, Olomouc 2015, s. 54.

⁸⁹ Tamtéž, s. 60.

⁹⁰ V. SRB, *1000 let*, s. 161.

⁹¹ SOkA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁹² Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

zaznamenávalo v období po první světové válce velice výrazný přírůstek a k roku 1921 bylo v Československé republice více než 716 000 osob bez vyznání.⁹⁵ „Bezvěrci“ tvořili v roce 1921 druhou nejpočetnější skupinu ve třídění podle náboženského vyznání, přičemž ve skutečnosti osob bez víry bylo pravděpodobně více než uvádí oficiální statistiky.⁹⁶ I přes nárůst věřících hlásících se k novým církvím či osob bez víry zůstávalo římskokatolické náboženství se zhruba 82 % obyvatelstva českých zemí⁹⁷ a s více než 97,6 % obyvatel v Čimelicích zcela dominantním.

3.7. Místo narození a domovské právo

Mimo udávání data narození bylo ve sčítacím archu potřeba vyplnit i přesné místo narození, včetně politického okresu a země. Ve třech stejných kategoriích bylo uváděno i domovské právo, které tvořilo jakési sociální zabezpečení osob. To mimo jiné poskytovalo nezrušitelné právo na pobyt v obci a základní materiální zabezpečení, pokud by osoba nebyla schopna se o sebe postarat sama. Zisk domovského práva po roce 1863 se udával narozením členům obce, u žen sňatkem (automaticky získávala domovské právo manžela), získáním pracovního místa u určitých skupin dvorských, státních a zemských zaměstnanců či výslovným dobrovolným přijetím do obce. V době probíhající urbanizace odcházela velká část venkovského obyvatelstva pracovat do měst, kde případně tito strávili podstatnou část svého pracovního života, sociální zabezpečení však zůstávalo výhradně v kompetenci jejich domovských obcí, protože získat domovské právo města, do něž se osoba za práci přistěhovala, bylo u dělnických a podobných profesí defacto nemožné.⁹⁸

Obyvatelé Čimelic narození v místě bydliště tvořili ve sčítáních 1890 a 1900 přibližně 55 % všech přítomných,⁹⁹ v letech 1910 a 1921 žilo v obci rodáků méně než polovina.¹⁰⁰ Poměr obyvatel s domovským právem v Čimelicích vykazoval přesně opačný trend než místo narození, zatímco v letech 1890 a 1900 pobývalo v Čimelicích méně než 50 % (1890 – 46,2 %, 1900 – 48,1 %) osob s domovským právem ke zdejší

⁹⁵ V. SRB, *1000 let*, s. 161.

⁹⁶ L.FIALOVÁ a kol., *Dějiny*, s. 299.

⁹⁷ Tamtéž; M. KUČERA, *Populace*, s. 13.

⁹⁸ Zdeňka STOKLÁSKOVÁ, *Domovské právo a obecní samospráva*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malír (edd.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*, Brno 2011, s. 138–145.

⁹⁹ SOkA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890; Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁰⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

obci,¹⁰¹ v roce 1910 jich již bylo více než polovina (55,2 %) a v roce 1921 dokonce 57,9 %.¹⁰² Pro srovnání v moravských Hodolanech, které spadaly do silně industrializované oblasti kolem Olomouce, žilo přímo ve svém rodišti v roce 1890 pouhých 32,5 % obyvatel.¹⁰³ Logicky i z Čimelic odcházeli obyvatelé za prací do jiných míst, ovšem v menším měřítku, protože okolí obce zůstávalo ještě relativně dlouho téměř čistě agrární povahy. Závěrem k domovskému právu lze ještě dodat, že v celých Čechách v roce 1869 žilo 72,4 % obyvatel v jiné obci než v té, ve které se narodili.¹⁰⁴

3.8. Mobilita obyvatel – odchod za prací

Chybné záznamy (označeny byly škrtnutí při zpracovávání sčítacím komisařem), které se vyskytují v hojném počtu ve sčítáních z let 1890 a 1900, v menší míře v roce 1910, (prvorepublikové sčítání z roku 1921 však oproti ostatním neobsahuje žádný neplatný záznam) mohou posloužit jako zdroj informací o pracovních migracích. Tyto „nežádoucí“ zápisy jsou cenným (i když pouze částečným) svědectvím o stěhování obyvatel Čimelic (nejenom) za prací. Je však nutné brát v potaz pouze ilustrativní charakter tohoto rozboru, protože chybné záznamy nelze brát jako ucelený zdroj informací už z povahy, že do jednotlivých sčítacích archů být zapsány vlastně neměly.

Tabulka č. 5

Obce pobytu osob zapsaných v neplatných záznamech (1890–1921)

OBCE POBYTU	1890	1900	1910
Vídeň	35	24	14
Praha	5	31	13
Obce v českých zemích	10	44	17
Obce v R-U (mimo č. z.)	8	4	0
Obce v Evropě	2	3	0
USA	7	0	0
Neznámo	4	8	2

Jednotlivým prvkem všech chybných záznamů ze všech tří sčítacích cyklů, které je obsahují, je nízký věk. K roku 1890 je evidováno 71 chybně zapsaných osob dlouhodobě

¹⁰¹ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890; Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁰² Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁰³ Michaela HRUDOVÁ, *Socio-ekonomická struktura obyvatelstva Hodolan na základě dochovaných sčítacích operátů*, Diplomová práce, Olomouc 2015, s. 38.

¹⁰⁴ Z. STOKLÁSKOVÁ, *Domovské právo*, s. 145.

pobývajících v jiném městě, pouze ve čtyřech případech byla zapsaná osoba starší 35 let, ostatní spadali do rozmezí 12–34 let.¹⁰⁵ Ve sčítání z roku 1900 nesplňují podmínku nízkého věku ze 114 chybných záznamů pouze dvě výrazně starší osoby.¹⁰⁶ Nakonec v roce 1910 byla z celkových 46 neplatných záznamů jediná uvedená osoba starší 35 let.¹⁰⁷

V celém sledovaném období se o největší odliv mladých čimelických obyvatel zapříčiňovaly Vídeň a Praha. Přitažlivost Prahy a dosah jejího kulturního a ekonomického rádiu jasně vyvstává v porovnání s odchody do Českých Budějovic coby centra regionálního. Ty se v záznamech vyskytují pouze dvakrát v roce 1900 a jedenkrát v roce 1910. Do Vídně odcházeli mladí muži z Čimelic zvláště za učením a vykonáváním řemesel, zatímco dívky za pozicí služebné v soukromých vídeňských domácnostech. Do měst odcházely dívky kvůli ekonomické realitě, hlavně pak z důvodu našetřit si na věno, což bylo jednou z podmínek provdatelnosti.¹⁰⁸ Obecně byla Vídeň pro migrující obyvatelstvo venkova lákavější než Praha, přičemž Vídeň přitahovala hlavně obyvatele z relativně blízkých krajů jižních Čech a z jižní a střední Moravy.¹⁰⁹ Praha poskytovala podobné příležitosti jako Vídeň a odchod za řemeslem či službou v domácnosti byl také častý. Kromě toho však Praha sloužila pro velice malé množství dětí čimelických občanů jako místo dalšího vzdělávání (tři v roce 1900 i 1910).¹¹⁰

Do vzdálených Spojených států amerických odcházeli obyvatelé Čech zvláště ve druhé polovině 19. století, kdy cestování již výrazně usnadňovalo zlepšení dálkové dopravy. V USA žilo na konci 19. století kolem 100 000 osob původem z českých zemí.¹¹¹ V roce 1890 pobývalo v USA (v pramenech označováno jako *Amerika*) minimálně sedm osob v mladém věku (18–29 let) z Čimelic. Z rodiny čimelického cestáře Vojtěcha Světlíka odešli za oceán hned dva synové.¹¹² Dalším čimelickým občanem (nezachyceným ve sčítání), který odešel do USA byl syn kostelníka Václav

¹⁰⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹⁰⁶ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁰⁷ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁰⁸ Božena KOPIČKOVÁ a kol., *Práce, profese, politika*, in: Milena Lenderová a kol. (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 396.

¹⁰⁹ Milan HLAVAČKA, *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, I. díl, Praha 2016, s. 214.

¹¹⁰ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹¹¹ M. HLAVAČKA, *České země I*, s. 214.

¹¹² SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

Keřka, který se v roce 1918 přihlásil do československých legií v Clevelandu v Ohiu, kde měl hlášený i trvalý pobyt.¹¹³

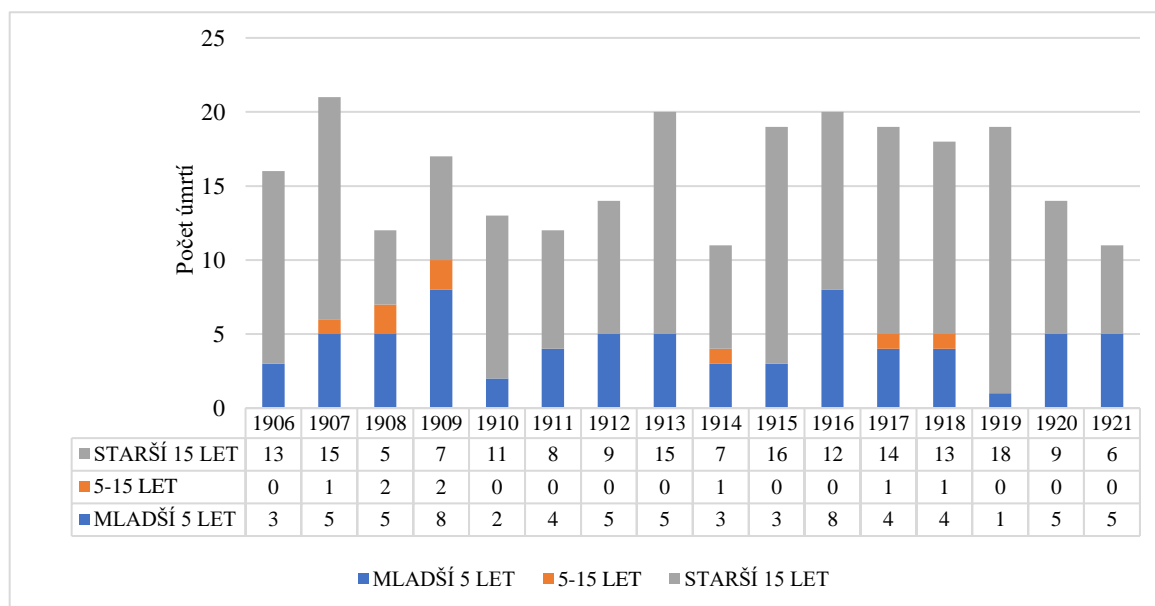
Jak a kam zamířili mladí čimeličtí občané může přiblížit i výňatek ze života Václava Koreckého. Ten pocházel z chudých poměrů rodiny čimelického truhláře a jeho ženy. Přestože byl výborným a učiteli oblíbeným žákem, na další studium po obecné škole neměla rodina peníze. Oba Václavovi učitelé se za něj u rodičů přimlouvali, ale finanční situace rodiny studium nedovolovala. Václav si však vynutil, že do učení odejde alespoň do Prahy. Tam získal díky známosti a přimluvě matky čimelického učitele Ledvinky (která ke kupci chodila nakupovat) místo uředníka u pražského kupce Houžvičky, k němuž nastoupil do učení v roce 1907.¹¹⁴

3.9. Úmrtnost

Typickým pramenem pro stanovování hodnoty mortality jsou matriční záznamy, protože však tato práce využívá jako hlavní prameny sčítací operáty, které ze své povahy úmrtnost žádným způsobem nezachycují, byl pro alespoň hrubé nastínění úmrtnosti místních

Graf č. 7

Vývoj počtu úmrtí v Čimelicích (1906–1921)

¹¹³ Záznam vojáka v databázi VÚA, dostupný na: <http://www.vuapraha.cz/soldier/13836747>, citováno dne 25. 6. 2018.

¹¹⁴ R. FRANZ, *Voják*, s. 14–15.

obyvatel užít v úvodu zmíněný Seznam zemřelých. Ten podává relativně spolehlivé údaje pro roky 1910–1921, následných pět let pak velmi nepřesně a torzovitě.¹¹⁵

Celkový počet úmrtí se v patnáctiletém období od roku 1906 do roku 1921 vyvíjel relativně stabilně. Minimální počty úmrtí byly 11 zemřelých ročně v letech 1914 a 1921, maximální počty pak 20 zemřelých ročně v letech 1913 a 1916. Ve sledovaném období došlo v obecném měřítku k výraznému snížení dětské úmrtnosti.¹¹⁶ Hodnoty pro Čimelice jsou však v tomto směru velice kolísavé a z důvodu velice malého statistického vzorku z nich nelze vyvozovat žádné absolutní závěry. Velmi výrazná úmrtnost dětí nejnižšího věku byla v obci zaznamenána v roce 1909, kdy tvořili zemřelí do 15 let věku (mezi zemřelými dětmi jich bylo sedm ve věku 0–1 rok) více než polovinu všech čimelických úmrtí. Další podobně vysoká hodnota dětské úmrtnosti se v obci vyskytla až během první světové války v roce 1916.

Nečastějším udávaným důvodem úmrtí byla u občanů Čimelic pokročilého věku *sešlost* nebo *sešlost věkem*. Zvláště u dětí (ale i u některých zemřelých ve stáří) se velmi často objevovalo jako příčina *neznámo/neznámá*. Právě příčina smrti dovoluje odhalit zdejší „mikroepidemii“ španělské chřipky – ta zde proběhla koncem roku 1918. V období od 10. října do 21. prosince toho roku podlehl chřipce v Čimelicích celkem pět osob.¹¹⁷ Přesně v té době vrcholila jedna z vln pandemie.¹¹⁸ Příčina úmrtí je v pramenu uváděna s mírou nejistoty – u všech pěti je chřipka zapsána s otazníkem, důvod toho lze spatřovat ve věku zemřelých. Pouze jediný případ bylo úmrtí osoby v pokročilém věku (65 let), u ostatních v tomto období zemřelých ze stejné příčiny je pojátkem nízký věk (13–24 let), přičemž právě mezi mladými si nemoc ve světě i v Evropě vybírala krutou daň.

¹¹⁵ SOKA Písek, AO Čimelice, inv. č. 22, sign. IC/9, Seznam zemřelých 1906–1925.

¹¹⁶ Srov. V. SRB, *1000 let*, s. 195–196.

¹¹⁷ SOKA Písek, AO Čimelice, inv. č. 22, sign. IC/9, Seznam zemřelých 1906–1925.

¹¹⁸ Srov. Harald SALFELLNER, *Španělská chřipka*, Praha 2018, s. 90–103.

4. Obyvatelstvo „podle povolání“

V nadcházející rozsáhlé kapitole bude nastíněno socioekonomické složení čimelického obyvatelstva a zároveň bude zhodnocen vývoj jednotlivých odvětví povolání zdejších obyvatel. „Podle povolání“ je nutné uvádět v uvozovkách proto, že v pramenech v této rubrice byly označovány i osoby nepracující – děti, penzisté a jiní. Některé skupiny nejsou vždy ve své struktuře naprosto homogenní, nicméně jsou nutným konstruktem, který pomůže „uchopit neuchopitelné“.

4.1. Zemědělské obyvatelstvo

Zatímco další skupiny obyvatel, o kterých bude pojednáno dále, byly relativně malé a tím dovolují se k nim badatelsky více přiblížit, zemědělské obyvatelstvo, které tvořilo největší složku čimelického obyvatelstva, svými počty přístup k němu značně ztěžuje. Velice obtížné je také pracovat se zemědělci jako s diferenciovanou skupinou (samostatní, nádeníci, čeledíni a další), protože jejich označování v jednotlivých sčítacích operátech je značně kolísavé. Následující řádky je tedy nutné vnímat velice opatrně a kriticky, protože samotná povaha získaných faktů nedovoluje přesnější interpretaci. Výsledky prezentované níže vycházejí zejména ze sčítání let 1900, 1910 a 1921. Sčítání z roku 1890 je použito pouze ilustrativně, v označování (nejenom) zemědělského obyvatelstva je totiž velice nejednoznačné.

Ještě při prvním novodobém sčítání lidu z roku 1896 tvořila v celozemském měřítku část obyvatel pracujících v zemědělství, lesnictví a rybářství 52,3 % ekonomicky aktivních. Tento stav se však s neustále se zrychlující industrializací a urbanizací začal rychle proměňovat. K primárnímu sektoru náleželo v roce 1890 již jen 43,1 % ekonomicky aktivních obyvatel a po první světové válce v roce 1921 netvořili pracující v zemědělství a příbuzných oborech už ani třetinu obyvatel českých zemí.¹¹⁹

Vývoj v podobném trendu lze omezeně sledovat i v Čimelicích. Nejvýraznější zastoupení zemědělského obyvatelstva v obci bylo zaznamenáno k roku 1900, kdy zemědělci a pracující v příbuzných oborech tvořili 57,3 % z veškerého ekonomicky aktivního obyvatelstva, k tomuto roku vykazuje obec i nebývale vysoké zastoupení ekonomicky aktivního obyvatelstva (426 obyvatel, 53,3 %)¹²⁰ vůči obyvatelstvu neaktivnímu. Postupem času i ve venkovském prostředí Čimelic začalo zastoupení

¹¹⁹ V. SRB, *1000 let*, s. 84–85.

¹²⁰ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

zemědělského obyvatelstva klesat, po první světové válce tvořili zemědělci „pouhých“ 59,8 %¹²¹ ekonomicky aktivních obyvatel, při porovnání s celozemskou hodnotou k tomuto roku (31,3 %)¹²² si však Čimelice zachovávaly výrazně venkovský charakter.

Určit alespoň přibližně stratifikaci zemědělského obyvatelstva v Čimelicích pomocí sčítacích operátů je velice náročný úkol zvláště kvůli již zmíněné značné nejednotnosti v označování zemědělských pracovníků. S nejdůkladnější rozdělením samostatných zemědělců se lze setkat pouze v posledním ze sledovaných sčítání. Velice podrobné prvorepublikové sčítání z roku 1921 mělo již značně propracovanou odvětvovou příslušnost i její označování. Do skupiny samostatných zemědělců patřilo po první světové válce v Čimelicích celkem 57 obyvatel, jejichž celkové rozvrstvení je k nahlédnutí v následující tabulce.

Tabulka č. 6

Počty samostatných zemědělců v Čimelicích podle jejich označení ve sčítacích operátech (1921)

OZNAČENÍ ZEMĚDĚLCE	MUŽI	ŽENY
Domkář/domkářka	27	8
Chalupník/chalupnice	1	3
Maloročník/maloročnice	2	0
Nájemce hospodářství	1	0
Rolník/rolnice	14	1
Úhrnem	45	12
Celkem samostatných	57	

Také v tomto roce byl samozřejmý vysoký podíl samostatně hospodařících mužů oproti ženám. Pokud byla žena samostatně hospodařící majitelkou byla v osmi ze 12 případů vdovou po hospodáři, další dvě byly stále svobodné i ve věku 50 let a více, pouhé dvě ženy byly vdanými majitelkami hospodářství. Manžel Anny Bartošové *chalupnice* z č. p. 91 nebyl ve sčítání zachycen, stejně je tomu i v případě *domkářky* Marie Beranové.

Úplnou a vyčerpávající stratifikaci podle velikosti hospodářství sčítací operáty neposkytují, avšak dokáží toto rozvrstvení naznačit podle ustáleného označování. Domkáři byli s méně než dvěma hektary obhospodařované plochy nejmenšími ze samostatných zemědělců,¹²³ v Čimelicích tvořila tato skupina nejmenších zemědělců

¹²¹ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹²² V. SRB, 1000 let, s. 84–85.

¹²³ Pavel NOVÁK, *Rolník – Vysočina. Příklad Viléma Richlého a rodin z Mirošova a Dušejova*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004, s. 185–186.

největší část samostatně hospodařících. Zemědělci s výměrou mezi dvěma a pěti hektary byli nazýváni chalupníky. Tito malí zemědělci označovaní na konci 19. století jako kovorolníci neměli dostatečně velké hospodářství, a proto byli nuceni vyhledávat ještě jinou práci (obvykle v továrně), na svém pozemku pracovali až po návratu z ní. Ještě větší zemědělci s výměrou více než deset hektarů byli označováni jako sedláci, k této skupině náleželi ti označovaní v operátech jako rolníci nebo rolnice (v případě Josefa Hesouna *malorolník*). Ještě vyšší kategorií pozemkových vlastníků byli statkáři (obvykle mezi 50–100 hektary) a velkostatkáři (stovky hektarů).¹²⁴ Přičemž takovéto označení se ve sčítacích operátech pro Čimelice nenachází ani v jednom případě.

Jediné další rozvrstvení samostatných zemědělců poskytuje sčítání z roku 1890, v němž lze najít celkem 23 samostatných zemědělců s pouhými dvěma označeními – *polní hospodář a rolník*.¹²⁵ Rolníků bylo z celkového počtu 15, přičemž stejný stav tohoto označení lze sledovat i v roce 1921, ovšem ve srovnání čísel popisných jednotlivých usedlostí je jich mezi oběma sčítáními „kompatibilních“ pouze deset. Ze sčítání k rokům 1900 a 1910 vyčíst jakékoli rozvrstvení vlastníků hospodářství nelze, v těchto letech bylo označování velice striktní. Při sčítání v roce 1900 bylo jako obor hlavního povolání uváděno *polní hospodářství* a u postavení *vlastník*.¹²⁶ V roce 1910 byl obor uváděn stejný jako v předcházejícím sčítání, pouze v postavení došlo k drobné změně na označení *majitel polnosti/pozemku*.¹²⁷

Stav samostatných zemědělců v Čimelicích v celém období stabilně rostl. Z 23 (respektive 25 s hospodářstvími provozovanými jako vedlejší činnost)¹²⁸ samostatných zemědělců v roce 1890 stoupl jejich počet na 33 (respektive 43) v roce 1900.¹²⁹ Ve sčítání 1910 je zachyceno 43 zemědělských živností provozovaných jako hlavní zdroj příjmu. K nim je nutné přičíst dalších 23 vedlejších polních hospodářství, na kterých hospodařili hlavně řemeslníci, ale v několika případech i osoby vykonávající nádenickou práci v zemědělství při hospodářstvích vlastněných jinou osobou.¹³⁰ V roce 1921 byla situace jiná, počet zemědělských závodů „klesl“ na 57, hlavním důvodem byl fakt, že ve sčítacích operátech prvního československého sčítání se uvádělo pouze hlavní povolání.¹³¹

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹²⁶ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹²⁷ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹²⁸ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹²⁹ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹³⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹³¹ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

Trend přibývání samostatných zemědělců nebyl specifickým pouze Čimelic, jednalo se o trend v celých českých zemích. Značně rostly počty zvláště malých zemědělců a jejich trpasličích závodů, k čemuž výrazně přispělo zrušení nedělitelnosti statků z roku 1868. Mezi rokem 1869 a 1900 přibylo více než 60 tisíc samostatně hospodařících zemědělců pouze v Čechách, v rozsahu celých českých zemí můžeme pozorovat nárůst o více než 100 tisíc (z 416 104 v roce 1869 na 518 980 roku 1900), přičemž, jak již bylo podotknuto, počet zemědělsky činného obyvatelstva setrval klesal.¹³² I po přelomu století mezi lety 1900 a 1910 počet samostatně hospodařících zemědělců strmě rostl, v samotných Čechách se za deset let zvýšil o dalších 80 tisíc.¹³³

Obecný vývoj směřující od malého počtu samostatně hospodařících s velkým počtem čeledí a nádeníků k velkému počtu samostatně hospodařících s velice nízkým počtem námezdních dělníků a nádeníků s vysokým zapojením pomáhajících členů rodiny (v operátech nutně nemuseli být označováni jako zemědělsky činní) platil i v Čimelicích.¹³⁴ V dalším období se počet samostatných zemědělců na celém území Československé republiky i nadále zvyšoval, ve velké míře k tomu přispěla pozemková reforma, která zvláště ve dvacátých letech 20. století výrazně upravovala pozemkovou držbu.¹³⁵

Zatímco samostatní zemědělci jsou relativně snadno rozpoznatelní, k zemědělskému obyvatelstvu zaměstnanému u samostatných zemědělců a ve dvou nejbližších schwarzenberských velkostatech (Čimelice, Rakovice) je velice obtížné proniknout. Poznání jejich činnosti brání velice široká škála jejich označení (*čeledín, služka, dělník/dělnice, pomáhá při hospodářství* atd.) a samozřejmě jejich značný počet.

I přes vynechání velice nepřesného sčítání k roku 1890¹³⁶ je patrné, že ačkoli počet samostatných zemědělců v Čimelicích i obecně stoupal, počet zaměstnaných zemědělců se postupem času značně snižoval. V roce 1900 bylo pro Čimelice zjištěno enormní zastoupení obyvatelstva zaměstnaného v zemědělství – včetně *žen-spolumajitelek* zde vyskytovalo 238 osob pracujících v zemědělství.¹³⁷ Před první světovou válkou byl

¹³² Pavel NOVÁK a kol., *Dějiny*, s. 38–39.

¹³³ Oldřiška KODEDOVÁ, *Námezdní pracovní síly v zemědělství Čech od 80. let 19. století do roku 1914*, *Hospodářské dějiny* 1, 1978, s. 128–129.

¹³⁴ Srov. Eduard MAUR – Pavla HORSKÁ, *Zemědělské obyvatelstvo českých zemí 17. – 19. století*, *Historická demografie* 10, 1986, s. 184.

¹³⁵ L.FIALOVÁ a kol., *Dějiny*, s. 301.

¹³⁶ Až příliš velkou část (téměř desetinu veškerého obyvatelstva) zde tvoří obyvatelé v produkčním věku bez zapsaného povolání.

¹³⁷ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

zaznamenán úbytek zhruba pětiny takto činných na 184 (opět včetně *žen-spolumajitelek*).¹³⁸ V poválečném sčítání je evidováno pouze 98 zemědělsky činných osob, k nimž lze přiřadit ještě alespoň 38 manželek vlastníků hospodářství označených jako *ženy v domácnosti* a 19 členů domácnosti (v naprosté většině synů a dcer) zemědělce označených *pomáhá v domácnosti*.¹³⁹ Bylo však obvyklé, že zvláště při malých hospodářstvích „být v domácnosti“ obnášelo i starost o pole a hospodářská zvířata.

V následující tabulce je možné porovnat počty zaměstnaných zemědělců podle jejich označení v jednotlivých sčítáních. Počty u jednotlivých označení jsou výrazně kolísavé, například označení *dělník* či *dělnice při hospodářství* se v roce 1910 nevyskytlo ani jednou, zatímco v ostatních letech označovalo značnou část zemědělstvím se živících obyvatel Čimelic.

Tabulka č. 7

Počty zaměstnaných zemědělců v Čimelicích podle jejich označení ve sčítacích operátech (1890–1921)

OZNAČENÍ POMĚRU V ZAMĚSTNÁNÍ	1890	1900	1910	1921
Dělník/dělnice při hospodářství	77	88	0	39
Nádeník/nádenice	6	23	60	8
Pomáhá při hospodářství	35	40	36	9
Služka/slugebný při hospodářství	10	17	15	18
Čeledín/děvečka	4	43	18	15
Ostatní označení	8	3	1	9
Úhrnem	140	214	130	98

Místo výkonu povolání takto zaměstnaných zemědělců zůstává skryto až do roku 1910, v tomto sčítání začal být označován tzv. *závod povolání*. Z celkem 130 osob zaměstnaných v zemědělství k roku 1910 uvedlo 118 *selskou živnost*, dalších devět *panský dvůr* a u ostatních zůstala rubrika nevyplněna.¹⁴⁰ Mnohem podrobnější bylo uvádění místa výkonu povolání v prvním československém sčítání. V Čimelicích v roce 1921 z 98 zaměstnaných zemědělců pracovalo 57 při *soukromé zemědělské živnosti*. Další pak uváděli širokou škálu různých zaměstnavatelů, nejvýznamnější mezi nimi byly ovšem okolní velkostatky a *panský dvůr* patřící rodu Schwarzenbergů. Při knížecích

¹³⁸ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹³⁹ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁴⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

podnicích pracovalo celkem 26 z výše uvedených 94 zaměstnaných v zemědělství,¹⁴¹ Schwarzenbergové tak byli výraznými zaměstnavateli nejenom zdejších zemědělců.

Velice malou skupinu zaměstnaných zemědělských pracovníků zastoupenou pouhými několika osobami tvořili hospodářští úředníci – *šafář, pojezdny, služební dozorce* či *polní hajný*. Mimo osoby, které pracovaly jako zemědělci na polích a při zaopatřování hospodářských zvířat, je možno k primárnímu sektoru zařadit i osoby pracující v oborech, které se nazývají jako příbuzné. Počet takto pracujících nebyl v porovnání se zemědělci v užším slova smyslu nikterak vysoký. Jmenovitě se do této skupiny dají zařadit *zahradníci* (pracující většinou v knížecích zahradách a zámeckém parku), osoby pracující v rybářství (*porybný, nadrybný*), v lesnictví (*hajný, lesník*) či *koněléčitelé, zvěrokleštiči* a jiní.

4.2. Řemesla a řemeslníci v Čimelicích

„Pak si ale tatínek asi myslel, že mu to půjde líp, když se udělá pro sebe, tak začal truhlařit sám, tady v Čimelicích. Dělal nábytek a rakve, ale moc mu to nevynášelo. Bydleli jsme celá rodina v jedné velké místnosti, kde měl otec i ponk a přes den pracoval. Kolikrát se i vyspal v rakvi, kterou právě dodělal. Vystlal ji hoblovačkami a dětem řekl, aby si vlezly do jeho postele – a to byl pro nás svátek, protože jsme se mohli všichni pořádně vyspat. A peníze pořád nebyly. Lidé chodili, brali od tatínka nábytek a rakve a většinou ho umluvili, že zaplatí, až budou mít...“¹⁴² I tak mohl vypadat život řemeslníka v Čimelicích na přelomu 19. a 20. století, v tomto případě truhláře Josefa Koreckého ve vzpomínkách jeho dcery Růženy.

Řemeslníci sestávající se ze široké palety různých řemesel a oborů tvořili důležitou, početně výraznou a úzce specializovanou skupinu venkovského obyvatelstva. V průběhu času se počet řemeslníků různých zaměření v obci měnil, některá řemesla upadala, jiná byla naopak na vzestupu a některá se vyskytovala pouze sporadicky. Počet osob žijících se řemeslnou činností v čase před první světovou válkou mírně klesal (zůstával však relativně stabilní) a mírného vzestupu se dočkal až po skončení tohoto ozbrojeného konfliktu. V roce 1890 udávalo jako své hlavní povolání některé z řemesel 93 osob,¹⁴³ roku 1900 osob 81,¹⁴⁴ roku 1910 dosáhl počet přítomných řemeslníků dna

¹⁴¹ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁴² R. FRANZ, *Voják*, s. 14.

¹⁴³ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

sledovaného období – 72 osob.¹⁴⁵ V roce 1921 nastal výše zmíněný trend přibývání, řemeslem se v tomto roce živilo 76 zdejších obyvatel.¹⁴⁶ Stabilita počtu pracujících v odvětvích průmyslu a živností byla obecným rysem.¹⁴⁷ V poměru k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu však obec vykazovala mírně vyšší zastoupení drobných živnostníků než v obecném měřítku, Čimelice navíc zcela postrádaly vrstvu průmyslového (továrního) dělnictva.

Tabulka č. 8

Počty mužů a žen v Čimelicích pracujících v řemeslech (1890–1921)

POHLAVÍ	1890	1900	1910	1921
Muži	89	71	64	71
Ženy	4	10	8	5
Úhrnem	93	81	72	76

Provozování řemesla nebylo pouze výsadou mužů, i když žen se v této oblasti vyskytovalo velice málo. Z celkového počtu aktivních řemeslníků tvořily většinou méně než desetinu. V celém sledovaném období se řemeslnice v určitých počtech věnovaly krejčovství, dále mlynářství (jako majitelky mlýnů či jejich spolumajitelky). Pouze v jednom sčítání se vyskytly ženy uvádějící jako hlavní povolání řeznictví, stejným případem byla i žena pracující při výrobě obuvi. Přesné počty řemeslnic podle odvětvové příslušnosti jsou uvedeny v tabulce.

Tabulka č. 9

Počty žen pracujících v Čimelicích v řemeslných odvětvích (1890–1921)

OBOR	1890	1900	1910	1921
Krejčovství	3	5	7	5
Mlynářství	0	2	1	0
Řeznictví	0	2	0	0
Obuvnictví	1	0	0	0

Řemeslníky bez ohledu na pohlaví a obor lze rozdělit podle postavení v povolání na *mistry*¹⁴⁸ a *tovaryše, učně, pomocníky*. Při takovéto strukturaci je nutno uvést, že ve sčítáních 1900, 1910 a 1921 se pohyboval stav mistrů v Čimelicích okolo 30, stav níže

¹⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁴⁷ L. FIALOVÁ a kol., *Dějiny*, s. 251.

¹⁴⁸ K mistrům jsou zařazeni i řemeslníci, kteří uvedli kategorii *vlastník* či *samostatný*, ač se nemuselo nutně jednat o mistry daného řemesla.

postavených řemeslníků se v letech 1900 a 1921 pohyboval v počtu mírně přes 50. V roce 1910 však počet nižších řemeslníků výrazně poklesl na 37, zároveň se ale zvýšil počet mistrů na 35.¹⁴⁹ Sčítání k roku 1890 poskytuje méně přesné údaje, s jistotou lze za *mistry* svého řemesla označit 15 osob, za *tovaryše, učně a pomocníky* 47 obyvatel Čimelic. Zbylých 31 osob nelze zařadit podle jejich záznamu ve sčítání do žádné z těchto dvou skupin.¹⁵⁰

Řemesla je dále nutno rozdělit z hlediska přítomnosti osob pracujících v konkrétním oboru v daných letech sčítání na řemesla přítomná pravidelně (případně s „přestávkou“ v jednom sčítání) a řemesla přítomná sporadicky. Mezi stabilně přítomná řemesla v Čimelicích můžeme zařadit obory: *bednářství, kamenictví, kominictví, kovářství, krejčovství, mlynářství, obuvnictví, pekařství, řeznictví, sedlářství, tesařství, truhlářství, zámečnictví a zednictví*.¹⁵¹ Sporadicky byli přítomni tito řemeslníci: *cihlář, drnomistr, hrnčír, kolář, pluhař, řezáč, sekyrník a strojník*.

4.2.1. Stabilně přítomná řemesla

4.2.1.1. Nejpočetnější z řemeslníků – krejčí, švadleny a obuvníci

Početně největší skupinou řemeslníků v obci byli v celém období na přelomu století i po první světové válce krejčí a švadleny, jejichž počty se v Čimelicích pohybovaly kolem 20 osob v celém předválečném období¹⁵² a po válce jich zde žilo 13.¹⁵³ Ze 100 výrobních živností připadalo roku 1890 v českých zemích na samostatně vyrábějící krejčí a švadleny 29,7 živností.¹⁵⁴ V Čimelicích jako v ryze venkovské oblasti tvořili ve stejném roce krejčí a švadleny 24,5 % ze všech řemeslníků. Přesné stanovení poměru krejčovských živností k počtu ostatních výrobních živností však z důvodu nízké vyplněnosti oddílu *postavení v hlavním povolání* při sčítání v roce 1890 není pro Čimelice možné.¹⁵⁵ Avšak poměrně přesně lze stanovit poměr krejčích vzhledem k ostatním výrobním živnostem pro rok 1921, při tomto sčítání mezi výrobní živnosti spadalo celkem 24 závodů, z nichž čtyři (16,7 %) živnostníci se věnovali krejčovství. Je nutné ale přihlídnout ke skutečnosti,

¹⁴⁹ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁵⁰ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹⁵¹ Obory jsou řazeny podle abecedního pořádku, nikoli podle četnosti.

¹⁵² SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890; Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁵³ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁵⁴ Pavla HORSKÁ, *Ekonomické cykly v českých zemích*, Hospodářské dějiny 1, 1978, s. 46.

¹⁵⁵ Třetina ze všech řemeslníků tuto informaci neuvedla.

že mezi sčítáními v letech 1890 a 1921 došlo k poklesu osob věnujících se krejčovskému řemeslu o 38,1 % (z 21 na 13 osob).¹⁵⁶ Příčinou místního poklesu mohla být neustále vzrůstající produkce textilního průmyslu, která se projevovala po celé 19. století. Vysoký počet samostatných živností v textilní oblasti si udržovaly pouze obory s výraznou uměleckou hodnotou jako například výroba výšivek či krajek,¹⁵⁷ tato odvětví však v Čimelicích nemají žádnou doložitelnou tradici.

Vhled do místa výkonu povolání poskytuje velice podrobné prvorepublikové sčítání, při němž byl sice počet osob věnujících se krejčovství v Čimelicích velmi snížený, nicméně žádné jiné sčítání neposkytuje tak detailní informace právě o místě výkonu povolání. Po první světové válce se v Čimelicích, jak již bylo řečeno, věnovalo 13 osob povolání označenému jako krejčovství, z toho se jako mistři označili tři krejčí a jeden další jako *dělník*. Tito čtyři muži vykonávali své povolání jako živnost ve *vlastním závodě*. Dalších šest obyvatel označilo své postavení jako *učeň* (dva), respektive *učednice* (čtyři). Oba učni vykonávali své řemeslo přímo v Čimelicích v dílnách mistrů, učednice ale ve třech ze čtyř případů (čtvrtá místo výkonu nevyplnila) vykonávaly řemeslo v nedalekém Písku, jmenovitě v *krejčovství slečny Kašparové, u švadleny Maříkové* nebo v *obchodě p. Heringové*. Jeden ze dvou dalších krejčích, kteří uvedli jako postavení *pomocník*, byl zaměstnán v *krejčovském družstvu ve Vidni*. U dalších místo výkonu povolání uvedeno nebylo.¹⁵⁸ V předcházejícím sčítání bylo v Čimelicích přítomno celkem 12 mistrů krejčovského řemesla a naprostá většina se označila jako *samostatný/samostatná*. V obci bylo dále v nižším řemeslnickém postavení přítomno pouhých šest osob, které ve třech případech bydlely přímo v domácnosti jednoho z mistrů, kde své povolání vykonávaly.¹⁵⁹

Druhé řemeslo v pořadí, které vykazovalo větší stabilitu v čase než krejčovství, bylo obuvnictví. To bylo jednou z nejtypičtějších domácích výrob jihočeského regionu, na konci 19. století se výrobě obuvi v jižních Čechách věnoval výrazný počet osob. Nelze však souhlasit s tvrzením (alespoň v případě Čimelic), že jihočeští obuvníci se do řemesla

¹⁵⁶ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁵⁷ Zdeněk JINDRA – Ivan JAKUBEC a kol., *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 278.

¹⁵⁸ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁵⁹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

pouze zaučovali,¹⁶⁰ v obci všichni pracující v tomto odvětví užívali „cehovní“ označování svého vyučení (učeň, tovaryš, mistr).

Oproti ostatním řemeslům se čimeličtí občané obuvnictví věnovali ve značné míře – v roce 1890 se jím živilo deset osob¹⁶¹ a v následujících třech sčítáních vždy devět.¹⁶² V roce 1921 v Čimelicích vyrábělo obuv pět mistrů obuvníků a dva učni pracovali ve výrobě u čimelických mistrů (ale bydleli v jiných domácnostech), obuvničtí pomocníci neuvedli přesné místo výkonu svého povolání.¹⁶³ Venkovské ševce však obvykle jejich řemeslo neuživilo, obuv vyráběli hlavně na zakázku, zatímco velké městské dílny vyráběly i tzv. na sklad. Venkovští ševci tak museli hledat i jiný zdroj obživy,¹⁶⁴ v Čimelicích například v roce 1910 dva z pěti obuvnických mistrů byli navíc i polními hospodáři na vlastním pozemku.¹⁶⁵ Společně tvořili krejčí a ševci důležitý zdroj životních potřeb (ošacení, obuv), proto byli na vesnici v této době stále trvale přítomni.

4.2.1.2. *Kovodělná řemesla – kováři a zámečníci*

Kov zpracujících řemesla byla v Čimelicích zastoupena kováři a zámečníky, kteří v obci žili v relativně hojném počtu. Skupina kovářů byla reprezentována mistrem Martinem Procházkou z č. p. 44, který svou kovářskou živnost uvedl ve všech sčítáních mimo sčítání v roce 1910, v němž uvedl jako hlavní náplň svojí práce polní hospodářství. Druhými stabilně přítomnými mistry byli členové rodiny Kunclů z č. p. 103 – otec Antonín Kuncl a jeho syn Karel, jejichž rodina se přistěhovala v roce 1896.¹⁶⁶ V roce 1900 byl mistrem v tomto řemesle výše jmenovaný otec Antonín, nejmladší syn Václav byl v té době učněm svého otce. Dva starší synové Emanuel a Karel byli ve stejné době taktéž učni kovářství, do sčítacího archu však byli zaneseni nesprávně, protože se řemeslu učili v zahraničí – přesněji v hornorakouském Tullnu a Vídni.¹⁶⁷ V roce 1910 již dílnu po svém otci převzal syn Karel, který uvedl kovářství jako sekundární zdroj příjmů, živnost vykonával bez svých dvou bratrů, kteří se v té době již v Čimelicích nenacházeli.¹⁶⁸

¹⁶⁰ Antonín ROBEK – Josef VAŘEKA a kol., *Národopis*, České Budějovice 1987, s. 82.

¹⁶¹ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹⁶² Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁶³ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁶⁴ J. MACHAČOVÁ, *Prostředí*, s. 106.

¹⁶⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁶⁶ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁶⁷ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁶⁸ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

Mimo dvou výše zmíněných mistrů se v Čimelicích kovářstvím v mistrovském postavení živil v roce 1900 Florián Paulík z č. p. 101, který dílnu provozoval společně s pomocníkem a učněm, ti však nebyli jeho příbuzní. Paulík neměl šanci své řemeslo v rodině předat, protože jeho potomky byly pouze dcery.¹⁶⁹ Počty přítomných tovaryšů, pomocníků či učňů kovářství byly v Čimelicích relativně nízké – pohybovaly se mezi dvěma a čtyřmi, z nichž určitá část tvořila vždy podřízené místních mistrů, v jejichž domácnostech většinou také bydlela. V roce 1921 byli dva ze tří kovářských tovaryšů zaměstnání v *kovářské dílně v Čimelicích*, která náležela k Velkostatku Karla Schwarzenberga v Rakovicích.¹⁷⁰ Tento fakt společně s tím, že kovář Martin Procházka se v jednom sčítání označil jako *kovář a podkovář* a jeden z tovaryšů se označoval jako *podkovář*,¹⁷¹ nasvědčuje tomu, že venkovský kovář musel poskytovat širší rozsah svých služeb, než si mohl dovolit specializovanější městský kovář. Podkovářství také skýtalo pro vesnického kováře pravidelný zdroj příjmu, protože kůň se koval pravidelně po čtyřech až šesti týdnech, navíc pokud by kovář vyráběl pouze podkovy, stačilo by mu k tomu účelu velice skromné vybavení s malou výhni.¹⁷²

Zámečnictví v Čimelicích vykazovalo oproti kovářství nižší stálost. Stabilně byla v období přelomu 19. a 20. století přítomna zámečnická rodina Fousků obývající č. p. 42. V roce 1890 provozoval zámečnickou živnost mistr Matěj Fousek, pod nímž pracovali dva tovaryši, kteří byli zároveň jeho syny – Václav a Viktorin, další syn František pracoval k tomu roku jako tovaryš stejného řemesla ve Vídni.¹⁷³ Do doby následujícího sčítání (1900) předal otec Matěj živnost svému synovi Václavovi, otec však nadále působil v dílně coby *pomocník*, stejně jako jeho snacha Anna.¹⁷⁴ Ve sčítání roku 1910 nebyli v Čimelicích přítomni žádní zámečníci v pozici pomocníků, tovaryšů a učňů, Václav Fousek živnost udržoval pravděpodobně sám.¹⁷⁵ V prvním československém sčítání již figuroval Václav Fousek jako jediný přítomný mistr zámečnictví v celých Čimelicích, jeho dva synové už mezitím dorostli do pracovního věku a stali se jeho pomocníkem (starší Antonín) a učněm (mladší Josef).¹⁷⁶

¹⁶⁹ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁷⁰ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁷¹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁷² Alena VONDRUŠKOVÁ – Vlastimil VONDRUŠKA, *Řemesla a výroba*, Praha 2015, s. 81.

¹⁷³ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹⁷⁴ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁷⁵ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁷⁶ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

Mimo rodinu Fouskových se v období sčítání 1890–1910 nacházela v Čimelicích dílna Václava Vávry, ten v prvních dvou sčítacích cyklech nejprve obýval č. p. 13, v roce 1910 pak č. p. 26. K roku 1890 pracoval ve své dílně s dvěma svými syny (jeden pomocník, jeden učeň),¹⁷⁷ v letech 1900 i 1910 společnou domácnost s jeho rodinou neobýval žádný další zámečnický učeň, pomocník či tovaryš.¹⁷⁸ Maximálního počtu přítomných mistrů zámečníků bylo v Čimelicích dosaženo v letech 1900 a 1910, a sice v počtu tří – mimo výše jmenovaných to byl v roce 1900 Vojtěch Bitzan z č. p. 64, který se označil za *strojního zámečníka* v postavení *dílovedoucího*¹⁷⁹ a v roce 1910 Jan Sura, který do obce přišel v roce 1909 k rodině své ženy do č. p. 18.¹⁸⁰

Počet zámečníků v nemistrovském postavení v Čimelicích, jak je patrné z tabulky všech řemesel umístěné v příloze, značně kolísal. Největší výkyv v tomto směru můžeme spatřovat v nepřítomnosti jiných zámečníků než mistrů v roce 1910.¹⁸¹ O 11 let později však v Čimelicích pobývalo zámečníků v postavení pomocníka, učně či tovaryše šest. Kromě dvou synů Václava Fouska pracujících v jeho dílně, vykonávali své řemeslo další dva mimo obec v různých podnicích ve Vídni (přesněji *v továrně na železné a stavební práce ve Vídni* nebo *v poštovní spořitelně tamtéž*). Další uvedl jako místo výkonu práce *zámečnickou dílnu v č. p. 18*, tam se však nacházela v této době dílna bednáře, není však nepravděpodobné, že své řemeslo vykonával i přes odlišnost v řemesle právě zde. Poslední pak místo výkonu svého povolání neuvedl.¹⁸²

4.2.1.3. Dřevozpracující a stavební řemesla – truhláři, tesaři a zedníci

Truhláři, tesaři a zedníci nepatřili k nejobvyklejším řemeslníkům provozujícím svou živnost v Čimelicích, nicméně jejich počty byly relativně stabilní a byli přítomni v každém ze sčítání. Truhláři v obci žili téměř konstantně v počtu dvou mistrů a tří tovaryšů, jejich počet však výrazně poklesl po první světové válce, kdy byl přítomen pouze jeden mistr a jeho učeň. Do konce 19. století pracovali v Čimelicích mistři Vojtěch Huleš z č. p. 16 a František Keřka z č. p. 15, při jehož dílně pracoval i jeden učedník.¹⁸³ Vojtěch Huleš předával své znalosti synovi Adolfovi kolem roku 1900, ve stejném období

¹⁷⁷ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹⁷⁸ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁷⁹ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁸⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁸³ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

František Keřka kromě provozování truhlářské živnosti pracoval i jako kostelník. Mimo předešlé zmíněné truhláře žil v Čimelicích ještě jeden učeň, který docházel za učením do vedlejších Rakovic, a jeden truhlářský pomocník, o němž bude hovořeno dále.¹⁸⁴

Před první světovou válkou se v Čimelicích z rodiny Hulešových ani Keřkových nikdo truhlářství nevěnoval, v obci však nadále působili dva mistři – František Muzika z č. p. 34 a Vojtěch Janota z č. p. 118, který měl v učení jednoho učně. V obci se truhlářstvím živili ještě dva truhlářští tovaryši, z nichž jeden byl Josef Korecký¹⁸⁵ uvedený v úvodu této kapitoly ve vzpomínkách jeho dcery.

Josef Korecký v roce 1900 pracoval v truhlářství Františka Vyskočila ve Starém Sedle,¹⁸⁶ před tím ve stejné obci působil u jiného tamějšího mistra – Jana Tesky.¹⁸⁷ Jsou-li pravdivá slova jeho dcery, která však byly vyřčena s dlouhým odstupem, okolo roku 1910 Josef Korecký v Čimelicích pracoval jako tovaryš bez mistra a své zboží prodával místním hlavně na dluh.¹⁸⁸ Po první světové válce v obci žili a působili dva truhláři v jedné dílně – v č. p. 118 vedl svou dílnu stále Vojtěch Janota a v práci mu pomáhal jeden učeň.¹⁸⁹

Podobně početní jako truhláři byli v Čimelicích ve vymezeném období tesaři. V roce 1890 žilo v obci celkem pět tesařů, z nichž tři byli v tomto řemesle pomocníky.¹⁹⁰ V následujícím sčítání obývali č. p. 63 celkem tři tesaři – otec Václav Tlach a jeho dva synové. V č. p. 35 bydlel František Hrádek, který byl taktéž tesařem. Všichni předešle jmenovaní byli ve sčítacích arších označeni jako *dělníci*, přičemž pracovali mimo obec v *tesařské dílně Františka Volfa* na Orlíku.¹⁹¹ O deset let později v Čimelicích žilo o jednoho tesaře méně, mimo Františka Hrádka a Františka Tlacha to byl ještě Jan Maleček, všichni byli označeni jako *tovaryši*.¹⁹² Po první světové válce stejně jako v případě truhlářů v Čimelicích žili již jen dva tesaři – mistr František Tlach, který mistrovské zkoušky složil už před rokem 1916, přičemž ten v době sčítání pracoval při Velkostatku v Čimelicích, a jeden učeň pracující s velkou pravděpodobností na stejném místě.¹⁹³

¹⁸⁴ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁸⁵ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁸⁶ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁸⁷ R. FRANZ, *Voják*, s. 14.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁹⁰ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹⁹¹ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁹² Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁹³ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

Dalším řemeslem, které se v obci věnovala zpracování dřeva, bylo bednářství. To v Čimelicích vykonával k roku 1890 František Plánička, jehož rodina trvale obývala č. p. 18. Mimo něj vykonával bednářské řemeslo ještě Jan Popelka z č. p. 96, z jeho rodiny ale kontinuitu vyčíst nelze.¹⁹⁴ V roce 1900 dle sčítacího archu František Plánička řemeslo nevykonával a věnoval se pouze hospodaření,¹⁹⁵ jeho stejnojmenný syn (který v tomto sčítání nebyl přítomen) vykonával bednářství jako pomocník v Protivíně (pravděpodobně v protivínském pivovaře). K roku 1910 František Plánička opět vykonával své řemeslo jako samostatný mistr společně s jedním tovaryšem.¹⁹⁶ Po první světové válce přibyl v Čimelicích jako bednář Václav Lebeda z č. p. 16. Z rodiny Pláničkových v rodinném řemesle pokračoval Jan Plánička, mladší bratr Františka, který v té době pracoval v příbuzném odvětví (nikoli však řemeslném) jako *skladník v pivním skladě v Čimelicích*, jenž spadl pod správu Schwarzenberského pivovaru v Protivíně.¹⁹⁷

V určitých letech bylo zednictví mnohem početnější než tři výše jmenovaná řemesla, avšak stabilita počtu přítomných zedníků byla nízká – ve středových sčítáních sledovaného období nastal velmi výrazný úbytek. K roku 1890 žilo v obci celkem osm osob živících se zednictvím – František Hála z č. p. 51 označený jako *zedník* a sedm dalších řemeslníků v pozici *pomocníka*.¹⁹⁸ V dalším sčítacím cyklu žili v Čimelicích pouze tři zedníci – dva označení jako *dělníci* a jeden jako *pomocník*, všichni pracovali mimo obec pro Josefa Volfa, jehož sídlo se nacházelo v nedalekých Miroticích.¹⁹⁹ Ve stejném počtu se v Čimelicích nacházeli zedníci i o deset let později, došlo však k naprosté výměně – z osob, které uváděli toto řemeslo v letech 1900 a 1910, není shodná ani jedna, dokonce zde neexistovala ani rodová návaznost. Mimo ty, kteří uvedli zednictví jako hlavní povolání, se mu coby vedlejšímu zdroji obživy v roce 1910 věnovali i dva polní hospodáři – František Pavlík (ten se podle sčítání z roku 1900 věnoval pouze zednictví) a František Kotnour, který se zednictvím navíc dle svého zápisu věnoval *jen v létě*.²⁰⁰ Po první světové válce však počet přítomných zedníků prudce vzrostl, v roce 1921 se mu jako hlavnímu zdroji příjmů věnovalo sedm občanů, jejichž zaměstnavatelé

¹⁹⁴ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹⁹⁵ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

¹⁹⁶ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

¹⁹⁷ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

¹⁹⁸ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

¹⁹⁹ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁰⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

však sídlili mimo Čimelice. Dva pomocníci pracovali v *zednictví Jana Kostnera v Miroticích*, dva učni se svému řemeslu učili u *stavitele Friče v Mirovicích*, další pomocník působil ve *stavitelství p. Mařika na Smíchově*, další dělník působil na *Velkostatku Čimelice*, poslední z nich místo výkonu povolání neuvedl.²⁰¹

Podobně jako ostatní řemeslníci tvořili truhláři, tesaři a zedníci velice mobilní vrstvu obyvatel, která místo výkonu povolání měla mnohdy značně vzdálené od svého trvalého bydliště. Stavební aktivita v samotných Čimelicích soudě podle počtu domů²⁰² byla relativně nízká, a proto zvláště zedníci museli své řemeslo vykonávat jinde.

4.2.1.4. *Řemesla zpracovávající potraviny – pekaři, řezníci a mlynáři*

Rodinnou návaznost tak jako u většiny předcházejících řemesel u pekařů v Čimelicích nalézt nelze. Počet pekařů přítomných v obci byl při každém sčítání velice nízký. V roce 1890 bylo pekařské řemeslo zastoupeno mistrem Václavem Mastným a jeho učedníkem Vojtěchem Počtou, oba obývali č. p. 17.²⁰³ V dalším sčítacím cyklu v Čimelicích působil pekařský mistr Josef Huleš z č. p. 25,²⁰⁴ v roce 1910 pod jeho vedením pracoval i jeho stejnojmenný syn. Vedle příslušníků rodiny Hulešových se v tomto roce věnoval pekařství ještě František Bartoušek z č.p. 8, ten pobýval v Čimelicích od roku 1903.²⁰⁵ V č. p. 8 umístěném přímo na čimelickém náměstí u hlavní silnice fungovalo mimo hostince prokazatelně i pekařství, protože ve sčítání 1921 zde svou provozovnu označil pekařský mistr Antonín Bílý.²⁰⁶

Řezníci byli proti pekařům v Čimelicích značně početnější, společnou však měli relativní diskontinuitu ve vykonávání řemesla. Početní stav řezníků byl téměř stálý a pohyboval se v každém sčítání okolo šesti vykonavatelů tohoto řemesla v různých postaveních. K roku 1890 uvedlo pět obyvatel řeznictví jako své primární povolání – dva učni, tři pomocníci a jeden bez upřesňující informace. Jako vedlejší zdroj příjmu uvedl řeznictví hostinský František Hudeček, který provozoval hostinec v č. p. 8.²⁰⁷ Jak bude patrné z následujících řádků, spojení povolání hostinského a řezníka bylo (nejenom) v Čimelicích relativně běžné.

²⁰¹ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁰² Ve sledovaných 31 letech se počet domů v Čimelicích zvýšil o 19 ze 113 v roce 1890 na 132 roku 1921.

²⁰³ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁰⁴ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁰⁵ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²⁰⁶ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁰⁷ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

V roce 1910 se v Čimelicích nacházeli dva provozovatelé řeznické živnosti – Marie Koptová z č. p. 8 (sekundárním povoláním hostinská) a mistr Karel Pavelka z č. p. 6. Každý z těchto dvou řezníků zaměstnával určitý počet dalších řezníků – Marie Koptová měla jednoho tovaryše a v živnosti Karla Pavelky (kromě řeznictví se věnoval i *prodeji piva v uzenářství*) pracovala jeho žena jako pomocnice, bratr provozovatele jako tovaryš a jeden učedník.²⁰⁸

V posledním předválečném sčítání stále figuroval Karel Pavelka jako samostatný řezník, ten se však s celou rodinou přestěhoval směrem po hlavní silnici k Písku do č. p. 111, kde pravděpodobně provozoval i svou živnost. V učení v té době měl svého syna Bedřicha a jednoho dalšího učně. Mimo něj provozoval řeznictví jako samostatný mistr Jan Šátava z č. p. 33, jenž se přistěhoval přesně v roce sčítání. Jako vedlejší výdělečnou činnost provozoval v Čimelicích v té době řeznickou živnost při hostinci i Čeněk Bílý v bývalém knížecím hostinci v č. p. 20, ten měl k výkonu řeznictví k dispozici i jednoho tovaryše, jenž v budově hostince i bydlel.²⁰⁹

Po první světové válce v Čimelicích i nadále působil Karel Pavelka jako řeznický mistr se čtyřmi zaměstnanci – vlastním synem, pomocníkem (ten však nebydlel v domácnosti mistra), tovaryšem a učněm. Čeněk Bílý již řeznictví neuvedl jako své povolání, řeznickou živnost však při hostinci i nadále vykonával, protože Jaroslav Hrach se označil jako *dělník řeznické živnosti* a jako místo výkonu označil *řeznictví majitele v č. p. 20*. V Čimelicích mimo výše zmíněných žil ještě jeden řeznický pomocník, který vykonával své řemeslo v domácnosti svého otce, jenž se věnoval hospodaření coby rolník.²¹⁰

Nejpočetnější řemeslo, které bylo přímo navázáno na zemědělskou výrobu vesnice, bylo mlynářství. V katastru obce se u říčky Skalice nacházely celkem dva mlýny, další mlýn ležící v těsné blízkosti Čimelic patřil katastrálně k sousedním Rakovicím. Počet osob pracujících v mlynářství a bydlících v obci se po roce 1890 rapidně snížil z počtu

²⁰⁸ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

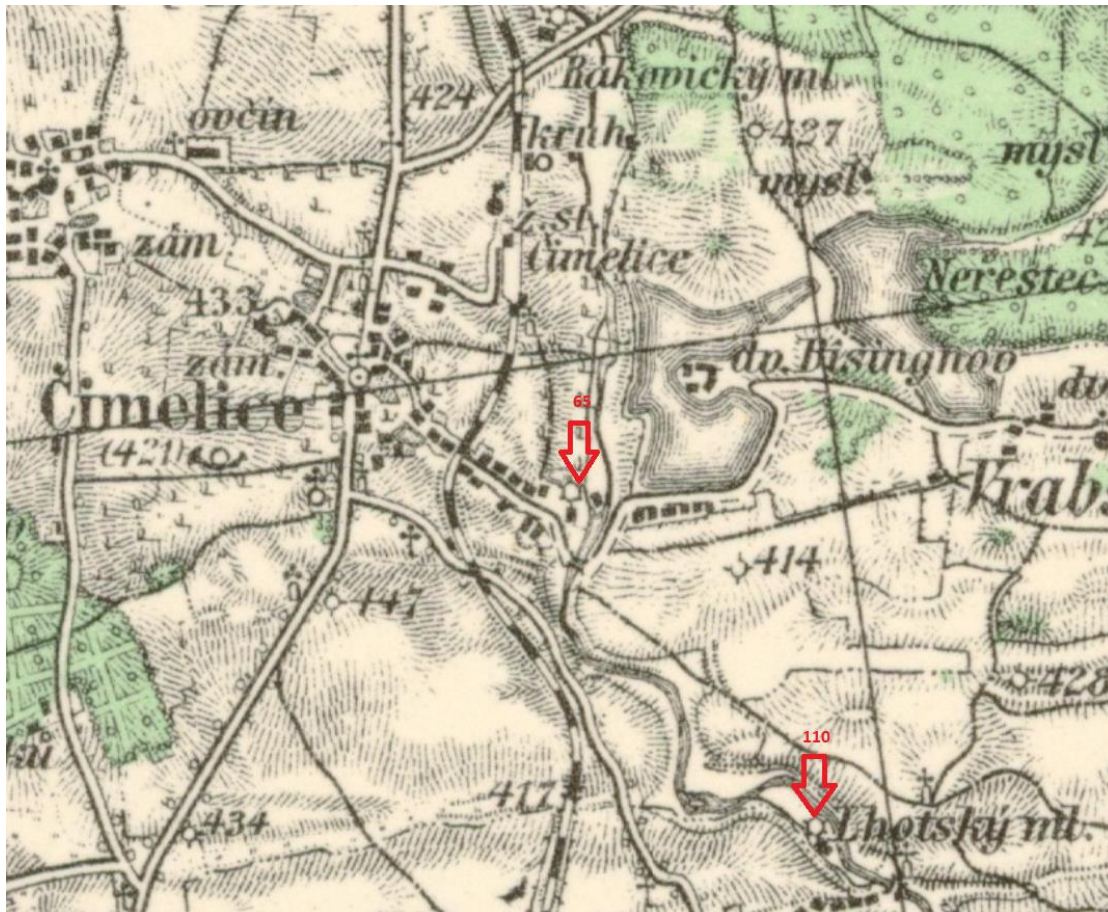
²⁰⁹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²¹⁰ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

15 osob²¹¹ na poloviční hodnotu v letech 1900 a 1910,²¹² přičemž úplného dna dosáhl při poválečném sčítání, kdy se v obci živilo mlynářským řemeslem pouhých pět osob.²¹³

Mapa č. 1

Poloha čimelických mlýnů na výřezu z mapy 3. vojenského mapování

První ze stabilně provozovaných mlynářských živností se nacházela v č. p. 65, tento mlýn ležel na pravém břehu Skalice u cesty vedoucí na Vrabsko. Místní část rozprostírající se dále podél této cesty je nazývána Větrov. Z tohoto faktu je mlýn označován jako „větrovský“ nebo „mlýn Větrov“. Ve sledovaném období přecházel mlýn v přímé linii rodiny Hodíkových. František Hodík se svou ženou Marií zakoupil mlýn, jehož existence je doložena již před rokem 1759,²¹⁴ v roce 1876.²¹⁵ V roce 1890 byl stále mlynářem František Hodík a v práci mu pomáhali jeden mlynářský učeďník a jeden pomocník. Ve mlýně pak s početnou rodinou Hodíkových čítající deset členů bydlely

²¹¹ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²¹² Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²¹³ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²¹⁴ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 141.

²¹⁵ Tamtéž.

mimo dvou cizích výše jmenovaných mlynářských pracovníků i čtyři další osoby bez příbuzenského vztahu.²¹⁶

Po smrti manžela mezi roky 1890 a 1900 přešel celý mlýn a správa živnosti na vdovu Marii Hodíkovou, v řemesle ji v tu dobu již pomáhal syn Čeněk. Ve mlýně byli jako před deseti lety přítomni i jeden učeň a jeden pomocník (nešlo ale o stejné osoby). Rodina mlynářky se od předchozího sčítání zúžila na osm členů.²¹⁷ Marie Hodíková vedla mlýn i k roku 1910, avšak dříve rozsáhlá rodina žijící pod jednou střechou se v této době stále více zužovala a čítala již pouhé čtyři členy – s matkou zůstaly kromě syna Čenka dvě nejmladší dcery. Mlynářce a jejímu synovi pomáhali v řemesle *mládek* Adolf Burian a *stárek* František Huleš, na hospodářství patřící k mlýnu pracovali a společně s ostatními žili dva čeledíni a jedna služka.²¹⁸ Při předcházejícím sčítání byla tato práce zastávána rodinnými příslušníky,²¹⁹ kteří však v mezidobí domov opustili.

Prvorepubliková domácnost v č. p. 65 byla nesrovnatelně menší, než tomu bylo v předcházejících letech, z celé početné rodiny pod jednou střechou žila pouze vdova Marie a její syn Čeněk. Mlynářka nejspíše starost o řemeslo plně předala svému nejstaršímu synovi již v roce 1916, neboť sama sebe v oddíle určeném pro povolání označovala jako *vede domácnost*. Čeněk měl v roce 1921 k výkonu své profese pouze jednoho učně, který bydlel ve mlýně, jelikož ale nikdo v žádném jiném stavení v Čimelicích neuvedl jako své povolání mlynářství, nejspíše to byla jediná další pracovní síla kromě mlynáře. Mimoto k práci na hospodářství zde pobývaly dvě zemědělské služby a jeden kočí.²²⁰

Druhý mlýn spadající katastrálně pod Čimelice se nalézal více než dva a půl kilometru po proudu řeky od mlýnu předcházejícího. Ležel v těsné blízkosti sousední Smetanovy Lhoty, která vlastní mlýn neměla. Usedlost označená č. p. 110 byla v mapách třetího vojenského mapování nazývána jako „Lhotský mlýn“. Na rozdíl od mlýna v č. p. 65 Lhotský mlýn ve sledovaném období majitele měnil. Na počátku vymezené doby ho obývaly dvě rodiny (Bílých a Mrázových), přičemž každá žila ve své vlastní domácnosti. Titul *mlynář* si nárokoval jak Jakub Bílý, tak Matěj Mráz, druhý jmenovaný

²¹⁶ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²¹⁷ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²¹⁸ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²¹⁹ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²²⁰ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

byl však ve sčítacím archu označen jako *vlastník nemovitosti a přilehlého hospodářství*, z čehož lze usuzovat, že to byl on, kdo provozoval mlynářskou živnost.²²¹

Mlynářskému řemeslu se v roce 1890 z rodiny Mrázových mimo otce věnoval jako pomocník i syn Václav. Tři dcery a matka pak vedle práce v domácnosti musely zastat i práci na hospodářství, které k mlýnu patřilo, podobně jako k tomu v č. p. 65. V rodině Bílých se práci ve mlýně věnovala taktéž hlava rodiny – otec Jakub. Jeho syn Matěj a stejnou domácnost obývající Jan Černý byli označeni jako *mlynářští pomocníci*.²²²

V roce 1900 mlýn vlastnili dohromady Václav a Eleonora Šátavovi s nimiž v jedné domácnosti žili kromě vlastních dětí i stárek František Huleš, čeledín, zemědělská služka a děvečka. Hospodářství přínaležející k mlýnu bylo podle stavů zvířectva relativně rozsáhlé – čítalo dva koně, deset kusů hovězího dobytka, osm vepřů, přes 80 kusů drůbeže různého druhu a jeden úl.²²³

Při posledním předválečném sčítání vlastnil mlýn Antonín Dík se svou ženou Annou. Předcházející majitelé, Václav a Eleonora Šátavovi, byli v usedlosti stále přítomni jako tchán a tchyně na výměnku. K předání mlynářské živnosti mezi Díkem a Šátavou došlo mezi roky 1907 a 1910.²²⁴ Mimo rodinné příslušníky zde bydleli: stárek, čeledín, služka a domácí chůva. Zemědělská výroba přidružená (měřeno podle počtu zemědělských zvířat) k mlynářské živnosti oproti minulému sčítání nijak výrazně nepoklesla.²²⁵ I po válce zůstal mlýn v držení rodiny Díkových, s rodiči zde žila dcera Jiřina a výměnkáři. V provozování mlynářského řemesla byli majiteli nápomocni mládek a učeň a při hospodářství byly přítomny dvě služky a jeden kočí.²²⁶

V poslední třetině 19. století obecně docházelo k výraznému pronikání průmyslově vyráběných strojů a zařízení do mlynářského řemesla, nové často plně mechanizované mlýny byly nazývány jako umělé (umělecké).²²⁷ Oba výše popsané mlýny byly při sčítání v roce 1921 „hrdě“ označeny jako mlýny válcové (*válcový mlýn Marie Hodíkové; válcový mlýn Antonína Díka*).²²⁸ Válcové mlýny od poslední čtvrtiny

²²¹ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²²² Tamtéž.

²²³ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²²⁴ Obor hlavního povolání byl ve sčítacím archu pro rok 1910 označován ve dvou oddílech – v oddíle vztahujícím se ke konci 1910 a v druhém oddíle vztahujícím se k roku 1907.

²²⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²²⁶ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²²⁷ Magdalena BERANOVÁ – Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 276.

²²⁸ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

19. století začaly vytlačovat klasické mletí na kamenech, které bylo někdy stále využíváno zejména v chudších venkovských mlýnech až do prvních desetiletí 20. století. Nápis „válcový mlýn“ umístovaný na mlýnských budovách platil za znak produkce velmi kvalitní mouky.²²⁹

Třetí mlýn, který se nacházel v blízkosti Čimelic, ale katastrálně k nim nenáležel, byl mlýn rakovický. Tento mlýn se nacházel přibližně dva kilometry proti proudu řeky Skalice od mlýna v č. p. 65. Mlýn byl tvořen dvěma čísly popisnými – 31 a 85. Samotná mlynářská živnost je zachycena až v roce 1900 v č. p. 85,²³⁰ tento dům nebyl při sčítání v roce 1890 ještě zapsán, Rakovice v tomto roce končily č. p. 83.²³¹ Rakovický mlýn byl v roce 1921 vlastněn a provozován Františkem Díkem,²³² ten pocházel stejně jako čimelický Antonín Dík z malé obce Ráztely²³³ na Mirovicku, je proto možné uvažovat o rozvětveném mlynářském rodu.

V Čimelicích pobývaly téměř při každém sčítání i různé počty mlynářských pomocníků, kteří bydleli mimo budovy samotných mlýnů, jejich počet však postupně značně klesal. V roce 1890 žilo mimo mlýny osm osob věnujících se mlynářství,²³⁴ v následujících dvou sčítáních v každém roce po jedné osobě²³⁵ a v roce 1921 už obyvatelé pracující v mlynářském řemesle obývali pouze mlýny.²³⁶

Již jednou bylo hovořeno o „mlynářském“ rodě Díků – č. p. 60 obývala v roce 1890 rodina Pavla a Anny Díkových, oba shodně uváděli jako svou domovskou obec Ráztely, Pavel Dík uvedl Ráztely i jako své rodiště. Kromě otce se mlynářství věnovali tři synové a pod stejnou střechou bydlel i mladý *mlynářský chasník* František Huleš.²³⁷ Z vysoké koncentrace osob věnujících se mlynářskému řemeslu by se dalo uvažovat o dalším Čimelickém mlýně, domněnku však vylučuje několik faktů. Za prvé dům č. p. 60 neleží v blízkosti žádného vodního toku, zadruhé na mapách z třetího vojenského mapování (probíhalo v Čechách 1877–1880) byly v Čimelicích označeny pouze dvě místa užívající vodní pohon a nakonec mlynář obývající č. p. 60 není doložen v žádném

²²⁹ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo* I, 28–29.

²³⁰ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1797, Sčítací operáty Rakovice 1900.

²³¹ Tamtéž, inv. č. 1693, Sčítací operáty Rakovice 1890.

²³² Tamtéž, inv. č. 2023, Sčítací operáty Rakovice 1921.

²³³ Tamtéž; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²³⁴ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²³⁵ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²³⁶ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²³⁷ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

dalším sčítání. Další mlynářští pomocníci žili v roce 1890 v č. p. 8, 25 a 106.²³⁸ V roce 1900 pobýval v č. p. 25 mlynářský pomocník František Huleš,²³⁹ který byl při dalším sčítání stárkem u Marie Hodíkové v mlýně č. p. 65, kde také trvale pobýval.²⁴⁰ V roce 1910 žil v Čimelicích jako jediný mimo mlýn v č. p. 76 Josef Vorel.²⁴¹ Tito příslušníci mlynářského řemesla, kteří trvale nebydleli při mlynářských živnostech do práce docházeli.

4.2.1.5. Řemeslo jednoho příslušníka – kominictví

Některá již výše zmíněná řemesla vykazují v obci značnou rodovou kontinuitu, další takové bylo kominictví. Kominík byl v Čimelicích zastoupen ve sledovaném období vždy jedním mistrem – příslušníkem rodiny Sádlových. V roce 1890 vykonával kominickou živnost Josef Sádlo,²⁴² po něm ji převzal syn Václav,²⁴³ v roce 1910 vykonával Václav Sádlo svou živnost společně s učedníkem Václavem Černým.²⁴⁴ V následujícím sčítání 1921 měl mistr Sádlo u sebe v učení svého syna, kterému k tomu roku bylo 18 let,²⁴⁵ rodová návaznost řemesla v této době byla tedy zajištěna.

4.2.2. Sporadicky se vyskytující řemesla

Jak již bylo řečeno výše, mezi řemesly, která jsou zaznamenána v čimelických sčítacích operátech, jsou i taková, která se vyskytla v jednom či maximálně ve dvou sčítáních – takové řemeslo uvedl obvykle pouze jeden občan. Z druhého pravidla výrazně vybočuje strojnictví, to sice bylo zaznamenáno pouze v poválečném sčítání, avšak počet zapsaných strojníků byl celkem osm: jeden *strojník*, jeden *vlastník závodu* a šest *učňů strojnictví*.²⁴⁶ Přítomnost strojníků značila vzrůstající počet zemědělských strojů, o které se bylo nutné odborně starat. Mechanizace sice probíhala v českých zemích hlavně v průběhu druhé poloviny 19. století, avšak ne ve všech oblastech byly na nákup velice nákladných strojů dostupné finance a pro nejmenší a malé zemědělce byly stroje i na přelomu 19. a 20. století stále téměř nedosažitelné.²⁴⁷

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁴⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²⁴¹ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁴² Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁴³ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁴⁷ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny*, s. 283–285.

Strojník Josef Kuchta a učeň Karel Linek pracovali jako strojníci na velkostatku Karla Schwarzenberga v sousedních Rakovicích, Josef Kuchta zde v roce 1916 pracoval jako *obsluha praní mlátičky*. Jan Sůra z č. p. 17 provozoval vlastní strojnickou dílnu se třemi učni z Čimelic. Další dva učni pracovali pod strojnými mistry mimo Čimelice.²⁴⁸

Ostatní řemeslníci se v Čimelicích jako obyvatelé objevovali ojediněle. Mezi těmito řemesly jsou jednak ta relativně běžná (cihlářství, hrnčířství), jednak řemesla místně či dobově již ojedinělá (sekyrník). Sekyrnictví²⁴⁹ bylo na počátku 20. století s nástupem průmyslově vyráběné výbavy a součástí mlýnů pomalu na ústupu, jediný Václav Krček uvedl jako své hlavní povolání toto řemeslo v roce 1890.²⁵⁰ Ač se v okolí Čimelic nacházelo hned několik mlýnů, sekyrnictví ve zdejší oblasti nemělo nejspíše přílišnou tradici a společně s modernizací mlýnů proto z tohoto kraje rychle vymizelo. Na počátku 20. století působil na rozsáhlém území Strakonicka, Písecka a Klatovska sekyrník Josef Vrána,²⁵¹ který mohl zavítat i do mlýnů v Čimelicích a blízkém okolí.

4.3. Státní zaměstnanci

Jednotícím rysem pro skupinu obyvatel vykonávajících své hlavní povolání pro stát je uvádění označení „služba“ ve spojení s některým ze státních orgánů či podniků. Skupina státních zaměstnanců je relativně nesourodá, proto je nutno z ní vydělit několik menších homogennějších skupin – zaměstnance státních (c. k.) drah, příslušníky (c. k.) četnictva a finanční stráže, pracovníky (c. k.) pošt, státní úředníky a skupinu ostatních státních zaměstnanců. Souhrnně byli státní zaměstnanci na konci 19. století v Čimelicích relativně nepočetnou skupinou, avšak ve sledovaném období se počet osob pracujících pro stát v obci více než ztrojnásobil, ze 13 takto zaměstnaných osob v roce 1890 na 37 v roce 1921.²⁵²

4.3.1. Zaměstnanci státních drah

Zvláště prudký růst zaznamenala na přelomu 19. a 20. století v obci skupina zaměstnanců (c. k.) státních drah. Na počátku sledovaného období v roce 1890 žilo v obci pouhých šest zaměstnanců, kteří pracovali na různých pozicích zajišťujících fungování čimelického

²⁴⁸ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁴⁹ Sekyrnictví i sekernictví je užíváno v pramenech i literatuře jako plné synonymum.

²⁵⁰ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁵¹ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo I*, s. 238.

²⁵² SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

nádraží a části trati vedoucí ze Zdic do Protivína. Tato trať byla dokončena v roce 1875, od roku 1884 ji až do konce první světové války provozovaly Císařsko-královské státní dráhy, po jejím skončení pak nástupnický československý podnik.²⁵³

V roce 1890 žilo pět ze šesti zaměstnanců drah v objektech v přímé blízkosti trati, složení zdejších zaměstnanců v této době bylo: tři *drážní strážníci*, *traťmistr*, *staniční výpravčí a přednosta stanice*. *Strážník* Jan Hron obýval se svou rodinou malý strážní domek č. p. 105, jenž kvůli své poloze sloužil k zajišťování bezpečného průjezdu na křížení vlakové trati a silnice vedoucí z Čimelic do Smetanovy Lhoty. Blíže nádraží obývaly další malý strážní domek č. p. 106 dvě rodiny – menší rodina strážníka Martin Hurta a velice početná rodina *traťmistra* Františka Šraitera (mimo manželského páru v domácnosti žilo 13 dětí ve věku od jednoho roku do 23 let). V budově samotného nádraží s č. p. 107 pak bydlely rodiny *staničního výpravčího* Jana Kronhofmana a *přednosta stanice* Vilibalda Gratzera. Poslední *strážník* Vojtěch Vujta bydlel v č. p. 108,²⁵⁴ které se v Čimelicích dnes již nenachází.

Stav zaměstnanců drah se do dalšího sčítání změnil jen málo. Všichni výše zmínění mimo *přednosta stanice* Gratzera a *výpravčího* Konhofmana obývali nadále objekty náležející k trati, v označení jejich hlavního povolání můžeme najít pouze malé odchylky.²⁵⁵ *Přednosta stanice* Gratzler vedl stanici nejspíše až do roku 1897, kdy se do obce přistěhoval pravděpodobně z Pelhřimova (kde se narodil jeho nejmladší syn) nový přednosta Eduard Brettschneider. Mimo těchto personálních obměn přibylo celkem pět zaměstnanců státních drah, kteří uvedli jako pracovní zařazení *dělník*. Celkově lze k roku 1900 napočítat deset zaměstnanců pracujících při železnici.²⁵⁶

Do následujícího sčítacího období došlo nejenom k dalšímu výraznému nárůstu počtu osob pracujících na provozu zdejší železnice na 15, ale došlo také k obměně strážníků i vyšších pracovních pozic. Do strážního domku č. p. 105 se v roce 1904 přistěhoval *strážník* Rudolf Korbelka, do druhého domku č. p. 106 blíže nádraží se přistěhoval roku 1906 *strážní mistr* Jan Bílý a v roce 1909 *strážník* Josef David s rodinou. Od roku 1903 měla čimelická stanice nového přednostu – místo Eduarda Brettschneidera nastoupil František Řibřid. Poslední z nemovitostí, kterou ve sledovaném období obývali

²⁵³ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 70.

²⁵⁴ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁵⁵ Místo funkce *traťmistra* uveden *naddozorce*, u jednoho ze *strážníků* uvedeno *zřízenec*.

²⁵⁶ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

dražní strážníci, bylo č. p. 108, v němž k roku 1910 pobýval *strážník* Josef Školník zaměstnaný při předešlém sčítání na pozici *dělníka* státních drah.²⁵⁷

Po první světové válce počet zaměstnanců nyní již Československých státních drah ještě vzrostl na 20 přítomných. V obsazení jednotlivých dražních nemovitostí došlo v mezidobí opět k výrazným změnám. V č. p. 105 nyní bydlel *strážník* František Běhounek, v č. p. 106 *traťmistr* František Loula a *výměňár*²⁵⁸ Josef David, na nádraží č. p. 107 bydlel Václav Kulháněk, označený ve sčítání jako *inspektor a přednosta stanice*, dále *asistent* František Štuksa a v době sčítání zde pobýval i Josef Schmidt, *vrchní rada v ministerstvu železnice*. V posledním dražním objektu č. p. 108 bydlel stále Josef Školník.²⁵⁹

V Čimelicích žilo i dalších 13 zaměstnanců drah pracujících na různých pozicích – *staniční dělník, skladniční dělník, výměňár, dělník vrchní stavby, brzdař, pomocný výpravčí, posunovač a brzdař*. Naprostá většina (16) z těchto i dříve jmenovaných vykonávala svou práci při stanici Čimelice, pouze *brzdař* Josef Zajíček pracoval na stanici v Protivíně a *posunovač* Vojtěch Černík na *dráze Wilsonově v Praze*.²⁶⁰

4.3.2. Poštovní služba a zaměstnanci pošt

K provozu malé venkovské pošty nebylo zapotřebí příliš mnoho pracovníků, a proto tvořili její zaměstnanci téměř zanedbatelnou část čimelických ekonomicky aktivních obyvatel. Až do první světové války byla tato skupina zastoupena v každém sčítání pouhými dvěma osobami, teprve v prvním československém sčítání počet takto se živících osob stoupl na pět. V roce 1890 v Čimelicích působil jako *pošt mistr* Jan Souček a jako *listonoš* Filip Pojmann,²⁶¹ o deset let později byl *pošt mistrem* František Moschnitschka, který do Čimelic přišel roku 1893, František Klása zastával v tomto roce pozici *listonoše*.²⁶² V posledním předválečném sčítání není zachycena funkce čimelického poštmistra, figurují zde však hned dva listonoši – František Klása a Antonín Huleš.²⁶³

²⁵⁷ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²⁵⁸ Starší označení výhybky bylo doslovným překladem z německého Wechsel (výměny), odtud označení obsluhy výhybky jako výměňáře.

²⁵⁹ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁶² Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁶³ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

Po skončení první světové války vedla čimelickou poštu *vrchní poštmistrová* Marie Tůmová, její muž František Tůma pracoval taktéž ve státní poštovní službě na postu *poštovního výpravčího*.²⁶⁴ Pro pošty a jejich zaměstnance se ustanovením nového státu téměř nic nezměnilo, jelikož Československá republika převzala prozatím zemské i říšské zákony po zaniklém Rakousko-Uhersku, vztahoval se na zaměstnance pošt i nadále poštovní zákon z roku 1837.²⁶⁵ Ženy mohly být zaměstnané při poštách již od šedesátých let 19. století, podmínkou však bylo, že patřily přímo k domácnosti poštmistra. Od roku 1898 bylo zrušeno nerovnoprávné služební postavení žen, avšak jejich služné bylo v této době stále nižší než služné mužů.²⁶⁶ Při *poštovním úřadu Čimelice* pracovali v roce 1921 mimo dvou výše zmíněných zaměstnanců i dva listonoši – Antonín Huleš, který funkci vykonával už před válkou, a František Zedník. Mimoto v Čimelicích pobýval i Jan Pobřísl, *ambulanční sluha poštovního úřadu Prahy 15*.²⁶⁷

4.3.3. Zajištění bezpečnosti – četnictvo a finanční stráž

Členové rakousko-uherských i československých bezpečností sborů dislokovaní v Čimelicích tvořili podobně jako další státní zaměstnanci velice malý podíl zdejšího obyvatelstva. V každém ze sčítání se zde nacházeli tři příslušníci četnictva nebo finanční stráže, kteří své povolání vykonávali v místě bydliště, různila se však četnost příslušnosti mezi těmito dvěma sbory. Samotná čimelická četnická stanice osazená dvěma příslušníky fungovala v obci již od roku 1855, od roku 1880 byla posílena o třetího člena.²⁶⁸ Je-li tím ovšem myšleno obsazení stanice četníky i finanční stráží dohromady není jisté.

Obecným úkolem četnictva na venkově bylo udržovat veřejný pořádek a bezpečnost, působit jako prevence trestných činů a při jejich spáchání provádět jejich vyšetřování, podobnou úlohu ve městech a průmyslových oblastech měla státní či obecní policie (pro města statutární).²⁶⁹ Finanční stráž byla jiné povahy než četnictvo, šlo o ozbrojený sbor s civilním velením a převážně úřednickými povinnostmi.²⁷⁰ Úkolem finanční stráže, jak již vyplývá z jejího názvu, byla starost o finanční delikty a obrana

²⁶⁴ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁶⁵ Pavel ČTVRTNÍK a kol., *Dějiny pošty v českých zemích*, Praha 2000, s. 84.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 65.

²⁶⁷ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁶⁸ J. TOMAN, Čimelice, s. 65, 74.

²⁶⁹ Jaroslava PLOSOVÁ, *Četník. Příklady Franze Rippera, Bartoloměje Nejezchleby a četníků z Velkého Ořechova*, in: Lukáš Fasora a kol. (edd.), *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno 2006, s. 300–301.

²⁷⁰ Marie MACKOVÁ, *Finanční stráž v Čechách 1842–1918*, Pardubice 2017.

proti nim, na hranicích zajišťovala bezpečnost země tím, že bránila osobám bez patřičných dokladů ve vstupu a zabraňovala pašování.²⁷¹

Nejenom, že se ve sčítáních mezi lety 1890–1921 různila četností příslušníků jednoho či druhého ozbrojeného bezpečnostního sboru, ale často bylo obměňováno i personální složení stanice. K roku 1890 v Čimelicích figuroval jeden příslušník c. k. četnictva – Jaroslav Jetel v hodnosti *závodčího* a dva příslušníci c. k. finanční stráže obývající jednu společnou domácnost v patrovém domě na čimelickém náměstí č. p. 9 – Josef Spiegel v hodnosti *naddozorce* a Jaroslav Sláma v hodnosti *respicienta*.²⁷²

V dalším sčítacím cyklu byl z třech výše uvedených přítomný už jen Josef Jetel, označený jako *četník v hodnosti strážmistra*. Další dva příslušníci bezpečnostních sborů byli příslušníky c. k. finanční stráže, oba do Čimelic přišli (pravděpodobně byli převeleni) shodně v roce 1899, jednalo se o *respicienta* Gustava Samohrda a *naddozorce* Karla Náměstka. Ač byli oba příslušníci finanční stráže opět zachyceni v č. p. 9, každý uvádí vlastní domácnost, Gustav Samohrd obýval svou domácnost s manželkou a synem, Karel Náměstek obýval svou domácnost sám.²⁷³

Přítomnost dvou členů c. k. finanční stráže a jednoho člena c. k. četnictva pokračovala i v roce 1910, došlo ovšem ke kompletní personální obměně. Četník byl překládán zvláště v počátcích své služby (tedy v mladém věku), v rámci jejího výkonu se totiž později měl se spravovaným územím i jeho obyvateli co nejdůvěrněji seznámit.²⁷⁴ V domě č. p. 9 bydlel už pouze jeden z příslušníků – *respicient* František Melč, ten se do Čimelic přistěhoval v roce 1906, jeho manželka a dva synové do Čimelic přišli až o rok později. Druhým přítomným příslušníkem finanční stráže byl *naddozorce* Josef Folk, který do Čimelic přišel o rok dříve než František Melč. Za c. k. četnictvo byl přítomen *strážmistr* Josef Bauš přítomný v obci od roku 1904.²⁷⁵

V novém státě došlo k výrazným změnám nejenom personálního složení čimelických bezpečnostních složek, ale také v jejich zastoupení. V roce 1921 byli přítomni již výhradně příslušníci četnictva (druh povolání byl u nich uváděn jako *četnická bezpečnostní služba*), zaměstnanci přeměněné finanční stráže v obci i nadále žili a pracovali, jejich služba však ztratila povahu služby v bezpečnostním sboru.²⁷⁶

²⁷¹ Tamtéž, s. 59–61.

²⁷² SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁷³ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁷⁴ J. PLOSOVÁ, *Četník*, s. 308.

²⁷⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²⁷⁶ Pojednáno o nich je dále.

Čimelické četnické stanici velel v roce 1921 Antonín Kühnel v hodnosti *strážmistra*. Osazenstvo četnické stanice tvořili mimo velitele i *strážmistr* Josef Tomášek a *četník na zkoušku* Ferdinand Langmeier, oba příslušníci obývali společnou domácnost označenou jako *četnická kasárna* v domě č. p. 2 v ulici vedoucí od náměstí k čimelickému zámku.²⁷⁷

4.3.4. Zaměstnanci státní správy – státní úředníci

Vývoj zaměstnaných čimelických občanů v úřednických pozicích v období 1890–1921 je poměrně jednoduchý. Až do prvního československého sčítání neuvedl jediný občan jako své hlavní ani vedlejší povolání úřednickou pozici ve státní sféře. V roce 1921 však můžeme ke státním úředníkům zařadit hned pět osob pobývajících v Čimelicích. Až na jedinou výjimku obývali úředníci nové nemovitosti s č. p. vyššími než 120, které byly postaveny po roce 1910, kdy při sčítání končily Čimelice č. p. 119. *Kontrolor okresní nemocenské pokladny v Mirovicích* Antonín Zajíček obýval č. p. 71, jehož byl vlastníkem. V č. p. 120 žila v jedné ze dvou bytových jednotek tříčlenná rodina majitele nemovitosti Josefa Folka, jenž v roce 1910 v Čimelicích sloužil jako *naddozorce finanční stráže* (v této pozici působil i k 16. 7. 1914), nyní pracoval jako *oficiál důchodkové kontroly*. Jeho pracovní náplň byla jistě velice podobná té předválečné, protože důchodková kontrola vznikla jako jeden z nástupnických orgánů finanční stráže, nadále však nebyla uniformovaným sborem.²⁷⁸ Druhý byt v č. p. 120 obýval s rodinou *revident důchodkové kontroly* Hynek Karabec, který stejně jako Josef Folk prošel službou ve finanční stráž, v roce 1914 Karabec působil jako *respicient* v Milevsku, do Čimelic se přistěhoval v roce 1917.²⁷⁹

V domě č. p. 121 byl v roce 1921 přítomen i *státní úředník* Vladimír Hrádek, jehož působiště zůstalo nevyplněno. V Hrádkově rodině mělo úřednické povolání minimálně dvougenerační tradici, jeho otec (zároveň majitel nemovitosti) Josef Hrádek byl *penzistou Městské pražské spořitelny*. Posledním přítomným úředníkem byl Jan Novák z č. p. 123, *vrchní oficial Obchodního soudu Prahy III*. Novák byl v obci přítomen teprve od 19. září 1920, pobýval u manžela své sestry Josefa Vůjty. Dům č. p. 123 měl v této době ještě nevyřešené majetkové vztahy, i to může být důvodem přítomnosti Jana Nováka,

²⁷⁷ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁷⁸ Podrobnější informace o reorganizaci finanční stráže srov. Marcela STROUHALOVÁ, *Působení finanční stráže ve východních Čechách: 1918–1938*, Diplomová práce, Pardubice 2012, s. 22–29

²⁷⁹ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

nemovitost totiž byla v dědickém řízení po zemřelém *faráři ve výslužbě* Matěji Novákovi.²⁸⁰

Nemovitosti obývané úředníky a jejich rodinami jsou jedním z dokladů postupné proměny vesnice, protože tyto domy jsou již jen málo uzpůsobeny typickému venkovskému životu podřízenému polnímu hospodaření, chovu hospodářských zvířat či drobné řemeslné výrobě. Domy jsou bohatě zdobené, bez hospodářských stavení a svým vnějším vzezřením jsou podobné menším městským nebo předměstským domům.

4.3.5. Ostatní zaměstnanci státu

Starost o místní komunikace ležela na bedrech přítomných cestářů. Ti byli zaznamenáni v každém ze sledovaných sčítání. K roku 1890 byli v Čimelicích přítomni jeden *cestmistr* a jeden *cestář*.²⁸¹ V dalším sčítání uvedli manželé Hudečkovi, že jejich hlavním povoláním je *vybírání c. k. mýta*.²⁸² V předválečném i prvním československém sčítání vykonával práci cestáře jediný muž – František Man, jenž se ve sčítání roku 1900 označil za zaměstnance *silniční stráže* s pracovním zařazením jako *cestář*²⁸³ a v roce 1921 jako *cestář* v zaměstnaneckém poměru vůči *stavební správě v Písku*.

V roce 1921 byli navíc přítomni ještě specializovaní státní zaměstnanci, kteří pobývali v budově hostince v č. p. 20. Jednalo se o tři zaměstnance státního hřebčince v Písku, konkrétně o *státního podkoního* Josefa Martičku a dva *ošetřovatele státních hřebců*, kteří s Martičkou a jeho ženou sdíleli společnou domácnost. K datu sčítání²⁸⁴ byli všichni čtyři přítomni pouhé dva týdny a důvod jejich pobytu tedy zůstává nejasný.²⁸⁵

4.4. Skupina nevýrobních živností a služeb

Do pomyslné skupiny služeb a obchodu můžeme mimo klasických obchodů zařadit i hostince a další živnosti, které se nezabývaly výrobou produktů, ale poskytovaly určitou službu. Počet osob věnujících se jednomu z výše zmíněných oblastí nebyl v Čimelicích ve sledovaném období příliš vysoký a vykazoval záporný trend. Maxima dosáhl počet pracujících ve zmíněných oblastech v roce 1900, kdy se mu věnovalo celkem 31 osob,

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁸² Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁸³ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²⁸⁴ Sčítání proběhlo 16. února 1921.

²⁸⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

naopak minima dosáhl tento počet po první světové válce, kdy v těchto odvětvích pracovalo pouhých 11 obyvatel.

4.4.1. Obchody, obchodníci a nevýrobní živnosti

Nejpočetnější skupinou v počtu živností i v počtu pracujících si trvale udržovaly obchody. Počet obchodů byl v Čimelicích relativně stálý, obvykle zde bylo během sčítacích období provozováno šest obchodních živností, výjimku tvořilo sčítání v roce 1900, kdy se zde nacházelo ještě o dva obchody více. Struktura obchodních živností je k nahlédnutí v následující tabulce, v níž je patrný trend postupného nahrazování specializovanějších obchodů obchody smíšenými. Všechny obchody v obci byly velice malé a o jejich chodu se staral nízký počet „zaměstnanců“ – typicky majitel a jeho žena nebo jiný rodinný příslušník, velikostně tak spadaly do kategorie nejmenších obchodů s jedním až pěti zaměstnanci, které tvořily na počátku dvacátého století 95,8 % ze všech obchodních živností.²⁸⁶

Tabulka č. 10

Počty obchodů v Čimelicích (1890–1921)

OZNAČENÍ OBCHODU	1890	1900	1910	1921
Střížné zboží	2	1	1	1
Kramářství	1	3	0	0
Hokynářství	1	0	1	0
Smíšené	1	4	5	4
Řeznictví	1	0	0	0
Koloniál	0	1	0	0
Tabák	0	0	0	1

Problémem pro zkoumání vývoje provozování obchodnické činnosti v Čimelicích je diskontinuita, která je v porovnání se stálostí, s jakou byly provozovány například hostince, značná. V obci můžeme najít stereotyp žida jako obchodníka, protože každá z přítomných židovských rodin provozovala obchodnickou činnost. V Čechách i na Moravě byla většina židů právě soukromými podnikateli (61,8 % v Čechách a 62,4 % na Moravě v roce 1921) mezi nimiž byl výrazný počet malých obchodníků.²⁸⁷ Ve

²⁸⁶ Ivan JAKUBEC – Zdeněk JINDRA, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátků industrializace do konce habsburské monarchie*, Praha 2006, s. 280.

²⁸⁷ Kateřina ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*, Praha 2005, s. 17.

větších židovských populacích (zvláště ve městech) se židé mimo většinového obchodu věnovali v druhé řadě řemeslům, dělnická či nádenická činnost pro ně byla relativně netypická.²⁸⁸ Obchody „tradičních“ čimelických židovských rodin byly provozovány v čase relativně stále. Mimo židů samozřejmě působili v Čimelicích i obchodníci většinového římskokatolického vyznání.

V domě č. p. 6 na čimelickém náměstí obchod se smíšeným zbožím provozoval Vilém Fantl minimálně v období let 1890–1910. V období okolo roku 1890 mu v živnosti pomáhala manželka Jindřiška a *obchodní příručí* Václav Řeřicha.²⁸⁹ Při následujícím sčítání už příručí v jeho domácnosti nefiguroval a v obchodě pracovala s majitelem pouze jeho žena.²⁹⁰ V předválečném sčítání neuváděl Vilém Fantl provozování obchodu jako hlavní činnost, ale pouze jako vedlejší. V obchodě mu v této době pomáhal jako příručí syn Rudolf.²⁹¹ Po vzniku Československé republiky již Vilém Fantl provozování obchodu neuvedl vůbec, přičemž z celé rodiny v Čimelicích žil pouze manželský pár.²⁹²

Další dva původně oddělené obchody se v průběhu času spojily v jednu živnost. Mořic Kohn provozoval v č. p. 9 obchod se střížným zbožím při sčítání v roce 1890,²⁹³ obchod se stejným sortimentem provozoval i Leopold Weil²⁹⁴ se svou ženou Barborou v č. p. 17. Mezi roky 1890 a 1900 došlo ke spojení obou živností, jelikož se manželkou Mořice Kohna stala dcera manželů Weilových. Obchod byl nadále provozován v č. p. 17 pod vedením Kohna, manželka a tchyně v obchodě pomáhaly.²⁹⁵ Obchod byl ve stejném domě provozován i v předválečném sčítání,²⁹⁶ avšak v roce 1921 se rodina i obchod přesunuly na jiné místo – do domu č. p. 19, kde minimálně mezi lety 1890–1910 provozovala obchod se smíšeným zbožím jiná čimelická židovská rodina, přesněji rodina Josefa a Anny Platovských.²⁹⁷

Poslední adresou, na níž měla obchodnická živnost déletrvající tradici, byl dům č. p. 7, který se stejně jako podobné nevýrobní živnosti nacházel na čimelickém náměstí. K roku 1890 zde živnost vedl Hynek Fišel, ten se podle svých slov zapsaných ve sčítacím

²⁸⁸ Srov. Jana HELEMÍKOVÁ, *Židé v Jevíčku od poloviny 19. století do roku 1938*, Historická demografie 25, 2001, s. 148.

²⁸⁹ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁹⁰ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁹¹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²⁹² Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

²⁹³ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

²⁹⁴ V určitých letech se lze setkat i se zápisem Veil.

²⁹⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

²⁹⁶ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

²⁹⁷ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

archu živil jako *obchodník řezník*,²⁹⁸ v následujícím sčítání v roce 1900 provozoval na stejném místě obchod se smíšeným zbožím Josef Hlavatý²⁹⁹ s pomocí učně Františka Pajera.³⁰⁰ Jeho obchod byl na stejném místě k nalezení i o deset let později,³⁰¹ po první světové válce zůstal v domě obchod se smíšeným zbožím, avšak vedl ho František Kohout.³⁰² Příbuznost mezi rodinami Fišelových – Hlavatých – Kohoutových nelze doložit a pravděpodobně mezi nimi příbuzenská linie neexistovala.

Po první světové válce v obci fungoval pouze jeden obchod provozovaný židovským majitelem – obchod se střížným a galanterním zbožím již dříve zmíněného Mořice Kohna. Minimálně dvě živnosti stále fungující v roce 1921 byly založeny už před rokem 1910, šlo o obchody se smíšeným zbožím Jaroslava Žáka v č. p. 5 a Jana Křenka v č. p. 32.³⁰³ Po roce 1921 se také v Čimelicích objevil zcela nový typ prodejny – prodej tabáku v č. p. 16, který provozovala Františka Hulešová, vdova po Josefu Hulešovi,³⁰⁴ jenž padl v první světové válce roku 1915. Trafikantem se před rozpadem Rakouska-Uherska (i po něm) stávala, stejně jako v tomto případě, osoba potřebná a spojená nějakým způsobem se službou státu – typicky válečný invalida či právě vdova po padlém.³⁰⁵

V různých obdobích ve sledované době byly provozovány další obchodní živnosti nebo byly obývány pracujícími v obchodních živnostech v roce 1890: č. p. 9, 21, 35;³⁰⁶ v roce 1900: č. p. 1, 8, 14, 21, 86;³⁰⁷ v roce 1910: č.p. 13, 31³⁰⁸ a v roce 1921: č. p. 104.³⁰⁹ Mimo obchodní živnosti byla v Čimelicích na přelomu 19. a 20. století provozována ještě jedna živnost nevýrobní povahy – holičství. Holič Hynek Ciboch byl v obci trvale přítomen s celou rodinou od roku 1904, při sčítání v roce 1910 pracoval v holárně

²⁹⁸ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890. Ostatní řezníci jsou řazeni k řemeslníkům, protože používali řemeslnická označení mistr, tovaryš, učeň, zatímco Hynek Fišel tuto „titulaturu“ nepoužíval a navíc používal výše uvedené označení *obchodník řezník*.

²⁹⁹ Oproti předchozímu obchodníkovi byl Hlavatý většinového římskokatolického vyznání.

³⁰⁰ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³⁰¹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁰² Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³⁰³ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³⁰⁴ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³⁰⁵ Srov. Marie MACKOVÁ, *To byla c. k. trafika*, Praha 2010, s. 78–80.

³⁰⁶ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³⁰⁷ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³⁰⁸ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁰⁹ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

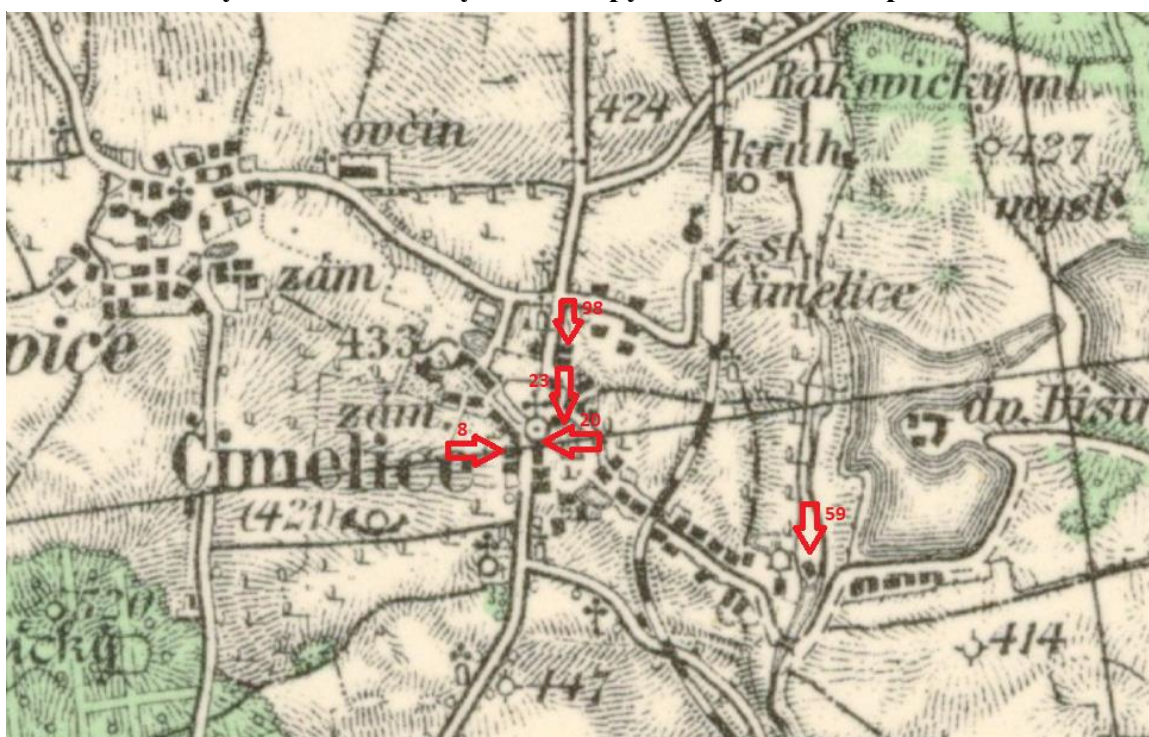
pravděpodobně sám.³¹⁰ Po skončení první světové války dorostl Cibochův stejnojmenný syn do věku pro výkon povolání a pracoval v otcově holírně jako pomocník.³¹¹

4.4.2. Čimelické hostince a hostinští

Protože přes Čimelice „na všechny strany vedly z obce státní a okresní silnice“³¹² – jedna z těchto silnic tvořila spojnici mezi Prahou a Strakonnicemi, respektive Pískem, a obec měla i relativně vysoký počet obyvatel a jen o málo se odlišovalo od dvou blízkých sídel se statutem města (Mirotic a Mirovic),³¹³ nacházelo se zde hned několik hostinců.

Mapa č. 2

Poloha čimelických hostinců na výřezu z mapy 3. vojenského mapování

Na čimelickém náměstí fungovaly hostince dva a v určitých obdobích byly doplněny ještě nedalekou kořalnou, výše ve směru na Prahu byl pak provozován další hostinec. Ač se obec rozprostírala v minulosti i výrazně ve směru na Vrábsko, v této části obce bylo provozováno ve vymezeném období přelomu 19. a 20. století pouze jedno zařízení pohostinského typu. Z této skutečnosti vyplývá, že většina čimelických

³¹⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³¹¹ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³¹² J. TOMAN, *Čimelice*, s. 74.

³¹³ Tamtéž, s. 79.

hostinských se zaměřovala nejen na klientelu domácí, ale ve velké míře také na klientelu obcí pouze projíždějící.

Hostince a jejich provozovatelé a další zaměstnanci jsou zaznamenáni ve sčítacích arších všech čtyř sledovaných sčítání. Počet osob, které uvedly *pohostinství* jako hlavní obor svého povolání v obci soustavně klesal ze sedmi v roce 1890 (respektive osmi v roce 1900) přes pět v roce 1910 až na pouhé tři osoby v roce 1921. Počet pohostinských zařízení trend relativně přesně kopíruje – v roce 1890 čtyři, při sčítáních 1900 a 1910 pět fungujících hostinců a v roce 1921 pouhé dva. V průběhu celého 19. století většina hostinců spadala do střední kategorie, jejichž obsluhu museli zajistit hostinský a jeho žena,³¹⁴ podobná situace panovala v Čimelicích i na sklonku 19. století a počátku 20. století .

Hostinská zařízení fungovala, jak již bylo naznačeno, v rámci samotného centra obce v určitých obdobích v číslech popisných 8, 20, 23, 59 a 98. Dům č. p. 8 se nachází na čimelickém náměstí a byl tvořen několika samostatnými bytovými jednotkami (v roce 1900 je jich ve sčítacím archu tohoto domu sedm), provozování hostince bylo uvedeno ve všech sčítáních mimo prvorepublikové sčítání z roku 1921. V roce 1890 zde jako hostinský působil František Hudeček, který se v součinnosti s provozováním hostince hlásil i k provozování řeznické živnosti.³¹⁵ Protože k vykonávání hostinské živnosti nebylo potřeba žádného odborného vzdělání, hostinský byl obvykle vzdělán v jiné praktické profesi, která souvisela s pohostinskou činností. Mezi ty často náleželo právě řeznictví.³¹⁶ V roce 1900 hostinec provozovala Marie Koptová s pomocí své tety Kateřiny Valentové. Koptová uvedla stejnou kombinaci povolání jako její předchůdce,³¹⁷ řeznictví však označila jako svou primární výdělečnou činnost a hostinství jako vedlejší, v náplni práce obou výše jmenovaných hostinských/řezníků však tato záměna mnoho neznamenal.

Naposledy se v rámci čtyř studovaných sčítání objevuje provozovatel hostince v roce 1910, kdy bylo pohostinské zařízení provozováno Annou Pajerovou a Václavem Hrubcem – *zástupcem hostinské*.³¹⁸ Hostinec v tomto čísle popisném je v paměti občanů vryt právě pod názvem „U Pajerů“. Ve stejném domě však rodina Pajerů žila prokazatelně

³¹⁴ Karel ALTMAN, *Hostinský – Příklad Jaroslava Stopky*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004. s. 237.

³¹⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³¹⁶ K. ALTMAN, *Hostinský*, s. 242.

³¹⁷ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³¹⁸ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

již při sčítání v roce 1890 i 1900,³¹⁹ ve sčítacím archu k č. p. 8 z roku 1910 jsou František Pajer (syn výše zmíněné hostinské Anny Pajerové) a jeho žena Františka Pajerová uvedeni jako vlastníci celého domu.³²⁰ I z toho pravděpodobně pramení dlouho přežívající název, který mezi obyvateli Čimelic existuje nadále, přestože restaurace či hostinec v tomto domě již dávno nefungují. V roce 1921 zde existence zařízení restauračního typu doložena není, ačkoliv ještě na fotografii datované přibližně k roku 1915 vyhotovené u příležitosti konání slavnosti Božího těla, je fungující hostinec zachycen.³²¹

Jednodušší situace z hlediska přechodu provozování živnosti panovala v hostinském zařízení v č. p. 20, které stejně jako předcházející leží přímo na čimelickém náměstí. Tato budova byla v přímém vlastnictví orlických Schwarzenbergů (jako přesný vlastník byl v roce 1910 i 1921 uváděn *kníže Karel Schwarzenberg*),³²² kteří ji zakoupili v roce 1856.³²³ Hospoda podle toho nesla a nese jméno „Na Knížecí“. Ve vymezené době zde postupně živnost vedli Josef Štochel a jeho žena Karolína,³²⁴ po úmrtí manžela hostinskou živnost provozovala vdova Karolína Štochlová se svým synem Karlem.³²⁵ Před začátkem první světové války zde hostinskou činnost provozoval Čeněk Bílý, který hostinec vedl i po válce, kdy mu zde pomáhal *učeň číšnictví* Josef Obermajer. Čeněk Bílý se svou ženou Marií pak celou hostinskou usedlost odkoupil v roce 1924.³²⁶

Podobnou změnu provozovatele ve stejné době zaznamenala i třetí čimelická hospoda, která sídlila v domě č. p. 98 ležícím výše po cestě směrem na Prahu. Tato hospoda se nazývala v určitém časovém úseku „Na Zavadilce,“ název však z povědomí obyvatel obce již většinou vymizel. Podle sčítacích archů hostinec provozoval v roce 1890 Karel Vytáček se svou ženou Antonií a dvěma dcerami *ku pomoci*.³²⁷ V roce 1900 hospodu Vytáček jako vdovec i nadále vedl stále s pomocí svých dvou dcer.³²⁸

³¹⁹ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890; Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³²⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³²¹ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 71.

³²² SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³²³ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 138.

³²⁴ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³²⁵ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³²⁶ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 138.

³²⁷ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³²⁸ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

V následujících dvou sčítáních hostinec provozoval Josef Možner, který pravděpodobně neměl žádný příbuzenský vztah k rodinně předcházejícího hostinského.³²⁹

V případě hostince provozovaného v usedlosti č. p. 59, která byla (a je) nazývána jako „Hvízdalka“ či hostinec „Na Hvíždalce“, je situace poněkud jiná. Protože hostinství zde bylo provozováno jako vedlejší výdělečná činnost a jako hlavní zdroj obživy tamějších obyvatel sloužilo polní hospodářství, Hvízdalka byla dlouhodobě v držení jednoho rodu. V roce 1890 ji vlastnil Josef Šindelář, který zde hospodařil a zároveň provozoval hostinec.³³⁰ Na usedlost se přiženil jeho otec Jan Šindelář původem z nedaleké Královy Lhoty v roce 1836.³³¹ V následujících dvou sčítáních ji provozoval syn stejného jména.³³² Při sčítání v roce 1921 zde není uvedena existence hostinské činnosti,³³³ i když lze předpokládat její kontinuitu.³³⁴

V obci po určitou kratší dobu fungovalo i další pohostinské zařízení, které však od ostatních výše uvedených bylo odlišné povahy. Zatímco tři předcházející byly hostince „restaurační“ povahy,³³⁵ následující zařízení, jehož existence je doložena ve sčítáních 1900 a 1910 v domě č. p. 23 ležícím téměř na čimelickém náměstí, můžeme označit jako *výčep kořalky*. Tento podnik byl provozován Annou Jelínkovou při obou výše uvedených sčítáních.³³⁶

4.5. Žáci, studenti, učitelé a jejich škola

4.5.1. Žáci a jejich obecná škola

Žáci místní obecné školy tvořili výraznou skupinu Čimelického obyvatelstva. Početní stavy ve sčítáních se relativně různí, v roce 1890 bylo ve věku povinné školní docházky 183 místních dětí, avšak pouze u 118 z nich lze nalézt ve sčítacích operátech označení

³²⁹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³³⁰ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³³¹ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 141.

³³² SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³³³ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³³⁴ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 141; Rodová držba Hvíždalky v přímém rodě Šindelářů (a s ní spojený provoz restauračního zařízení) trval k roku 2017 více než 180 let, nepřímo pak více než 258 let. V roce 2017 byla celá nemovitost odkoupená obcí Čimelice. Srov. https://pisecky.denik.cz/zpravy_region/restaurace-hvizdalka-uz-patri-obci-20170317.html, citováno dne 20. 7. 2018.

³³⁵ Ve sčítáních uváděny důsledně jako *hostinství*.

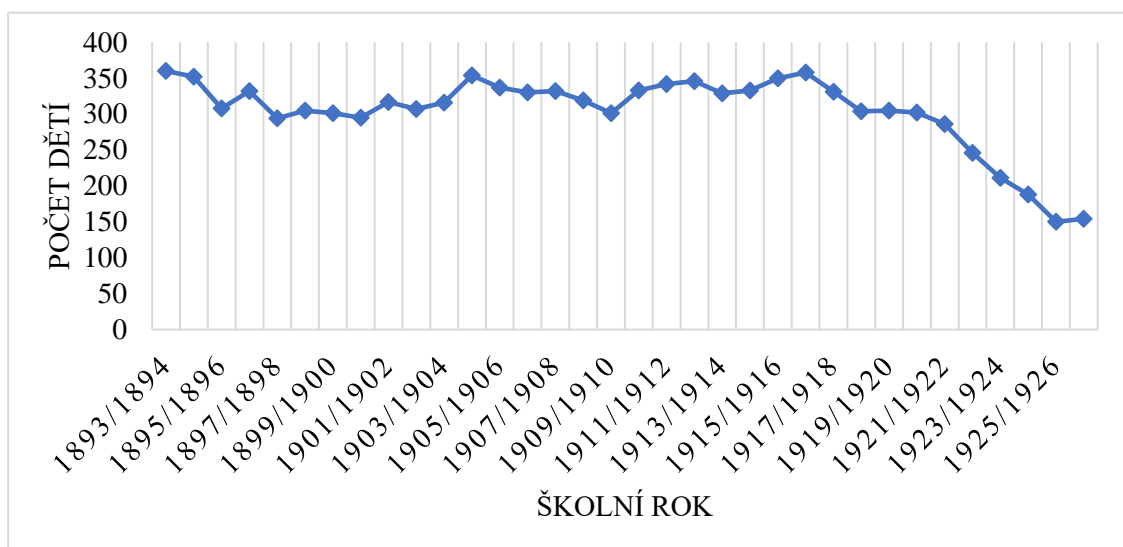
³³⁶ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

v rubrice určené pro povolání *žák/žákyně*.³³⁷ K roku 1900 bylo u 123 obyvatel dětského věku uvedeno stejné postavení jako v předcházejícím sčítání.³³⁸ V předválečném sčítání se nacházelo 113 dětí s označením *obecná škola* a postavením *žák/žákyně*.³³⁹ V poválečném sčítání v roce 1921 je stav žáků o poznání vyšší – 144 jich mělo jako hlavní činnost uvedenou obecnou školu a u dalších sedmi lze návštěvu školského zařízení předpokládat.³⁴⁰

Celkové počty žáků vesnické pětitřídní školy byly relativně vysoké – průměrně více než 300 dětí ve sledovaném období,³⁴¹ vysoký početní stav žáků zde trval již minimálně od roku 1869, kdy zdejší školu navštěvovalo na 240 dětí.³⁴² Zvláště ve venkovských školách panoval vysoký počet žáků a běžně byla překračována i zákonem daná hranice 80 dětí ve třídě.³⁴³ Ve dvacátých letech ovšem začala zdejší škola v počtu žáků výrazně upadat a od školního roku 1920/1921 do školního roku 1926/1927 přišla o polovinu žáků,³⁴⁴ Čimelicím se totiž v tomto období vytrvale snižoval počet obyvatel.

Graf č. 8

Vývoj počtu žáků v čimelické obecné škole (1893–1926)

³³⁷ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³³⁸ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³³⁹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁴⁰ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³⁴¹ SOKA Písek, NŠ Čimelice, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

³⁴² J. TOMAN, *Čimelice*, s. 73.

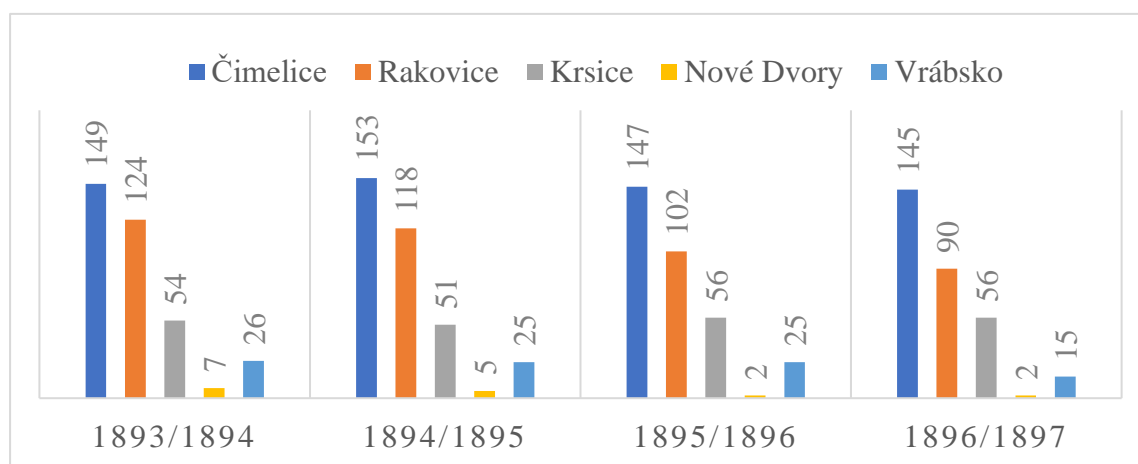
³⁴³ Srov. J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 363–364.

³⁴⁴ SOKA Písek, NŠ Čimelice, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

Místní obecnou školu navštěvovali mimo dětí přímo z obce i žáci ze spádových obcí ležících v nejbližším okolí, mezi něž patřily Rakovice, Krsice, Nové Dvory³⁴⁵ a Vrábsko. Čimelické děti tvořily v devadesátých letech 19. století o trochu méně než polovinu žáků a podobný stav se dá předpokládat i u let následujících. Z nedalekých Rakovic navazujících na určitých místech na Čimelice téměř „dům na dům“ tvořily školou povinné děti přibližně třetinu žáků, krsičtí žáci zhruba šestinu a žáci ze zbylých obcí už jen malou část.³⁴⁶

Graf č. 9

Domovské obce žáků čimelické obecné školy (1893–1897)

Žáci a učitelé byli nuceni využívat v době na přelomu 19. a 20. století již relativně starou budovu školy č. p. 3, jež byla postavena v roce 1803. Budova byla značně poškozená a bylo potřeba ji zrekonstruovat, když se do té doby čtyřtřídní škola rozšiřovala roku 1895³⁴⁷ na školu pětitřídní, bylo dokonce pátou třídu nutné zřídit v č. p. 100.³⁴⁸ Majitel nemovitosti Matěj Huleš se za nájemné 65 zlatých upsal k poskytnutí oné místnosti na šest let, z jeho strany byla smlouva nezrušitelná, škola ji však mohla kdykoli vypovědět. Třída byla vytvořena ze dvou místností zbouráním zdi, tato skutečnost je zaznamenána ve školní kronice v podmínkách výpovědi smlouvy: „...a majetníku přičinů zed' však postaviti dáti.“³⁴⁹ K rozšiřování obecných škol docházelo v této době i jinde,

³⁴⁵ Seskupení několika málo stavení při cestě mezi Čimelicemi a Orlíkem nad Vltavou, dnes součástí obce Králova Lhota.

³⁴⁶ SOKA Písek, NŠ Čimelice, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

³⁴⁷ Tamtéž; Můžeme se však setkat i s chybně uváděným datem 1885, k tomuto datu došlo nejspíše k rozšíření ze třítřídní na čtyřtřídní školu; Srov. J. TOMAN, *Čimelice*, s. 73.

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ SOKA Písek, NŠ Čimelice, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

jako příklad lze uvést Ouběnice, v nichž čtvrtá třída přibyla se začátkem školního roku 1897/1898.³⁵⁰

Tlak od místních pedagogů i nadřízených orgánů na výstavbu nové, potřebám vyhovující školní budovy se stupňoval, „sabotovaly“ ho však přiškolené obce z důvodu (oprávněné) obavy vysokých nákladů, které by z toho pro ně plynuly. Po dlouhých rozepřích však bylo roku 1907 o stavbě nové školy rozhodnuto.³⁵¹ Celkové náklady na stavbu nové školní budovy byly vypočítány na 57 242 K 48 h, ze tří přihlášených stavitelů podal nejvýhodnější nabídku stavitel J. Frič z Mirovic, který nabídl stavbu zhotovit za 55 811 K. Na nákladech se podílely jednotlivé přiškolené obce podle počtu žáků vysílaných do školy.³⁵² V nové škole se začalo vyučovat 20. září 1909, slavnostní akt k „otevření a svěcení“ nové školní budovy se konal v neděli 17. října stejného roku.³⁵³

4.5.2. Učitelé

S dětmi navštěvujícími místní obecnou školu úzce souvisí jejich pedagogové. Učitelé zaujímali velice malou část ve venkovské populaci, společně s duchovními a lékaři tvořili vrstvu zdejší inteligence. Pro rekonstrukci čimelického učitelského sboru lze jednak použít data ze sčítacích operátů, ale také lze užít informací z pečlivě vedené „statistiky“ učitelů ve školní kronice.

Stav osob s učitelským povoláním se v jednotlivých sčítáních vyvíjel následovně: 1890 pět osob,³⁵⁴ 1900 sedm osob,³⁵⁵ 1910 šest záznamů platných a jeden neplatný³⁵⁶ a v roce 1921 sedm.³⁵⁷ Protože učitelství bylo v našich podmínkách jedním z prvních povolání, kterému se mohly věnovat i ženy,³⁵⁸ objevovaly se ženy-učitelky i v Čimelicích v každém ze sčítání.

V první polovině devadesátých let 19. století zajišťovali výuku v Čimelicích tři učitelé, jedna industriální učitelka a řídící učitel. Jmenovitě tvořili učitelský sbor k roku 1890 *řídící učitel* Alois Hatlák, jehož dcera Veronika Hatlák(ová) byla zdejší *industriální učitelkou* – oba obývali s dalšími rodinnými příslušníky společnou domácnost přímo

³⁵⁰ J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 363.

³⁵¹ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 73–74.

³⁵² SOKA Písek, NŠ Čimelice, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

³⁵³ Tamtéž.

³⁵⁴ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³⁵⁵ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³⁵⁶ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁵⁷ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³⁵⁸ Pavla VIDLÁKOVÁ – Milena LENDEROVÁ, „...Skvrny něžného pohlaví“ aneb *Soukromý život prvních učitelek v Čechách*, Studie k sociálním dějinám 3 (10), 1993, s. 133.

ve školní budově č. p. 4. Dalším zdejším učitelem v roce 1890 byl Jan Veselý, který společně s manželkou žil v domě svého tchána a tchyně v č. p. 7. Dva *definitivní učitelé* František Bláha a Leopold Bartuška byli oba k roku 1890 svobodní a obývali pravděpodobně společnou domácnost při hostinci v č. p. 98.³⁵⁹

Alois Hatlák působící na čimelické obecné škole v pozici řídicího učitele již od roku 1871 (na pozici učitele od roku 1868) byl roku 1893 odeslán ve věku 68 let na odpočinek. Od školního roku 1893/1894 vedl školu Josef Tlustý, který na místo nastoupil z pozice řídicího učitele v nedalekém Varvažově. V místním učitelském sboru docházelo k vysoké fluktuaci zvláště na pozici zastupujícího podučitele.³⁶⁰ Tito mladí učitelé se snažili získat definitivu a kantorské místo (a s ním obstojný plat), kdekoli se právě uvolnilo. Na pozicích venkovských učitelů docházelo navíc k fluktuaci výraznější než v městském prostředí.³⁶¹ Po již zmíněném rozšíření školy na pětitřídní ústav se původní pětičlenný sbor rozrostl na sbor šestičlenný. Při škole také jako vyučující působili čimelický farář a kaplan, oba coby katechetové neboli učitelé náboženství.³⁶²

Ve sčítání z roku 1900 jsou uvedeni dva řídicí učitelé – „opravdový“ *řídicí učitel* Josef Tlustý a stále přítomný *řídicí učitel na odpočinku* Alois Hatlák. Učitelský sbor byl v té době tvořen učiteli, které pro toto období můžeme označit za páteřní, stále přítomný byl učitel Jan Veselý (na škole učil od roku 1886),³⁶³ Josef Ledvinka vyučující na čimelické škole od roku 1895³⁶⁴ a učitel Václav Laita, který zde vyučoval od roku 1896.³⁶⁵ Dva předešní obývali č. p. 17, zatímco Laita byl už ženatý, Ledvinka byl stále svobodný. Jako industriální učitelka stále působila Veronika Hatláková, která se svým otcem musela opustit služební byt ve škole a společně pobývali při hostinci č. p. 98. Dále zde v tomto roce byl zapsán učitel František Michl, který zde působil na oné často obměňované pozici zastupujícího učitele.³⁶⁶

V době mezi sčítáními došlo k výměně řídicího učitele. Se začátkem školního roku 1904/1905 odešel Josef Tlustý na odpočinek, prozatím nebyl konán výběr nového řídicího učitele, proto byl učitel první třídy Jan Veselý jmenován na pozici *zatimního správce školy*. V lednu roku 1905 byl na místo dosazen František Dunovský, jenž byl do

³⁵⁹ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³⁶⁰ Jejich seznam je uveden v příloze.

³⁶¹ J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 364.

³⁶² SOKA Písek, NŠ Čimelice, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ Tamtéž.

³⁶⁶ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

té doby řídícím učitelem v Záboří u Protivína.³⁶⁷ V posledním předválečném sčítání byl Dunovský stále ředitelem, jako učitelé zde nadále působili tři páteří učitelé Jan Veselý, Josef Ledvinka a Václav Laita. Na místě industriální učitelky působila Otílie Pazderníková, ta obývala samostatnou domácnost v domě č. p. 8. Pazderníková neměla v Čimelicích pravděpodobně žádné příbuzné, narozena byla v Mladějovicích na Strakonicku a domovské právo měla k obci Chrást na Blatensku.³⁶⁸ Právě nutnost přestěhovat se do cizího prostředí byla pro ženské učitelky obzvláště náročná, školy většinou s pracovním místem nenabízely bydlení, a tak si ho učitelky musely zařídit samy. Často si pronajímaly právě jako čimelická Otílie Pazderníková jednu jedinou místnost.³⁶⁹

Mimo učitelů působících při obecné škole v Čimelicích v roce 1910 pobýval ještě *vysokoškolský učitel* Dr. Miroslav Prokop Haškovec, který působil jako univerzitní docent v Praze. V neplatném záznamu zde navíc byla zanesena *industriální učitelka měšťanské školy* Věra Hatláková,³⁷⁰ jménem i rokem narození podobná bývalé industriální učitelce čimelické obecné školy Veronice Hatlákové. Jelikož tato dvě jména varíují i v záznamech ve školní kronice, pravděpodobně jde o jednu a touž osobu, nejasné ovšem zůstává, proč docházelo k záměně jména.³⁷¹

Roku 1920 do penze odešel řídící učitel František Dunovský a řízením školy byl pověřen Jan Veselý, který byl do pozice řídícího učitele jmenován s počátkem školního roku 1921/1922.³⁷² Genderové zastoupení vyučujících na čimelické obecné škole se po první světové válce značně proměnilo. Na pozici řídícího učitele figuroval dlouholetý čimelický učitel Jan Veselý, ve škole i nadále vyučoval jeho kolega Václav Laita. Místo industriální učitelky stále zastávala Otílie Pazderníková, nebyla už však jedinou ženou ve zdejším učitelském sboru, jako tomu bylo v roce 1910.

Na pozicích regulérních³⁷³ učitelek zde působily celkem tři ženy – Hana Netušilová a Anežka Lusková na pozicích *zastupujících učitelek* a Marie Vůjtová na pozici *zatímní učitelky*.³⁷⁴ Marie Vůjtová narozená v Čimelicích roku 1891 nastoupila na zdejší obecnou školu během probíhajícího světového konfliktu s počátkem školního roku

³⁶⁷ Tamtéž, NŠ Čimelice, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

³⁶⁸ Tamtéž, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁶⁹ P. VIDLÁKOVÁ – M. LENDEROVÁ, „...Skvrny, s. 137–138.

³⁷⁰ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁷¹ Tamtéž, NŠ Čimelice, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

³⁷² Tamtéž.

³⁷³ Rozuměj učitelky jiných předmětů než ručních prací.

³⁷⁴ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

1916/1917 po absolvování *c. k. českého ústavu ku vzdělávání učitelů v Příbrami*. Dvě další slečny nastoupily na čimelickou obecnou školu v roce 1920, Hana Netušilová i Anežka Lusková byly v té době velice mladé (18, respektive 19 let!), obě absolvovaly *dívčí učitelský ústav sv. Josefa v Českých Budějovicích*.³⁷⁵ Největším postrachem mladých učitelek byl obvykle vysoký počet dětí ve třídě, který ani trochu nepřipomínal cvičnou třídu, se kterou se mohly při studiu setkat.³⁷⁶ Naštěstí pro mladé učitelky začínal stav žáků v Čimelicích v této době rapidně klesat.

4.5.3. Studenti vyšších škol

Zatímco žačky a žáci byli v Čimelicích a v celých Čechách zastoupeni díky povinné školní docházce ve velkých počtech, s žáky/studenty vyšších typů škol to bylo jinak. Ve sčítáních z let 1890 a 1900 lze žáky škol jiných než obecných odlišit pouze označením *student* nebo *studující*, případně slovesně *studuje*. U žáků obecné školy se obvykle vyskytuje označení *žák*, *žákyně*, popřípadě *chodí do školy*. I proto bude nutné na závěry prezentované v této kapitole nahlížet kriticky, protože v takto nejasných označeních mohlo dojít k různým desinterpretacím. V předválečném sčítání z roku 1910 byla situace s označováním studentů vyšších škol o poznání lepší, ze zápisů lze většinou zjistit i typ navštěvované školy a ve sčítání 1921 ve většině případů i přesnou školu.

Počty studentů vyšších typů škol, jak již bylo řečeno, byly velice nízké. Většina dětí z venkovského prostředí obvykle absolvovala pouze školu obecnou a poté následovalo vyučení v řemesle, případně zapojení se do pracovního procesu v domácnosti a při rodinném hospodářství. K roku 1890 lze proto nalézt v Čimelicích pouze sedm *studujících*,³⁷⁷ o 10 let později bylo v platných záznamech obsaženo takovýchto osob osm a v neplatných dalších 12.³⁷⁸

Ve sčítání z roku 1910 je v platných záznamech obsaženo devět žáků měšťanské školy, jeden student školy reálné a jeden posluchač práv; v dalších sedmi neplatných záznamech jsou obsaženi tři studenti školy reálné, student gymnázia, posluchač obchodní školy, posluchač vyšší zahradnické školy a posluchač univerzity (přesněji lékařství). U univerzitního studenta práv nepřekvapí, že pocházel z rodiny přednosta stanice,

³⁷⁵ Tamtéž, NŠ Čimelice, inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

³⁷⁶ P. VIDLÁKOVÁ – M. LENDEROVÁ, „...*Skvrny*“, s. 135.

³⁷⁷ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³⁷⁸ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

u druhého vysokoškolského studenta povolání otce zjistit nelze, protože pobýval v rodině své sestry.³⁷⁹

Ze záznamů všech studentů (bez ohledu na platnost) lze získat informace z jakého sociálního prostředí pocházeli. Z deseti žáků měšťanské školy jich šest pocházelo z rodin zemědělců, dva byly z rodiny dílovedoucího v lihovaru, jeden z rodiny obchodníka a poslední z rodiny železničního dělníka. Ze studentů reálné školy pocházel jeden z rodiny zemědělce, jeden z rodiny čimelického učitele, jeden z rodiny knížecího sluhy, otec posledního byl naddozorcem finanční stráže. Jediný čimelický gymnaziální student z tohoto období pocházel z rodiny obchodníka, z této rodiny pocházel i posluchač na obchodní škole. Posluchač vyšší zahradní školy pocházel z rodiny knížecího zahradníka.³⁸⁰

V roce 1921 žilo v Čimelicích deset žáků a studentů vyšších škol, osm z nich navštěvovalo různé školy v Písku, u dvou byl uveden pouze typ školy bez místa studia. Ač v předcházejícím sčítání byla nejpočetnější navštěvovanou vyšší školou škola měšťanská, v roce 1921 byla uvedena pouze dvakrát. Vyšší množství studentů z Čimelic vykazovala *obchodní škola v Písku* a *Státní vyšší reálka Dr. Adolfa Heyduka Písek*,³⁸¹ do každé z těchto škol docházeli tři čimeličtí obyvatelé. Dále byla studenty z Čimelic navštěvována neurčitá *průmyslová škola* a neurčitá *střední škola v Písku*. Sociální původ výše zmíněných studentů byl různý, pouze v jediném případě však pocházel student z rodiny zemědělce (domkáře), ostatní pocházeli z jiných složek obyvatelstva, jmenovitě z rodin: holiče, šafáře, služebního dozorce, topiče u parního kotle, železničního výměňáře a revidenta důchodkové pokladny. Jeden student však nepobýval ve své rodině, proto povolání otce určit nelze.³⁸² Na české střední školy však na rozdíl od německých docházeli studovat (jak bylo patrné i z čimelického prostředí) nejenom studenti z vyšších ale i ze středních sociálních skupin.³⁸³

³⁷⁹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ V pramenech označována jako *vyšší státní reálka* nebo *reálka Adolfa Heyduka v Písku*.

³⁸² SOkA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³⁸³ Kateřina ŘEZNÍČKOVÁ, *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867–1918*, Praha 2007, s. 103–104.

4.6. Další příslušníci inteligence – duchovní a lékaři

Velice nepočetnou skupinu inteligence tvořili mimo již zmíněných učitelů i církevní hodnostáři působící při místním farním kostelu a lékaři, kteří poskytovali venkovskému obyvatelstvu primární zdravotní péči v roli lékaře obvodního.

Na čimelické faře v č. p. 3 v ulici vedoucí od náměstí k zámku v celém sledovaném období pobýval vždy farář a kaplan. Zatímco kaplan byl v každém ze sčítání jiný, k výměně faráře tak často nedocházelo. Prvním ze dvou čimelických farářů ve sledovaném období byl P. František Typlt, který v Čimelicích působil od neznámého data do roku 1900. Před ním zde v osmdesátých letech působil jako farář P. Jan Šimek.³⁸⁴ V roce 1900 P. Františka Typlta na pozici faráře nahradil P. Martin Žemlička, který zde působil i po roce 1921. Minimální dobou, za kterou mohl kněz po vysvěcení získat faru a s ní spojenou farnost, byly tři roky,³⁸⁵ P. Martin Žemlička však na místo faráře čekal více než 19 let. Jeho cesta na pozici dlouholetého čimelického faráře vedla přes řadu nižších církevních funkcí (kaplan, administrátor) vykonávaných převážně v obcích na Písecku a v okolí, před příchodem do Čimelic vykonával svou první šestiletou funkci faráře v nedalekém Kostelci.³⁸⁶

Mimo kaplana a faráře pobývaly na faře i další osoby, v roce 1890 zde bydlelo i příbuzenstvo P. Františka Typlta – jeho otec (*učitel na odpočinku*) a jeho svobodná sestra, která vykonávala funkci hospodyně, se svými dvěma dětmi. Mimo rodiny žila ve společné domácnosti i (farská) služka.³⁸⁷ Po změně faráře se počet obyvatel na faře ustálil na čtyřech osobách – farář, kaplan, hospodyně a služka. Hospodyně faráře Františka Žemličky byla v celém sledovaném období Leopoldina Sosnová, přičemž níže postavená služka se relativně rychle obměňovala – v každém sčítání byla zachycena jiná.³⁸⁸

Do sociální situace fary lze nahlédnout díky dochovanému pramenu, jímž je Seznam bytový z roku 1907. Farář Žemlička v této době pobíral celkem 1800 K, mnohem hůře placený kaplan Synek 700 K. Kaplan ze svého platu musel odvádět část za stravu, posluhu a prádlo. Za čištění bytu a bot platil kaplan oběma služebným podle své vůle. Hospodyně a služebná pobíraly svou mzdu přímo od faráře, výše jmenovaná dlouholetá hospodyně Leopoldina Sosnová pobírala za svou práci 300K a služka Prokopová se

³⁸⁴ SOkA Písek, FÚ Čimelice, inv. č. 79, sign. II.1, Osobní spisy farářů.

³⁸⁵ J. PETRÁŇ, Dějiny, s. 348.

³⁸⁶ SOkA Písek, FÚ Čimelice, inv. č. 79, sign. II.1, Osobní spisy farářů.

³⁸⁷ Tamtéž, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

³⁸⁸ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910; Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

musela spokojit s částkou téměř poloviční – 160 K. Služební plat faráře na počátku 20. století prudce narůstal, jak je patrné z následující tabulky, ovšem více než cokoli jiného se na růstu paušální částky v letech 1914–1919 podílela válečná inflace.³⁸⁹

Tabulka č. 11

Vývoj služebního platu čimelického faráře (1907–1919)

ROK	SLUŽEBNÍ PLAT (v K)
1907	1600
1914	1772
1915	1972
1916	2072
1917	2447
1919	4532

Zákonem z roku 1888 byl zaveden poměrně moderní systém zdravotnictví, páteř tohoto systému tvořili obecními zastupitelstvy placení lékaři, kteří sídlili v obcích s minimálním počtem 6000 obyvatel. Takto velká obec mohla vzniknout i vytvořením obvodu z několika menších.³⁹⁰ Ač tohoto počtu Čimelice nikdy ani náznakem nedosahovaly, dlouho usilovaly o to, aby se v obci (která navíc aspirovala na přirozené centrum mikroregionu) usadil natrvalo praktický lékař. Čimelice v této době spadaly do obvodu tvořeného několika obcemi s centrem v Miroticích.³⁹¹ Práce venkovského lékaře byla velmi náročná, musel totiž nahradit péči specialistů a samozřejmostí bylo pro pacienty obstarávat léky, protože nejbližší lékárna byla většinou značně vzdálená, navíc práce obecního lékaře byla i hůře placená než soukromá praxe.³⁹²

Dva lékaři v obci jsou zachyceni ve sčítání z roku 1900 – *praktický lékař* František Hejl a MUDr. Antonín Plánička,³⁹³ přičemž druhý jmenovaný v obci opravdu ordinoval minimálně do roku 1905.³⁹⁴ V roce 1907 se do Čimelice přistěhoval MUDr. Otakar Dolejší s manželkou, ten zde také ordinoval.³⁹⁵ Při sčítání v roce 1921 byl však již po smrti (zemřel snad v *ústavu pro choromyslné v Praze* v roce 1919),³⁹⁶ v domě č. p. 117 po něm zůstala mladá vdova a syn narozený v roce 1911, jenž nosil stejné jméno jako jeho otec. Vdova Marie Dolejší se také věnovala lékařskému odvětví, avšak za svou práci *zubní*

³⁸⁹ SOKA Písek, FÚ Čimelice, inv. č. 79, sign. II.1, Osobní spisy farářů.

³⁹⁰ P. NOVÁK a kol., *Dějiny*, s. 305.

³⁹¹ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 75.

³⁹² J. BERÁNEK, *Veřejná zdravotní péče*, s. 87–88.

³⁹³ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

³⁹⁴ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 75.

³⁹⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

³⁹⁶ Tamtéž, AO Čimelice, inv. č. 22, sign. IC/9, Seznam zemřelých 1906–1925.

techničky dojížděla do *laboratoře Dr. Hlaváče v Praze*.³⁹⁷ Na dalšího lékaře trvale usazeného a ordinujícího přímo v obci si občané Čimelic museli počkat až do roku 1933.³⁹⁸

4.7. Ostatní ekonomicky aktivní skupiny

4.7.1. „Průmyslová povolání“

S jistotou lze říct, že v celém sledovaném období opravdu typičtí zaměstnanci průmyslu v Čimelicích v této době ještě nepobývali, a to hlavně z důvodu, že v blízkosti neleželo žádné výraznější průmyslové centrum, do kterého by občané Čimelic mohli za práci denně docházet. Povolání, která je i přesto možno označit jako průmyslová, byla pevně navázaná na zemědělskou prvovýrobu. V roce 1890 ve sčítáních lze nalézt dva zaměstnance pivovaru (pravděpodobně knížecího pivovaru v Čimelicích) – jednoho *pomahače* a *sládka*, přičemž je nutno vzít v potaz, že právě tato povolání mohou být zařazena i mezi řemesla.³⁹⁹ Další obyvatelé zaměstnaní v podobných povoláních byly v operátech zachyceni až v roce 1910 – Václav Roubal a jeho dva synové pracovali v *knížecím lihovaru v Bisíngrovském dvoře*.⁴⁰⁰ Po první světové válce zde žili tři zaměstnanci pivovaru (*skladník, dělník, vaříč*) a dva zaměstnanci lihovaru (*správce a topič*).⁴⁰¹

4.7.2. Osobní služby

Zatímco ostatní profesní skupiny jsou z velké části záležitostí mužů, kategorie osobních služeb zahrnující služby různého charakteru, hospodyně (avšak ne ženy v domácnosti), kuchařky v soukromých domácnostech a další podobná povolání je profesní skupinou, která vykazovala značné zastoupení žen. Pro služebné byla hlavně v městském prostředí typická vysoká fluktuace, která pramenila z nejasného vymezení vztahu zaměstnankyně – zaměstnavatel, přičemž osoba u níž sloužila si mohla nárokovat nejenom jejich pracovní sílu, ale i soukromý život.⁴⁰²

³⁹⁷ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

³⁹⁸ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 84.

³⁹⁹ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

⁴⁰⁰ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁴⁰¹ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁴⁰² Nad' a MACHKOVÁ PRAJZOVÁ, *Služba v domácnosti – specifický druh námezdní práce v 19. století*, Historická demografie 34, 2010, s. 73–80.

Počet osob, které sloužily v soukromé domácnosti, byl na vesnici relativně nízký – ve třech sčítáních před první světovou válkou se pohyboval v počtu mírně nad 30, v prvorepublikovém sčítání jejich počet klesl na méně než polovinu. V počtech všech označených kategorií *domácí služby* se však v polovičním a větším podílu ve sčítáních z let 1900 a 1910 nalézají rodinní příslušníci.⁴⁰³ Mohlo se jednat o členy rodiny pomáhající v domácnosti, ovšem v této kategorii jsou řazeny i prokazatelně sloužící osoby (*klíčnick, vrátný, knížecí lokaj či sluha*), a je proto obtížné je od sebe odlišit. Osob ženského pohlaví označených touto kategorií bez příbuzenského poměru k ostatním obyvatelům domácnosti se ve sčítání v roce 1900 nalézalo deset (z celkových 30 žen označených kategorií povolání *osobní služby*),⁴⁰⁴ v roce 1910 bylo takových 14 (z celkových 26 žen v kategorii povolání *osobní služby*),⁴⁰⁵ které s výraznou jistotou lze označit za osoby živící se jako domácí služby.

Ač se v této skupině nalézaly hlavně obyvatelky Čimelic, vyskytovalo se v ní i několik mužů, ti typicky patřili ke služebnictvu, které se staralo o čimelický zámek a jeho obyvatele, pracovali tedy v *knížecích službách* na pozicích jako *zámecký klíčnick, zámecký vrátný či knížecí kočí a sluha*. Až do roku 1910 byla ve službách knížat ze Schwarzenbergu angažována rodina Olearčuků v různých pozicích. Výraznou stálost vykazuje pozice zámeckého klíčnicka, kterou vykonával mezi lety 1890–1910 (1911) Josef Říha, toho vystřídal Jakub Tumovec, jenž se do Čimelic přistěhoval v roce 1911.⁴⁰⁶

Pokud ženy pracující jako osobní služby pobývaly v domácnostech svých zaměstnavatelů, jednalo se zejména o movitější čimelické občany jako byli například *předseda stanice* či *pojezdny* (hospodářský úředník) nebo ve stále početnějších domácnostech penzionovaných úředníků či lékařů. Díky výrazně nižšímu počtu sloužících osob a přesnému označování výkonu povolání lze k roku 1921 uvést, že v Čimelicích využívali ve svých domácnostech služku: *penzionovaný úředník*, dvě *penzistky*, *farář (hospodyně a služku)*, dva *obchodníci*, *hostinský*, *správce lihovaru*, *samostatný zahradník*, *řezník a přednosta stanice*.⁴⁰⁷

⁴⁰³ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900; Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁴⁰⁴ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

⁴⁰⁵ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁴⁰⁶ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁴⁰⁷ Tamtéž.

4.8. Ekonomicky neaktivní obyvatelé

Mezi ekonomicky neaktivní složky obyvatelstva lze spolehlivě zařadit děti předškolního a školního věku, studenty (o těchto skupinách již byly informace uvedeny v přecházejících kapitolách), k práci neschopné, špitálníky, osoby s chudinskou podporou a penzisty. Situace se však komplikuje zvláště u žen v domácnosti, protože vlastnila-li jejich rodina hospodářství, pak zcela nepochybně na něm pomáhaly a tím by mohli spadat mezi ekonomicky aktivní. Avšak ženy v domácnosti, jejichž manžel spadl do vyšší příjmové skupiny, nemusely opravdu zastávat jinou práci než v tu domácnost a ekonomicky mohly zcela spoléhat na svém manželovi.

Dětská část populace tvořila v celém sledovaném období výraznou složku obyvatel Čimelic. V celozemském měřítku tvořila tato část populace v letech 1890–1910 přibližně 33,9 % obyvatel, po první světové válce provázené dramatickým poklesem natality tvořila dětská populace do 14 let 27,8 %.⁴⁰⁸ V roce 1890 tvořily děti a studenti 34,8 % obyvatel Čimelic,⁴⁰⁹ v roce 1900 v Čimelicích nastal výrazný propad na 28,7 % – v obci došlo k výraznému úbytku zvláště dětí školního věku (zhruba o 60) a mírnějšího u dětí ve věku předškolním (přibližně o 20).⁴¹⁰ V následujícím sčítání z roku 1910 se procento dětí (31,2 %)⁴¹¹ v Čimelicích přiblížilo obecnému stavu, ovšem stále bylo mírně nižší. Po skončení světového konfliktu poměrná část (27,7 %)⁴¹² dětí v Čimelicích dokonale kopírovala obecný trend.

Osoby zchudlé či přestárlé a neschopné dalšího výkonu práce byly další složkou ekonomicky neaktivního obyvatelstva, přičemž tuto skupinu lze rozdělit do dalších podskupin. Špitálníci byli většinou bývalými zaměstnanci vrchnosti, ta pro ně zřizovala špitály, v nichž našli základní životní potřeby, za svůj pobyt „platili“ pravidelnými modlitbami za zřizovatele.⁴¹³ Přímou označení *špitálník/špitálnice* bylo uvedeno ve sčítáních z let 1890 a 1900. V prvním ze sledovaných sčítání bylo zachyceno šest špitálníků v pokročilém věku 60 a více let obývajících nemovitost č. p. 78,⁴¹⁴ v následujícím sčítání bylo ve stejném domě zachyceno taktéž šest špitálníků v podobném věku.⁴¹⁵ V roce 1910 se označení *špitálník* nevyskytovalo ani jednou a v domě č. p. 78

⁴⁰⁸ V. SRB, *1000 let*, s. 101.

⁴⁰⁹ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

⁴¹⁰ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

⁴¹¹ Tamtéž, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁴¹² Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁴¹³ P. NOVÁK a kol., *Dějiny*, s. 43–44.

⁴¹⁴ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

⁴¹⁵ Tamtéž, inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

bydlely tři rodiny, v nichž fungovali rodiče jako živitelé. Nově se však v tomto roce ve sčítacích operátech vyskytlo označení *knížecí podporovanec/podporovanka* u osmi osob, které obývaly bývalou školu⁴¹⁶ v č. p. 4, čímž budova získala nové využití.⁴¹⁷ V prvorepublikovém sčítání se osoby v zaopatření knížecího špitálu nevyskytovaly.⁴¹⁸

Další součástí sociálního systému byla i tzv. chudinská péče, kterou měly obce v náplni své agendy od roku 1849, kdy jim Prozatímní obecní řád nakazoval postarat se o své příslušníky (osoby s domovským právem k obci) v případě jejich zchudnutí, tento výnos byl zpřesněn zákony v letech 1863 a 1868.⁴¹⁹ S přesně označenými obecními almužníky a almužnicemi se lze v čimelických sčítacích operátech setkat až v roce 1910. Z celkem 15 takto označených jich bylo nejvíce (šest) soustředěno v domě č. p. 37, který mimo nich obývalo i několik jejich příbuzných a *obecní ponocný* František Halada,⁴²⁰ tento fakt nasvědčuje tomu, že šlo o obecní chudobinec.⁴²¹ V následujícím sčítání zde nadále fungoval chudobinec s počtem 25 obývajících osob, avšak většina jeho obyvatel byla označena jako zaměstnaná či navštěvující obecnou školu. Z pěti obyvatel domu, jejichž místo výkonu povolání bylo označeno jako *chudobinec Čimelice*, byli dva i přes svůj pokročilý věk 69, respektive 79 let označeni jako zaměstnaní v zemědělství.⁴²²

Obyvatelé Čimelic na odpočinku, ve výslužbě či penzionovaní státní i jiní zaměstnanci byli ve sledovaném období zastoupeni velice malým vzorkem. V roce 1890 žili v obci takto označení tři muži a jedna žena, jmenovitě se jednalo o *učitele na odpočinku* Václava Typlta, *přednostu stanice na odpočinku* Václava Garkíše, *lesníka ve výslužbě* Čeňka Kílera a *knížecí penzistku* Barboru Lipanskou.⁴²³ Další osoby přesně označované jako *penzisté* či *penzistky* jsou k nalezení až v operátech z předválečného sčítání z roku 1910.⁴²⁴ Oproti roku 1890 zde v době před první světovou válkou žilo penzionovaných obyvatel více než dvojnásobné množství (11). Nejvíce z nich (v počtu pěti) bylo dřívějšími zaměstnanci v *knížecích službách*, stejný počet osob byl v době svého pracovního života zaměstnán u státních drah, posledním penzistou v obci byl

⁴¹⁶ Nová škola byla dostavěna a uvedena do provozu v roce 1909.

⁴¹⁷ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁴¹⁸ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁴¹⁹ P. NOVÁK a kol., *Dějiny*, s. 44.

⁴²⁰ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁴²¹ Srov. P. NOVÁK a kol., *Dějiny*, s. 44.

⁴²² SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

⁴²³ Tamtéž, inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

⁴²⁴ Ve sčítání k roku 1900 však figuruje značný počet (20) osob převážně vysokého věku označených jako *soukromník/soukromnice* bez další upřesňující informace.

k tomuto roku *hejtman ve výslužbě* Václav Moschnitska.⁴²⁵ Po vzniku samostatného československého státu žil v obci stejný počet penzistů a penzistek, tak dokonalé rozvrstvení jako pro předchozí sčítání však v pramenech nalézt nelze.⁴²⁶

⁴²⁵ SOKA Písek, OÚ Milevsko, inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

⁴²⁶ Tamtéž, inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

5. Dopad první světové války na obyvatele Čimelic

5.1. Čimeličtí rodáci v první světové válce

V samotném závěru zkoumaného období dopadla na Čimelice stejně jako na jiná města a vesnice napříč celou Evropou první světová válka, která znamenala pro obyvatele výrazné vybočení z normálu a každodennosti. Do války bylo v rámci branné povinnosti povoláno z Čimelic 126 mužů, domů se nikdy nevrátilo 30 z nich – 27 padlo a tři zemřeli z jiných příčin.⁴²⁷

V dnešní době je nejpatrnější připomínkou více než sto let starého konfliktu pomník padlých, který stojí na čimelickém náměstí. Byl postaven v průběhu roku 1919 a 4. července téhož roku byl slavnostně odhalen. Dodatečně pak byla na památník v roce 1924 vytesaná jména padlých, kteří v době jeho výroby nebyli ještě za padlé označeni.⁴²⁸ Tato skutečnost je dodnes patrná, protože dodatečně doplněná jména jsou zařazena až po zemřelých v roce 1919, i přestože jejich nositelé padli nebo zemřeli už v průběhu let 1914–1915. Na památníku je uvedeno všech 30 rodáků zemřelých ve vojenské službě v letech 1914–1919, mezi nimiž je uveden i kníže Karel (V.) ze Schwarzenbergu,⁴²⁹ který padl ve službách rakousko-uherské armády na počátku války. Nejmladšímu padlému z Čimelic v době úmrtí bylo 18 let, nejstarší zemřel ve 42 letech, v průměru umírali ve válce čimeličtí občané ve věku 28 let.

V databázi padlých provozované Vojenským ústředním archivem Praha (dále jen VÚA) je možno dohledat devět mužů. U Karla Valenty a Jana Hejla lze ze záznamu zjistit pouze datum úmrtí. Tři další byli ztraceni v rámci zeměbranceckého pěšího pluku č. 28 (respektive střeleckého pěšího pluku č. 28 jako jeho nástupce) na ruské frontě – dva z nich (Oto Kohn a František Kafka) zemřeli v ruském zajetí a František Klása padl na Haliči u Serafince. Na stejné frontě padli ještě dva obyvatelé Čimelic – Robert Přáda ve službě v pěším pluku 75 a Alois Hudeček v náhradním praporu čs. pěšího pluku 11, který padl do ruského zajetí u Astrachaně. Na italském bojišti padli podle záznamů VÚA Jan Mžík ve službě v neznámé jednotce a Václav Korecký jako voják pluku 11, záznam Václavova bratra Josefa se v databázi nenalézá, jeho záznam je však k nalezení v Druhopise knihy zemřelých pěšího pluku č. 11. Josef tedy zemřel ve stejné jednotce a na stejné frontě jako

⁴²⁷ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 79.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 80.

⁴²⁹ O jeho životě, nikoli však smrti Zdeněk BEZECNÝ, *Karel V. ze Schwarzenbergu (Životní styl šlechtice přelomu 19. a 20. století.)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku (= Opera historica 4)*, České Budějovice 1995, s. 117–126.

jeho bratr, každý však na jiném místě i v jiném čase – Václav zemřel v polní nemocnici ve městě Opčina u Terstu, Josef podlehl nejspíše španělské chřipce ve špitále v tyrolském městě Grigno.

Dvě rodiny v Čimelicích zaznamenaly větší ztrátu než ostatní, rodina Hejlových před válkou obývající č. p. 9 ztratila syny Jana a Josefa, rodina Koreckých bydlící v roce 1910 v č. p. 43 ve válce přišla o již zmíněné syny Václava a Josefa. Václavu Koreckému se v minulém století dostalo pozornosti v již zmiňovaném politickém románu *Voják s maceškou* autora Rudolfa Franze, který balancuje na hraně literatury faktu a beletrie. Román vypráví nejenom o předválečném období života Václava Koreckého, jehož určité pasáže byly v této práci již využívány, ale vypráví z velké části také o jeho životě za války.

5.2. Legionáři

Ve stále aktualizované databázi legionářů provozované VÚA se ve vztahu k Čimelicím nachází celkem 16 záznamů legionářů. Všichni mají společné místo narození právě v Čimelicích. V otázce bydliště jsou uvedeny Čimelice čtyřikrát jako hlavní záznam, další tři uvádí Čimelice společně s dalším městem či obcí (Praha, Smíchov, Rakovice). Ostatní legionáři mají k Čimelicím vztah jako k rodišti, narukovali však z jiné obce – Václav Keřka uvedl dokonce jako bydliště Cleveland v Ohio, kde se do legií přihlásil na sklonku války 22. 6. 1918. Podle záznamu bojoval po boku československých legií na západní frontě ve Francii.

Z uvedených 16 legionářů se domů nevrátil pouze František Hřebřina, který zemřel 5. 7. 1918 ve službě 8. střeleckého pluku ruských legií u Nikolsku v dnešní Vologdské oblasti Ruské federace. Toman uvádí že přímo do Čimelic se jako místa bydliště vrátilo osm legionářů⁴³⁰ – dokazatelných z databáze VÚA je šest navrátilců, včetně osob s uvedením dvojího bydliště. Toman pro svoje tvrzení nepodává žádné prameny a ani navrátilší se legionáře nejmenuje, je však možné, že v databázi nejsou obsaženi všichni a do svého bydliště v Čimelicích se opravdu navrátili až na jednoho všichni.

Z hlediska služby v legiích byli čimeličtí občané zastoupeni nejvíce v legiích ruských v počtu osmi mužů, pět sloužilo v legiích italských a tři v legiích francouzských (respektive čtyři, Josef Dvořák má ve svém záznamu označeny legie ruské i legie

⁴³⁰ J. TOMAN, *Čimelice*, s. 79.

francouzské). Dvořák nejspíše na východní frontě v ruských legiích nebojoval (Toman ho ve svém medailonku označuje pouze za člena 22. československého pěšího pluku ve Francii.),⁴³¹ od října 1915 do července 1917 pobýval sice v ruských zajateckých táborech, poté mezi červencem a zářím 1917 absolvoval v ukrajinském Borispolu vojenské studium a odtud se do listopadu téhož roku přesunul na západní frontu, kde absolvoval další vojenské vzdělání ve Vadeney. Následně byl zařazen od března do května 1918 do 21. československého střeleckého pluku jako spojovací důstojník a na stejné pozici působil až do ledna roku 1919 ve 22. československém střeleckém pluku, kde dosáhl hodnosti kapitána telegrafního vojska.⁴³²

⁴³¹ Tamtéž, s. 79.

⁴³² Služební údaje legionáře, <https://forum.valka.cz/topic/view/104891/Dvorak-Josef>, citováno dne 20. 7. 2018.

6. Závěr

Analýzou čimelického obyvatelstva v období let 1890–1921 byla zjištěna řada specifíků, kterými se obec vymykala z průměru. Čimelice se na přelomu 19. a 20. století stejně jako jiné malé a střední obce nacházely na počátku období, které změnilo venkov a jeho vnímání k nepoznání, i přes to si ještě v této době Čimelice udržovaly výrazný venkovský charakter.

Obec ve sledovaném období z demografického hlediska stárla – za více než 30 let sledovaného období se průměrný věk zdejších obyvatel zvýšil o téměř šest let. Stárnutí vesnice bylo dáno jednak odchodem mladých za prací do měst (lákové byly pro místní obyvatele stejně jako pro další v českých zemích zvláště Praha a Vídeň), snižujícím se počtem dětí a také prodlužujícím se věkem dožití. V obci dlouhodobě zůstávala převaha ženské populace nad mužskou, přičemž tato převaha byla v Čimelicích výraznější než v obecném měřítku. Jediným obdobím, kdy dosahovala feminita v obci nižších hodnot, než jaké byly hodnoty celozemské, byl rok 1921. Protože ženská populace byla méně zasažená světovou válkou, její převaha v populaci znovu narostla, v Čimelicích se však tento trend neprojevil.

Čimelice neměly kolem přelomu století žádný problém s národnostními spory jednoduše z důvodu, že se zde německá menšina téměř nevyskytovala – za celých sledovaných 30 let zde pobýval určitý čas jen jeden německy hovořící manželský pár. Čimelice ve zkoumaném období zůstávaly nadprůměrně katolické, po první světové válce byla tato jednota mírně narušena občany, kteří se přihlásili k novým církvím či bezvěreckému hnutí.

Pracovní náplň života obyvatel Čimelic byla ve sledovaném období poměrně stálá. I přes relativně velký úbytek v zemědělství zaměstnaných osob (z 279 v roce 1900 na 204 v roce 1921) zůstávala většina zdejších občanů ekonomicky závislá na zemědělské prvovýrobě. Řemesla, která byla vykonávána v Čimelicích na přelomu století, vykazovala relativní stálost nejenom v počtech pracovních sil v jednotlivých odvětvích, ale i v rodinné tradici většiny vykonávaných řemesel – ta byl zvláště patrná například u kominictví a mlynářství. Svět obyvatel vesnice se však měnil s tím, jak na venkov pronikaly i osoby, které nepatřily k typickému venkovskému koloritu. Ve sledovaném období se skupina státních zaměstnanců více než zdvojnásobila, přičemž nejvíce se tento jev týkal zaměstnanců státních drah. Ač ve sledovaném období vrcholila industrializace, v Čimelicích v této době ještě nepobývali žádní zaměstnanci typických průmyslových

závodů a spíše se zde udržovala živnostnická malovýroba provozována již jmenovanými řemeslníky.

Vesnice se proměňovala i ve složení rodin – ve sledovaném období výrazně ubývalo dětí, tento trend navíc zdůraznil světový konflikt, i po něm však v obci počet dětí, jak je patrné ze statistiky žáků, nadále výrazně klesal. U další ekonomicky neaktivní skupiny nastaly v tomto období změny – do Čimelic se začaly stěhovat penzionované osoby, jejichž počty sice nebyly nijak výrazné, avšak přinášely s sebou kulturu měst.

Intelligence jako „cizorodý“ prvek se v obci nacházela stabilně, ale ve velice malém počtu. Mladí podučitelé zde setrvali většinou jen jeden jediný rok a stálý učitelský sbor se příliš neměnil. Ač obec bojovala o v Čimelicích ordinujícího lékaře, dočkala se ho ve sledovaném období jenom na krátký čas a na skutečně trvale usazeného lékaře si musela ještě počkat. Úplným závěrem ke složení obyvatel Čimelic podle jejich povolání lze podotknout, že ačkoliv došlo ve sledovaném období k řadě dílčích změn, i nadále si tato jihočeská vesnice zachovávala venkovský charakter a k úplnému „zániku venkova“ zde ještě nedošlo.

Vesnice byla z dostupných pramenů přiměřeně zalidněna, používané sčítací operáty ke konkrétním osobám poskytly relativně značné množství informací, avšak jako pramen k poznání jednotlivce a výraznější antropologizaci historie mají své limity. Řada amatérských badatelů využívá sčítací operáty jako jednu z nejpřístupnějších možností pro genealogické bádání, nejenom pro tento účel však skýtají určité překážky, například přesná data narození nejsou v těchto pramenech příliš spolehlivá, i u prokazatelně stejné osoby se tato informace může mezi jednotlivými sčítáními výrazně lišit. K poznání struktury vykonávaných povolání však jednotlivá místní sčítání poskytují cenné informace.

Sčítací operáty jsou vhodnými prameny zvláště k využití kvantifikačních metod a pro komparativní analýzu. Využití pramene v tomto směru pomohlo osvětlit místa, která v historii Čimelic zůstávala prozatím nepoznaná. V tomto směru se navíc podařilo získat data, která budou využitelná pro další badatele.

Pro podrobnější výzkum jednotlivců ve vymezeném časovém období by bylo potřeba nalézt prameny zvláště osobní povahy, ty jsou však extrémně vzácné. I jiné použité prameny však ukázaly v tomto směru svou užitečnost, zvláště školní kronika, pokud byla vedena alespoň v takové úrovni jako při čimelické obecné škole, může poskytnout nejenom základní informace o jednotlivých učitelích. Pro další analýzu, která by mohla venkovské učitele na přelomu 19. a 20. století badatelsky více ozřejmit, by však

k ní bylo potřeba i dalších pramenů. Problémem pro studium venkova však obecně zůstává značná torzovitost fondů jednotlivých obcí.

Tento text v určitých aspektech může působit poněkud izolovaně, nicméně práce o jediné obci v tomto rozsahu nemůže postihnout veškeré důležité aspekty, které vyvstanou zvláště v porovnání s dalšími obdobnými pracemi. Perspektiva navazujícího výzkumu může směřovat k podobné analýze další obce a následnému srovnání s touto prací. Lepší (avšak značně náročné) by pak bylo poznání širší lokality sestávající se z několika reprezentativně vybraných obcí na základě počtů jejich obyvatel. Takový vzorek by mohl poskytnout hlubší poznání mikroregionu a v „mozaice“ s dalšími obdobnými pracemi by mohl vytvořit plastický obraz venkovského obyvatelstva jižních Čech v období přelomu 19. a 20. století.

Druhým případným směrem, kterým lze tuto práci rozvinout, je podrobnější analýza konkrétních jedinců, k takovému výzkumu by však bylo nutné využít mnohem širší spektrum pramenů. Nejsnazší přístup blížící se k historické antropologii nabízí analýza venkovské inteligence, zvláště pak učitelů. Pro ty čimelické by bylo s vysokou pravděpodobností možné využít prameny uložené ve fondu Národní škola Čimelice,⁴³³ ač se jedná o prameny aktové povahy vzniklé z provozu školy, osobnosti jednotlivých učitelů jsou v nich obsaženy v jejich příspěvcích k jednání, v názorech, návrzích apod. Tyto a podobné prameny by mohly přispět k rekonstrukci pracovního a myšlenkového světa venkovských učitelů – význačných osobností každé vesnice.

⁴³³ Například SOkA Písek, NŠ Čimelice, inv. č. 132, sign. II/132, Konferenční protokoly (1896–1918); Tamtéž, inv. č. 137, sign. II/B, Spisy (1836–1918).

7. Prameny a literatura

7.1. Prameny

7.1.1. Nevydané prameny

Státní okresní archiv Písek

Okresní úřad Milevsko

inv. č. 1674, Sčítací operáty Čimelice 1890.

inv. č. 1778, Sčítací operáty Čimelice 1900.

inv. č. 1886, Sčítací operáty Čimelice 1910.

inv. č. 2002, Sčítací operáty Čimelice 1921.

inv. č. 1693, Sčítací operáty Rakovice 1890.

inv. č. 1797, Sčítací operáty Rakovice 1900.

inv. č. 2023, Sčítací operáty Rakovice 1921.

Farní úřad Čimelice

inv. č. 79, sign. II.1, Osobní spisy farářů.

Archiv obce Čimelice

inv. č. 22, sign. IC/9, Seznam zemřelých 1906–1925.

Národní škola Čimelice

inv. č. 1, sign. I/1, Památní kniha (1739) 1874–1927.

inv. č. 132, sign. II/132, Konferenční protokoly (1896–1918).

inv. č. 137, sign. II/B, Spisy (1836–1918).

7.1.2. Hmotné prameny

Památník obětem světové války v Čimelicích

7.2. Literatura

ALTMAN, Karel, *Hostinský – Příklad Jaroslava Stopky*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř, *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004, s. 239–249.

BERÁNEK, Jan, *Veřejná zdravotní péče a hygiena na české vesnici (Jinecko) koncem 19. století*. Portrét venkovského lékaře, Podbrdsko 9, 2002, s. 84–98.

- BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010.
- BEZECNÝ, Zdeněk, Karel V. ze Schwarzenbergu (*Životní styl šlechty přelomu 19. a 20. století.*), in: Václav Bůžek (ed.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku (= Opera historica 4)*, České Budějovice 1995, s. 281–295.
- DAVÍDEK, Václav a kol., *Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970*, Praha 1978.
- ČAPKOVÁ, Kateřina, *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*, Praha 2005.
- ČTVRTNÍK, Pavel a kol., *Dějiny pošty v českých zemích*, Praha 2000.
- FASORA, Lukáš a kol. (edd.), *Libor, Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno 2006.
- FASORA, Lukáš a kol. (edd.), *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století*, Brno 2011.
- FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004.
- FIALOVÁ, Ludmila a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996
- FRANZ, Vladimír, *Voják s maceškou*, Praha 1983.
- GRULICH, Josef, *Populační vývoj a životní cyklus obyvatelstva na jihu Čech v 16.–18. století*, České Budějovice 2008.
- HELEMÍKOVÁ, Jana, *Židé v Jevíčku od poloviny devatenáctého století do roku 1938*, *Historická demografie* 25, 2001, s. 191–155.
- HLAVAČKA, Milan a kol., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, II. díl, Praha 2014.
- HLAVAČKA, Milan a kol., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, I. díl, Praha 2014.
- HORSKÁ, Pavla, *Ekonomické cykly v českých zemích*, *Hospodářské dějiny* 1, 1978, s. 33–88.
- HRUDOVÁ, Michaela, *Socio–ekonomická struktura obyvatelstva Hodolan na základě dochovaných sčítacích operátů*, Diplomová práce, Olomouc 2015.

- JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátků industrializace do konce habsburské monarchie*, Praha 2006.
- JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan a kol., *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015.
- JIRIČKA, Václav, *Vzpomínky na život a práci železničního zřízence v letech 1896–1926*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 3, 2009, s. 211–217.
- KAČEROVÁ, Eva – MICHALEC, Libor, *Příběh statistiky*, Praha 2014.
- KALIBOVÁ, Květa – PAVLÍK, Zdeněk – VODÁKOVÁ, Alena, *Demografie nejen pro demografy*, Praha 2009.
- KALIBOVÁ, Květa, *Úvod do demografie*, Praha 2003.
- KÁRNÍKOVÁ, Ludmila, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1854–1914*, Praha 1965.
- KLADIWA, Pavel a kol., *Národnostní statistika v českých zemích 1880–1930. Mechanismy, problémy a důsledky národnostní klasifikace*, I. díl, Praha 2016.
- KLEMPERA, Josef, *Vodní mlýny v Čechách*. V díl. Českobudějovicko, Jindřichohradecko, Vltavotýnsko, Tábořsko, Strakonicko, Českokrumlovsko, Milevsko, Písecko, Pelhřimovsko, Praha 2000.
- KODEDOVÁ, Oldřiška, *Námezdní pracovní síly v zemědělství Čech od 80. let 19. století do roku 1914*, *Hospodářské dějiny* 1, 1978, s. 121–147.
- KOPIČKOVÁ, Božena a kol., *Práce, profese, politika*, in: Milena Lenderová a kol. (edd.) *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 358–479.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. díl, A–G, Praha 1991.
- KUČERA, Milan, *Populace české republiky 1918–1991*, Praha 1994.
- KUDLÁČEK, Martin, *Sčítání obyvatelstva ve Znojmě v roce 1921*, *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě*, Znojmo 2002, s. 29–46.
- LUJKOVÁ, Květa, *Výchova filmových kádrů. Historie Střední průmyslové školy filmové*, Diplomová práce, Brno 2013.
- MACKOVÁ, Marie, *Finanční stráž v Čechách 1842–1918*, Pardubice 2017.

- MACHAČOVÁ, Jana, *Prostředí drobného řemeslnictva v Českých zemích v druhé polovině 19. století (analýza pamětí Václava Medka)*, in: Zdeněk Kárník (ed.), *K novověkým sociálním dějinám českých zemí 2. Z dob rakouských a předlitavských 1848–1918*, Praha 1998, s. 101–114.
- MACHKOVÁ PRAJZOVÁ, Nad'a, *Služba v domácnosti – specifický druh námezdní práce v 19. století*, *Historická demografie* 34, 2010, s. 73–80.
- MALÍŘ, Jiří (ed.), *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*, Brno 2008.
- MAREK, Pavel, *Česká reformace 20. století? K zápasu církve československé (husitské) o vizi moderního českého křesťanství v letech 1920–1924*, Olomouc 2015.
- MATĚJČEK, Jiří, *Maloměští řemeslníci ve druhé polovině 19. století: Alois Beer. Památnosti mého podomování*, in: Zdeněk Kárník (ed.), *Studie k sociálním dějinám 19. století 5*, (= Studien zur Sozialgeschichte des 19. Jahrhunderts), Opava 1995, s. 169–200.
- MATĚJČEK, Jiří, *Živnostník. Příklad Antonína Vodsed'álka, Jana Vognara, Aloise Beera a Václava Medka*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004, s. 355–366.
- MAUR, Eduard – HORSKÁ, Pavla, *Zemědělské obyvatelstvo českých zemí 17.–19. století*, *Historická demografie* 10, 1986, 177–189.
- MAUR, Eduard, *Základy historické demografie*, Praha 1983.
- NOVÁK, Pavel a kol., *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*, Praha 2007.
- NOVÁK, Pavel, *Rolník – Vysočina. Příklad Viléma Richlého a rodin z Mirošova a Dušejova*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004, s. 182–201.
- PETRÁŇ, Josef, *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha 2011.
- PETRÁŇ, Josef, *Dvacáté století v Ouběnicích*, Praha 2009.
- PETRÁŇ, Josef, *Příběh Ouběnic*, Praha 2001.
- PLACHT, Otto, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, Praha 1957.

- PLOSOVÁ, Jaroslava, *Četník. Příklady Franze Rippera, Bartoloměje Nejezchleby a četníků z Velkého Ořechova*, in: Lukáš Fasora a kol. (edd), *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno 2006, s. 299–318.
- ROBEK, Antonín – VAŘEKA, Josef a kol., *Národopis*, České Budějovice 1987, s. 82.
- ROUBÍČEK, Vladimír, *Úvod do demografie*, Praha 1997.
- ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina, *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867–1918*, Praha 2007.
- SALFELLNER, Harald, *Španělská chřipka*, Praha 2018
- SRB, Vladimír, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, Praha 2004.
- SRB, Vladimír, *Úvod do demografie*, Praha 1965.
- STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka, *Domovské právo a obecní samospráva*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř (edd.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*, Brno 2011, s. 138–145.
- STROUHALOVÁ, Marcela, *Působení finanční stráže ve východních Čechách: 1918–1938*, Diplomová práce, Pardubice 2012.
- ŠTĚPÁN, Luděk – KŘIVANOVÁ, Magda, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*, I. díl, Praha 2000.
- ŠTĚPÁN, Luděk – URBÁNEK, Radim – KLIMEŠOVÁ, Hana a kol., *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*, II. díl, Praha 2008.
- TOMAN, Jan, *Čimelice – regionální historie*, Čimelice 2000.
- TOMAN, Jan, *Ostrovce: historie a přítomnost jihočeské vesnice*, Ostrovce bez data vydání.
- TOMAN, Jan, *Rakovice: historie a přítomnost jihočeské vesnice*, Rakovice 1984.
- VIDLÁKOVÁ, Pavla – LENDEROVÁ, Milena, „...Skvrny něžného pohlaví“ aneb *Soukromý život prvních učitelek v Čechách*, *Studie k sociálním dějinám* 3 (10), 1993, s. 133–143.
- VONDRUŠKOVÁ, Alena – VONDRUŠKA, Vlastimil, *Řemesla a výroba*, Praha 2015.

VOREL, Ivan, *Orlicko a Čimelicko*, in: Zdeněk Bezecný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 117–126.

7.3. Internetové zdroje

Databáze Vojenského historického archivu provozovaná Vojenským ústředním vojenským archivem Praha, <http://vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>, citováno dne 20. 7. 2018.

Zpráva o prodeji hostince Na Hvížd'alce, https://pisecky.denik.cz/zpravy_region/restaurace-hvizdalka-uz-patri-obci-20170317.html, citováno dne 20. 7. 2018.

Služební údaje legionáře, <https://forum.valka.cz/topic/view/104891/Dvorak-Josef>, citováno dne 20. 7. 2018.

Digitalizované mapy III. vojenského mapování, Laboratoř geoinformatiky UJEP, http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=3vm, citováno dne 20. 7. 2018.

8. Seznam tabulek, grafů a map v textu

8.1. Tabulky

1. Počet obyvatel, domácností a domů v Čimelicích (1890–1921)
2. Věkový průměr a medián v Čimelicích (1890–1921)
3. Rodinný stav obyvatel Čimelic starších 15 let (1890–1921)
4. Náboženské vyznání obyvatel Čimelic (1890–1921)
5. Obce pobytu osob zapsaných v neplatných záznamech (1890–1921)
6. Počty samostatných zemědělců v Čimelicích podle jejich označení ve sčítacích operátech (1921)
7. Počty zaměstnaných zemědělců v Čimelicích podle jejich označení ve sčítacích operátech (1890–1921)
8. Počty mužů a žen v Čimelicích pracujících v řemeslech (1890–1921)
9. Počty žen pracujících v Čimelicích v řemeslných odvětvích (1890–1921)
10. Počty obchodů v Čimelicích (1890–1921)
11. Vývoj služebního platu čimelického faráře (1907–1919)

8.2. Grafy

1. Vývoj počtu obyvatel a počtu domů v Čimelicích (1869–1961)
2. Srovnání vývoje věkové rozvrstvení obyvatel Čimelic s obecným vývojem v českých zemích (1890–1921)
3. Věkové složení obyvatelstva Čimelic (1890)
4. Věkové složení obyvatelstva Čimelic (1921)
5. Srovnání vývoje feminity v Čimelicích a obecně (1890–1921)
6. Počty a věková struktura vdov a vdovců v Čimelicích (1890–1921)
7. Vývoj počtu úmrtí v Čimelicích (1906–1921)
8. Vývoj počtu žáků v čimelické obecné škole (1893–1926)
9. Domovské obce žáků čimelické obecné školy (1893–1897)

8.3. Mapy

1. Poloha čimelických mlýnů na výřezu z mapy 3. vojenského mapování
2. Poloha čimelických hostinců na výřezu z mapy 3. vojenského mapování

9. Seznam příloh

9.1. Tabulka a grafy

1. Pětileté věkové skupiny mužů a žen v Čimelicích (1890–1921)
2. Věkové složení obyvatelstva Čimelic (1890)
3. Věkové složení obyvatelstva Čimelic (1910)
4. Rozvrstvení ekonomicky aktivních obyvatel Čimelic podle povolání (1890–1921)
5. Rozvrstvení ekonomicky neaktivních obyvatel Čimelic (1890–1921)
6. Počty řemeslníků v Čimelicích podle jejich oborů a postavení (1890–1921)
7. Seznam padlých čimelických rodáků (1914–1919)
8. Seznam legionářů pocházejících z Čimelice podle databáze VÚA Praha
9. Seznam učitelů v Obecné škole Čimelice podle školní kroniky (1895–1927)

9.2. Obrazová příloha

1. Dům č. p. 3, tzv. stará škola, součást zástavby obce z počátku 19. století
2. Dům č. p. 4, bývalá fara, součást zástavby obce z počátku 19. století
3. Dům č. p. 116, příklad nové výstavby v obci po počátku dvacátého století
4. Celkový pohled na památník obětem světové války a detaily boků se jmény padlých

10. Přílohy

10.1. Tabulky a grafy

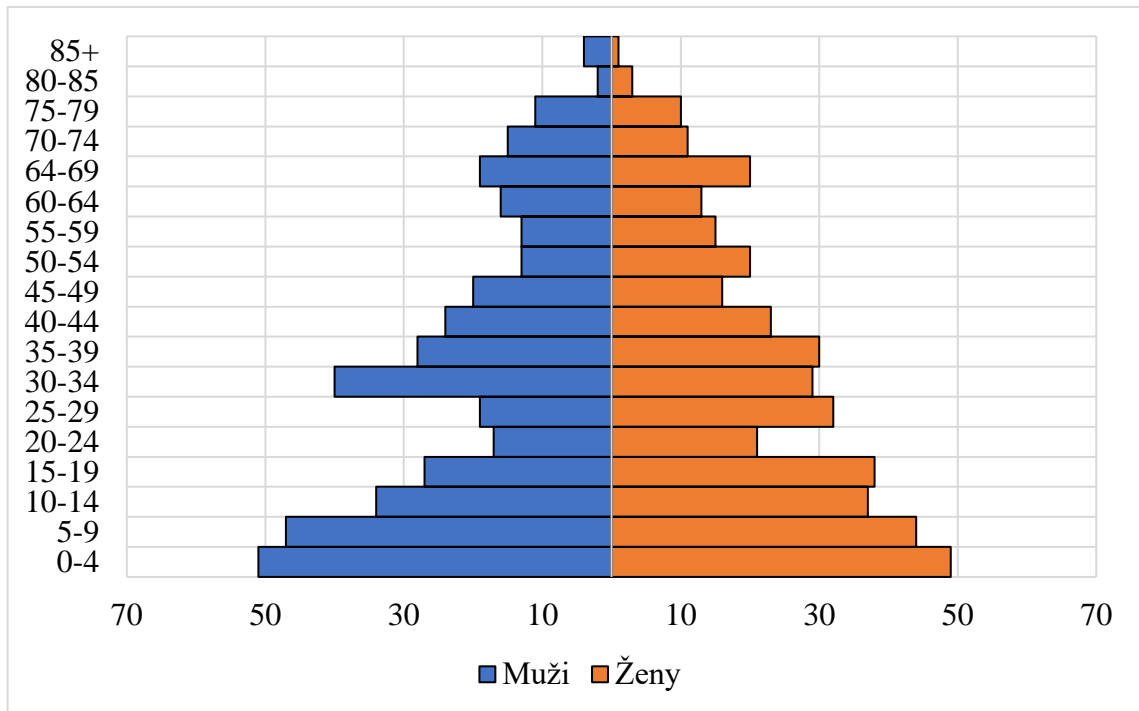
Příloha č. 1

Pětileté věkové skupiny mužů a žen v Čimelicích (1890–1921)

VĚKOVÁ KATEGORIE	1890		1900		1910		1921	
	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI
0–4 let	56	50	40	39	49	51	16	20
5–9 let	62	43	45	39	44	47	29	42
10–14 let	52	57	45	34	37	34	50	54
15–19 let	55	38	39	39	38	27	48	41
20–24 let	43	46	34	22	21	17	33	17
25–29 let	18	23	34	21	32	19	25	16
30–34 let	29	21	22	29	29	40	25	19
35–39 let	22	15	19	23	30	28	28	25
40–44 let	21	22	21	15	23	24	36	29
45–49 let	25	20	21	15	16	20	27	25
50–54 let	20	22	23	19	20	13	17	20
55–59 let	22	14	19	23	15	13	16	21
60–64 let	14	14	19	20	13	16	16	17
64–69 let	12	17	19	14	20	19	14	14
70–74 let	9	12	9	8	11	15	16	10
75–79 let	5	6	8	13	10	11	4	6
80–85 let	0	1	3	4	3	2	8	4
85 a více let	1	0	0	0	1	4	3	4

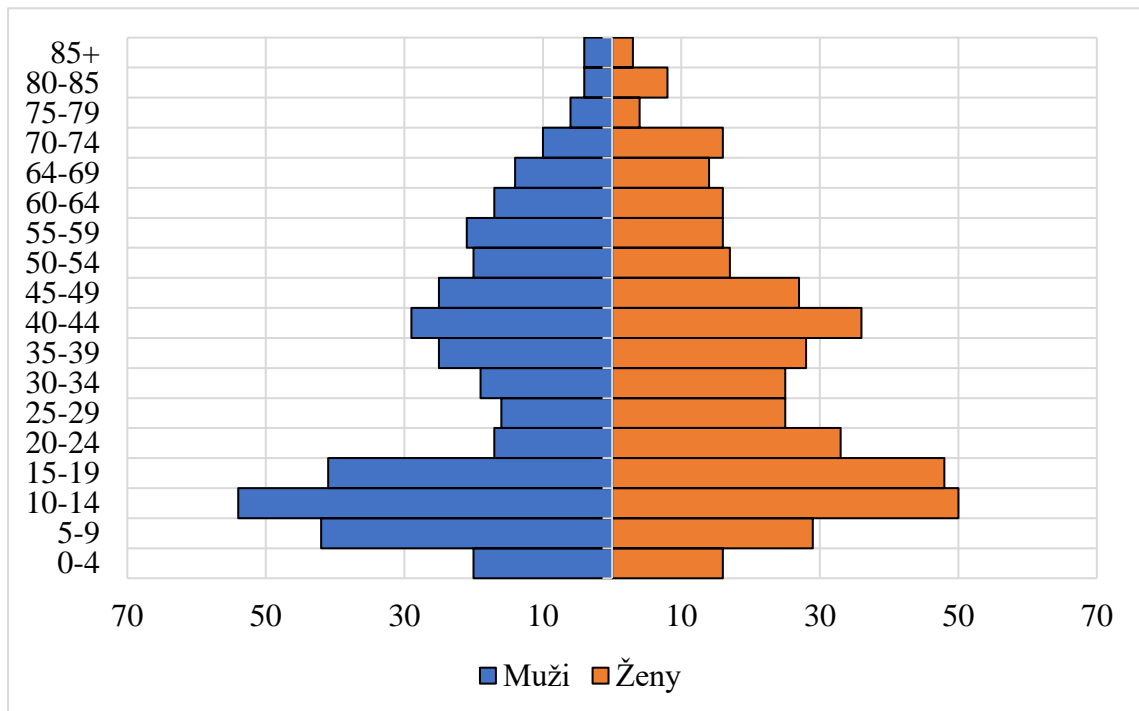
Příloha č. 2

Věkové složení obyvatelstva Čimelic (1890)

Příloha č. 3

Věkové složení obyvatelstva Čimelic (1910)

Příloha č. 4

Rozvrstvení ekonomicky aktivních obyvatel Čimelic podle povolání (1890–1921)

OBYVATELÉ PODLE POVOLÁNÍ		ZEMĚDĚLSTVÍ A PŘÍBUZNÉ OBORY	ŘEMESLA	STÁTNI ZAMĚSTNANCI	OBCHOD	INTELIGENCE	OSOBNÍ SLUŽBY	PRŮMYSL	SLUŽBY	OSTATNÍ	ÚHRNEM
ABSOLUTNĚ	1890	168	98	13	20	9	34	2	7	4	355
	1900	244	84	18	23	12	35	0	8	2	426
	1910	178	75	21	10	9	32	6	6	6	343
	1921	161	81	37	6	10	15	5	5	3	323
RELATIVNĚ V %	1890	47,3	27,6	3,7	5,6	2,5	9,6	0,6	2,0	1,1	100,0
	1900	57,3	19,7	4,2	5,4	2,8	8,2	0,0	1,9	0,5	100,0
	1910	51,9	21,9	6,1	2,9	2,6	9,3	1,7	1,7	1,7	100,0
	1921	49,8	25,1	11,5	1,9	3,1	4,6	1,5	1,5	0,9	100,0

Příloha č. 5

Rozvrstvení ekonomicky neaktivních obyvatel Čimelic (1890–1921)

EKONOMICKY NEAKTIVNÍ OBYVATELÉ		DOMÁCNOST	DĚTI A STUDENTI	VÝMINKÁŘI	PENZISTÉ	ŠPITÁLNÍCI, CHUDINA	K PRÁCI NESCHOPNÍ	SOUKROMNÍCI	ÚHRNEM
ABSOLUTNĚ	1890	93	306	38	4	7	0	2	450
	1900	74	229	23	0	20	0	21	367
	1910	126	253	44	11	24	6	5	469
	1921	195	220	37	11	4	0	0	467
RELATIVNĚ V %	1890	20,7	68,0	8,4	0,9	1,6	0,0	0,4	100,0
	1900	20,2	62,4	6,3	0,0	5,4	0,0	5,7	100,0
	1910	26,9	53,9	9,4	2,3	5,1	1,3	1,1	100,0
	1921	41,8	47,1	7,9	2,4	0,9	0,0	0,0	100,0

Příloha č. 6

Počty řemeslníků v Čimelicích podle jejich oborů a postavení (1890–1921)

ROK SČÍTÁNÍ	POSTAVENÍ V POVOLÁNÍ, ŘEMESLNÝ OBOR	BEDNÁŘ	CIHLÁŘ	DRNOMISTR	HRNČÍŘ	KAMENÍK	KOLÁŘ	KOMINÍK	KOVÁŘ	KREJČÍ	MLYNÁŘ	OBUVNÍK	PEKAŘ	PLUHAŘ	ŘEZÁČ	ŘEZNÍK	SEDLÁŘ	SEKYRNÍK	STROJNÍK	TESAŘ	TRUHLÁŘ	ZÁMEČNÍK	ZEDNÍK	ÚHRNEM
1890	Bez bližšího určení	2	0	0	0	0	0	1	1	12	4	1	0	0	0	1	3	1	0	2	1	1	1	31
	Mistři a samostatní	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	4	1	0	2	0	0	0	0	0	1	1	0	15
	Tovaryši, učni, atd.	0	0	0	0	1	0	0	2	5	11	5	1	0	1	4	2	0	0	3	2	4	7	48
1900	Mistři a samostatní	0	0	0	0	0	0	1	3	8	3	4	1	0	0	2	1	0	0	0	2	4	0	29
	Tovaryši, učni, atd.	0	1	0	0	2	0	0	4	12	5	5	0	1	0	4	2	0	0	4	3	6	3	52
1910	Mistři a samostatní	1	0	1	0	0	1	1	0	12	3	5	2	0	0	2	2	0	0	0	2	3	0	35
	Tovaryši, učni, atd.	1	0	0	0	1	1	1	3	6	4	4	1	0	0	4	2	0	0	3	3	0	3	37
1921	Mistři a samostatní	1	0	0	1	0	1	1	2	4	2	5	1	0	0	1	2	0	2	1	1	1	0	26
	Tovaryši, učni, atd.	1	0	0	0	1	0	1	3	9	3	4	0	0	0	6	1	0	6	1	1	6	7	50

Příloha č. 7

Seznam padlých čimelických rodáků uvedených na památníku (1914–1919)

DATUM ÚMRTÍ	ROK ÚMRTÍ	JMÉNO	PŘÍJIMENÍ	DATUM NAROZENÍ	ROK NAROZENÍ	POVOLÁNÍ 1910/1900*	VĚK PŘI ÚMRTÍ
6. 9.	1914	Karel	Schwarzenberg	26. 2.	1886	kníže	28
19. 11.	1914	Robert	Přáda	9. 2.	1888	student*	26
21. 2.	1915	Václav	Viták	16. 2.	1894	zemědělský nádeník	21
5. 5.	1915	Karel	Valenta	6. 11.	1888	žák*	27
18. 5.	1915	Josef	Huleš	27. 3.	1878	truhlářský tovaryš	37
22. 7.	1915	Vilém	Pobřísl				
2. 11.	1915	Oto	Kohn	15. 7.	1896	učedník, obchod se střížným zbožím	19
16. 2.	1916	Josef	Zajíček	13. 3.	1891	zemědělský nádeník	25
23. 2.	1916	František	Kafka	4. 9.	1876	pol. hosp., majitel	40
5. 3.	1916	Rudolf	Řanda	15. 4.	1893	sedlářský tovaryš	23
13. 3.	1916	František	Klása	10. 10.	1876	listonoš	40
16. 6.	1916	Karel	Slavík	1. 3.	1896	pol. hosp, pomáhá	20
13. 7.	1916	Jan	Mžík	18. 2.	1885	pol. hosp., pomáhá	31
7. 9.	1916	Alois	Hudeček	14. 6.	1890	řeznický tovaryš	26
2. 3.	1917	Josef	Hesoun	6. 7.	1893	pol. hosp., pomáhá	24
14. 5.	1917	Václav	Korecký	28. 9.	1893	žák*	24
24. 6.	1917	František	Zeman	11. 5.	1896	řeznický učedník	21
1. 6.	1918	Čeněk	Teska	18. 8.	1896		22
4. 6.	1918	Jan	Králíček	7. 8.	1876	pol. hosp., majitel	42
5. 7.	1918	František	Hřebřina	8. 1.	1895	pol. hosp., pomáhá	23
26. 8.	1918	Josef	Hejl	31. 5.	1880	student*	38
29. 10.	1918	Josef	Korecký	24. 8.	1900	žák	18
17. 11.	1918	Bedřich	Hrádek	4. 4.	1892	kolářský tovaryš	26
21. 12.	1918	Karel	Hroch				
29. 1.	1919	Josef	Ovčáček	8. 12.	1895	učedník truhlářský	24
28. 9.	1914	Karel	Hrubec	4. 1.	1883	pomocník zámečnický*	31
13. 12.	1914	Alois	Teska	20. 10.	1891	pol. hosp., pomáhá	23
21. 4.	1915	Jan	Hejl	22. 6.	1882	pol. hosp., majitel	33
	1915	Josef	Štochl	15. 5.	1878	student*	37
	1915	Karel	Bartoš	20. 8.	1880	zemědělský nádeník	35

Příloha č. 8

Seznam legionářů pocházejících z Čimelice podle databáze VÚA Praha

JMÉNO	PŘÍJMENÍ	DATUM NAROZENÍ	ROK NAROZENÍ	ÚTVAR ARMÁDY	ÚTVAR LEGIE	ZEMĚ LEGIE	BYDLIŠTĚ
Josef	Ciboch	18. 12.	1897	11. pěš. pl.	34. pěš. pl.	Itálie	Čimelice, Praha
Josef	Dvořák	6. 4.	1892	5. střel. pl.	22. pěš. pl.	Rusko, Francie	Vinohrady
Karel	Hrudka	2. 10.	1898	28. zem. pěš. pl.	31. pěš. pl.	Itálie	Březnice
František	Hřebřina	8. 1./8. 7.	1896	11. pěš. pl.	8. střel. pl.	Rusko †	Čimelice
Jaroslav	Hřebřina	13. 4.	1881			Rusko	Čimelice
Jaroslav	Huleš	1. 5./ 1. 8.	1893	11. pěš. pl.	1. zál. pl., 9. střel. pl.	Rusko	Čimelice, Smíchov
Václav	Keřka	28. 9.	1893		23. pěš. pl.	Francie	Cleavland
Vladimír Karel	Knížek	27. 1.	1893/1894	11. pěš. pl.	1. střel. pl., 1. jíz. pl.	Rusko	Počaply
Vojtěch	Mráz	9. 5.	1896	11. pěš. pl.	31. pěš. pl.	Itálie	Tssendörf, Rakovice
František	Pajer	8. 11.	1884	11. pěš. pl.	33. pěš. pl.	Itálie	Čimelice
Josef	Skála	6. 9. (11.)	1886	28. střel. pl.	24. střel. pl.	Francie	Čimelice
Karel	Školník	14. 1.	1896	30 zem. pěš. pl.	5. střel. pl.	Rusko	Černíkovice
Čeněk	Teska	18. 8.	1896		2. střel. pl.	Rusko	
Antonín	Volf	28. 5.	1890		32. pěš. pl.	Itálie	Zbenice
Zajíček	Josef	13. 3.	1891		9. střel. pl.	Rusko	
Václav	Žák	21. 8.	1876	pěš. pl.	zdrav. odd.	Francie	Rakovice, Čimelice

Příloha č. 9

Seznam učitelů v Obecné škole Čimelice podle školní kroniky (1895–1927)

ŠKOLNÍ ROK	JMÉNO UČITELE	PRACOVNÍ ZAŘAZENÍ	VYUČOVANÉ TRÍDY
1894/1895	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel	3.
	František Pech	podučitel	4.
	Karel Zborník	podučitel	2.
	P. Karel Fejtl	katecheta	1.–4.
	Věra Hatláková	ind. učitelka	2.–4.
1895/1896	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel	4.
	František Plech	def. podučitel	5.
	Josef Ledvinka	zast. podučitel	3.
	Alois Tašner	zast. podučitel	2.
	Veronika Hatláková	ind. učitelka	
	P. František Typlt	farář	3. a 4.
	P. Karel Fejtl	kaplan	1., 2., 5.
1896/1897	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel	5.
	Václav Laita	učitel	3.
	František Pech	podučitel	2.
	Josef Ledvinka	podučitel	4.
	P. František Typlt	farář	3. a 4.
	P. Karel Fejtl	kaplan	1., 2., 5.
	Veronika Hatláková	ind. učitelka	3.–5.
1897/1898	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel	2.
	Václav Laita	učitel	4.
	Josef Ledvinka	podučitel	5.
	Alois Tašner	zast. podučitel	3.
	P. František Typlt	farář	3. a 4.
	P. Karel Fejtl	kaplan	1., 2., 5.
	Veronika Hatláková	ind. učitelka	3.–5.
1898/1899	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel	3.
	Václav Laita	učitel	5.
	Josef Ledvinka	podučitel	2.
	Bohuslav Šváb	zast. podučitel	4.
	Veronika Hatláková	vyučovala ručním pracem	
	P. Karel Fejtl	zámecký kaplan	1.–5.

1899/1900	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Václav Laita	učitel	2.
	Josef Ledvinka	def. podučitel	3.
	Jan Veselý	učitel	4.
	František Michl	podučitel	5.
	Věra Hatláková	vyučovala ručním pracem	
	P. Karel Fejtl	administrátor fary	1.–5.
1900/1901	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel	5.
	Václav Laita	učitel	3.
	František Michl	podučitel	2.
	Josef Ledvinka	def. podučitel	4.
	Veronika Hatláková	vyučovala ručním pracem	3.–5.
	P. Martin Žemlička	farář	1. a 2.
	P. Karel Fejtl	kaplan	3.–5.
1901/1902	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel	2.
	František Michl	podučitel	3.
	Václav Laita	učitel	4.
	Josef Ledvinka	def. podučitel	5.
	Veronika Hatláková	vyučovala ručním pracem	3.–5.
	P. Martin Žemlička	farář	1. a 2.
	P. František Petržilka	kaplan	3.–5.
1902/1903	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel	3.
	Josef Ledvinka	II. učitel	2.
	Václav Laita	I. učitel	5.
	František Michl	I. učitel	4.
	Veronika Hatláková	vyučovala ručním pracem	3.–5.
	P. Martin Žemlička	farář	1. a 2.
	P. František Petržilka	kaplan	3.–5.
1903/1904	Josef Tlustý	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy	4.
	Václav Laita	učitel I. třídy	2.
	Josef Ledvinka	učitel II. třídy	3.
	František Michl	učitel osob. I. třídy	5.
	Veronika Hatláková	industriální učitelka	3.–5.
	P. Martin Žemlička	farář	1. a 2.
	P. Václav Synek	kaplan	3.–5.

1904/1905 (počátek školního roku)	Jan Veselý	zatímní správce školy	1.
	František Michl	učitel I. třídy	5.
	Václav Laita	učitel I. třídy	2.
	Josef Ledvinka	zat. učitel I. třídy	3.
	Eduard Turek	zat. učitel II. třídy	
	Veronika Hatláková	industriální učitelka	
	P. Martin Žemlička	farář	1. a 2.
	P. Václav Synek	kaplan	3.–5.
1904/1905 (konec školního roku)	František Dunovský	správce školy	2.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	1.
	Václav Laita	učitel I. třídy	3.
	Josef Ledvinka	učitel II. třídy	4.
	Eduard Turek	zat. učitel II. třídy	5.
	Veronika Hatláková	industriální učitelka	3.–5.
	P. Martin Žemlička	farář	1. a 2.
	P. Václav Synek	kaplan	3.–5.
1905/1906	František Dunovský	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	2.
	Václav Laita	učitel I. třídy	4.
	Josef Ledvinka	učitel II. třídy	5.
	Eduard Turek	zat. učitel II. třídy	3.
	Veronika Hatláková	industriální učitelka	
	P. Martin Žemlička	farář	1.
	P. Václav Synek	kaplan	4. a 5.
1906/1907	František Dunovský	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	3.
	Václav Laita	učitel I. třídy	5.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy	2.
	Eduard Turek	učitel II. třídy	4.
	P. Václav Synek	kaplan	1.–5.
	Veronika Hatláková	industriální učitelka	
1907/1908	František Dunovský	správce školy	1.
	Václav Laita	učitel I. třídy	5.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy	2.
	Jan Veselý	učitel I. třídy	3.
	Eduard Turek	učitel II. třídy	4.
	P. Václav Synek	kaplan	1.–5.
	Zdeňka Schönfeldová	industriální učitelka	3.–5., 12 h.

1908/1909	František Dunovský	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	2.
	Václav Laita	učitel I. třídy	3.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy	4.
	Josef Kohout	zat. učitel	5.
	P. Václav Synek	kaplan	1.–5.
	Zdeňka Schönfeldová	industriální učitelka	3.–5., 12 h.
1909/1910	František Dunovský	správce školy	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	2.
	Václav Laita	učitel I. třídy	3.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy	4.
	Josef Kohout	zat. učitel	5.
	P. Václav Synek	kaplan	1.–5.
	místo ind. uč. neobsazeno, žen. ručním pracím prozatím nevyučováno		
1910/1911	František Dunovský	správce školy, od 1. 4. 1911 na z. dovolené	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	3.
	Václav Laita	učitel I. třídy	5.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy	2.
	Karel Mráz	zat. učitel	4.
	P. Václav Synek	kaplan	1.–5.
	Otálie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5., 12 h.
1911/1912	František Dunovský	řídící učitel	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	4.
	Václav Laita	učitel I. třídy	2.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy	3.
	František Sobotka	zat. učitel	5.
	P. Václav Synek	kaplan	1.–5.
	Otálie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5., 12 h.
1912/1913	František Dunovský	řídící učitel	2.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	1.
	Václav Laita	učitel I. třídy	3.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy	4.
	Antonín Vodvářka	výpomocný učitel	5.
	P. Václav Synek	kaplan	1.–5.
	Otálie Pazderníková	ind. učitelka	
	Ferdinand Jireš	výpomocný učitel	

1913/1914	František Dunovský	řídící učitel	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	2.
	Václav Laita	učitel I. třídy	4.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy	5.
	Ferdinand Jireš	výpomocný učitel	3.
	P. Václav Synek	kaplan	1.–5.
	Otlie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5., 14 h.
	Václav Vitha	výpomocný učitel	
1914/1915	František Dunovský	řídící učitel	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	3.
	Václav Laita	učitel I. třídy.	5.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy.	2.
	Jaroslav Hrdlička	výp. učitel	4.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.
	Otlie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5., 14 h.
1915/1916	František Dunovský	řídící učitel	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	4.
	Václav Laita	učitel I. třídy.	2.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy.	3.
	Bohumil Strouhal	výp. učitel	5.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.
	Otlie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5., 14 h.
1916/1917	František Dunovský	řídící učitel	2.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	5.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy.	4.
	Marie Vůjtová	výp. učitelka	1.
	Bohumil Strouhal	výp. učitel	3.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.
	Otlie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5., 14 h.
1917/1918	František Dunovský	řídící učitel	2.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	3.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy.	5.
	Marie Vůjtová	výp. učitelka	1.
	Bohumil Strouhal	výp. učitel	4.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.
	Otlie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5., 14 h.

1918/1919	František Dunovský	řídící učitel	1.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	4.
	Václav Laita	učitel I. třídy.	5.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy.	3.
	Marie Vůjtová	zat. učitelka	2.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.
	Otlie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5., 14 h.
1919/1920	František Dunovský	řídící učitel	2.
	Jan Veselý	učitel I. třídy.	1.
	Václav Laita	učitel I. třídy	3.
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy.	4. dívky
	Marie Vůjtová	zat. učitelka	4. hoši
	Václav Brůha	zat. učitel	5.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.
	Otlie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5., 14 h.
1920/1921	Jan Veselý	zat. říd. učitel	2.
	Václav Laita	učitel I. třídy.	4.a
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy.	5.
	Marie Vůjtová	zat. učitelka	4.b
	Anežka Lusková	zast. učitelka	1.
	Hana Netušilová	zast. učitelka	2.
	Otlie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.
1921/1922	Jan Veselý	řídící učitel	2.
	Václav Laita	učitel I. třídy.	4.a
	Josef Ledvinka	učitel I. třídy.	3.
	Josef Přáda	učitel I. třídy.	5.
	Marie Vůjtová	zat. učitelka	4.b
	Anežka Lusková	zast. učitelka	1.
	Otlie Pazderníková	ind. učitelka	3.–5.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.
1922/1923	Jan Veselý	definitivní řídící učitel VII. k tř. 4. st.	2.
	Václav Laita	definitivní učitel VII. k tř. 4. st.	3.
	Josef Ledvinka	definitivní učitel VII. k tř. 3. st.	4.a
	Stanislav Karas	definitivní učitel VIII. k tř. 2. st.	5.
	Marie Vůjtová	def. učitelka bez urč. m. IX. k tř. 1. st.	4.b
	Anežka Lusková	zastup. učitelka za odměnu	1.
	Otlie Pazderníková	def. učitelka žen. ruč. prací VIII. k tř. 2. st	3.–5.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.

1923/1924	Václav Laita	zat. říd. učitel VII. k třídy. 4. st.	2.
	Josef Ledvinka	definitivní učitel VII. k třídy. 3. st.	5.
	Stanislav Karas	definitivní učitel VIII. k třídy. 2. st.	1.
	Marie Vůjtová	def. uč. bez urč. m. IX. k třídy. 1. st.	4.b
	Anežka Lusková	zastup. učitel za odměnu	3.
	Marta Nádlíková	zastup. učitel za odměnu	4. a
	Otálie Pazderníková	def. učitelka žen. ruč. prací VIII. k třídy. 2. st	3.–5., 14 h.
	P. František Maňour	místní kaplan	1.–5.
1924/1925	Václav Laita	zat. říd. učitel VII. k tř. 4. st.	2.
	Josef Ledvinka	definitivní učitel VII. k tř. 3. st.	3.
	Stanislav Karas	definitivní učitel VIII. k tř. 2. st.	1.
	Marie Vůjtová	zat. uč. IX. k tř. 1. st.	5.
	Aloisie Fridrichová	zast. učitelka IX. k tř. 2. stupně	4.a
	Anežka Lusková	zastup. učitel za odměnu	4.b
	Otálie Pazderníková	def. učitelka žen. ručních prací IX. k tř. 4. st	3.–5., 14 h.
	P. Martin Žemlička	děkan	1.–5., 12 h.
1925/1926	Václav Laita	zast. řídicí učitel	3.
	Josef Ledvinka	def. učitel	1. a 2. spoj.
	Stanislav Karas	def. učitel	4.
	Marie Vlčková – Vůjtová	zast. učitelka	5.
	Otálie Pazderníková	def. učitelka žen. ručních prací IX. k tř. 4. st	3.–5., 14 h.
	Adolf Mítiska	zdejší kaplan	1.–5.
	Vratislav Vojta	duchovní správce církve čs. v Písku	2 h.
1926/1927	Václav Laita	def. řídicí učitel	1.
	Josef Ledvinka	def. učitel	4.
	Stanislav Karas	def. učitel	2. a 3. spoj.
	Marie Vlčková	zast. učitelka	5.
	Otálie Pazderníková	zat. učitelka žen. ručních prací IX. k tř. 4. st	3.–5., 14 h.
	Vratislav Vojta	duchovní správce církve čs. v Písku	2 h.
	P. Karel Malý	kaplan	1.–5.

10.2.Obrazová příloha

Obrázek č. 1

Dům č. p. 3, tzv. stará škola, součást zástavby obce z počátku 19. století

Obrázek č. 2

Dům č. p. 4, bývalá fara, součást zástavby obce z počátku 19. století

Obrázek č. 3

Dům č. p. 116, příklad nové výstavby v obci po počátku dvacátého

Obrázek č. 4

Celkový pohled na památník obětem světové války a detaily boků se jmény padlých

